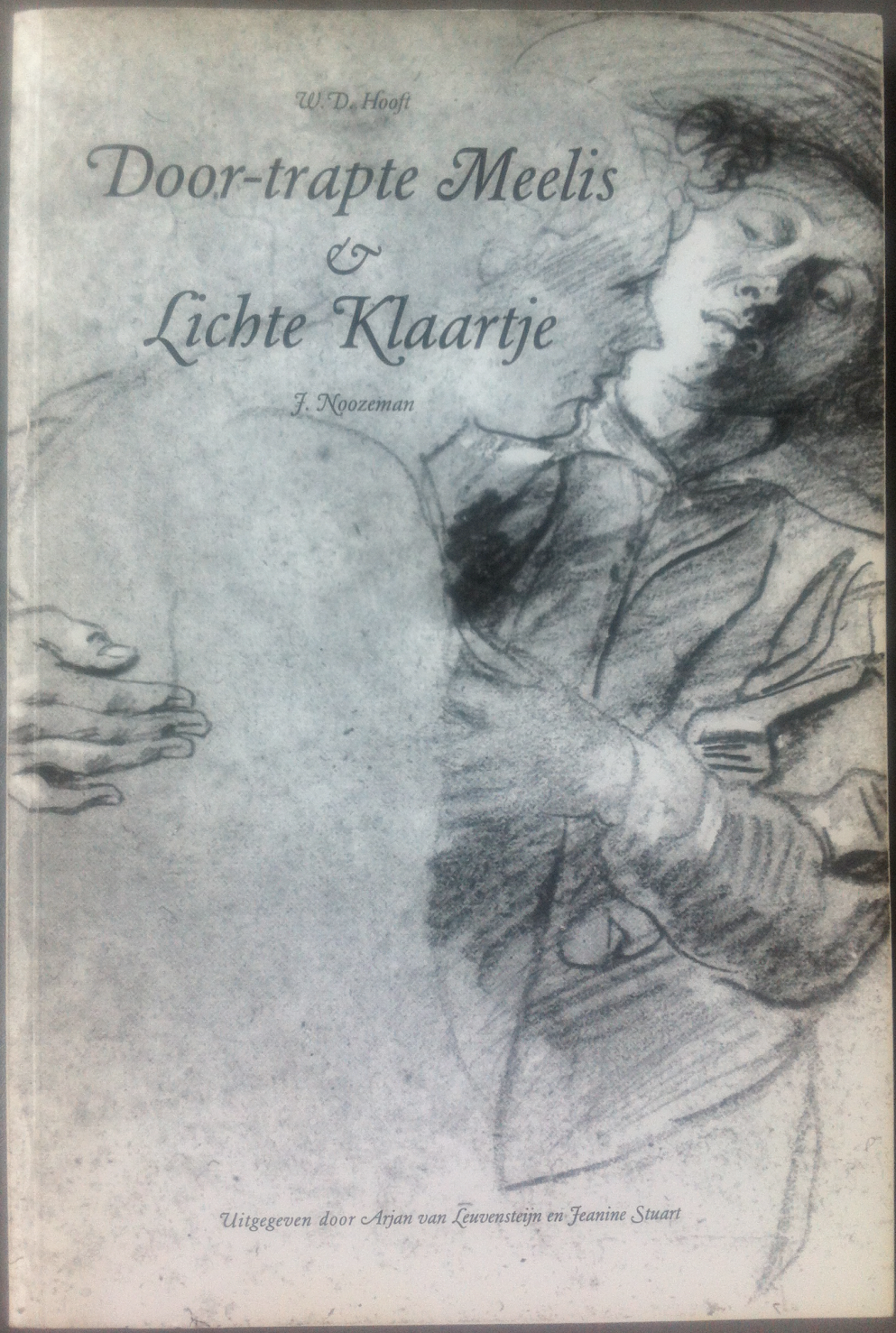

W. D. Hooft

*Door-trapte Meelis
&
Lichte Klaartje*

J. Noozeman

Uitgegeven door Arjan van Leuvensteijn en Jeanine Stuart

W.D. Hooft

DOOR-TRAPTE MEELIS

en

J. Noozeman

LICHTE KLAARTJE

uitgegeven door

Arjan van Leuvensteijn

en

Jeanine Stuart

Stichting Neerlandistiek VU Amsterdam

Nodus Publikationen Münster

1999

©Copyright 1999 Arjan van Leuvensteijn en Jeanine Stuart

Illustratie omslag : Rubens, 'Jongeman, een jonge vrouw omarmend'.
Amsterdams Historisch Museum, verzameling C.J. Fodor.
Kaftontwerp: Pi-Kwadraat, Amstelhoek

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Hooft, W. D.
Door-trapte Meelis / W. D. Hooft. Lichte Klaartje / J. Noozeman.
Uitgegeven door Arjan van Leuvensteijn en Jeanine Stuart.
Stichting Neerlandistiek VU, Amsterdam
ISBN 90-722365-58-5

DIE DEUTSCHE BIBLIOTHEK – CIP-EINHEITSAUFNAHME

Hooft, W. D.
Door-trapte Meelis / W. D. Hooft. Lichte Klaartje / J. Noozeman.
Uitgegeven door Arjan van Leuvensteijn en Jeanine Stuart.
Nodus Publikationen, Münster
ISBN 3-89323-433-0

Woord vooraf

In het voorjaar van 1994 vond op de Vrije Universiteit te Amsterdam een doctoraalcollege over het annoteren van W.D. Hoofts klucht *Door-trapte Meelis* plaats. Dit college inspireerde Jeanine Stuart om als doctoraalscriptie een editie van Noozemans *Lichte Klaartje* te bezorgen. Deze bijzonder geestige klucht, die in kwaliteit niet voor werk van Bredero onderdoet, verdiende een breder publiek, vonden we. Dat bracht ons ertoe dit werk samen met de bovengenoemde klucht van de populaire W.D. Hooft opnieuw onder de aandacht te brengen.

De uitgave is vooral gericht op beginnende Neerlandici. Daarom willen we de gebruiker van de teksten bewust maken van zijn 'positie' als lezer van rond 2000. We leven immers niet in 1623 of 1650 en staan niet tussen het publiek bij één van de eerste opvoeringen. Daarom besteden wij in de inleiding veel aandacht aan onze beperkte mogelijkheden om een klucht uit vroeger tijd te kunnen waarderen. Hier komen vragen aan de orde als 'Wat is een klucht', 'Hoe ontstaat het komische effect nu eigenlijk?' en 'Waardoor schieten we bij een klucht geregeld in de lach?'

Graag richten wij een woord van dank aan drie personen die ons van advies hebben gediend: dr. Berry Dongelmans, dr. Henk Duits en dr. Harrie Hermkens.

Ter verluchting van de kaft stelden drs. N. Middelkoop en mevr. Ch. van Beurden van het Amsterdams Historisch Museum de afbeelding van P.P. Rubens' 'Jonge man, een jonge vrouw omarmend' kosteloos ter beschikking, waarvoor onze dank.

De publicatie van deze kluchten-editie is mogelijk gemaakt door een subsidie uit het Algemeen Steunfonds van de Vereniging voor christelijk wetenschappelijk onderwijs. Wij zijn het bestuur van de Vereniging bijzonder erkentelijk voor deze ondersteuning.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	1
1.1 Wat is een klucht?	2
1.2 Het geheim van de lach	2
1.3 Kunnen wij een historische klucht juist waarderen?	8
1.4 Analyse van de twee kluchten	13
1.4.1 Inhoud van de twee kluchten	
Door-trapte Meelis	
<i>Bron</i>	13
<i>Thematiek</i>	13
<i>Handelingsverloop</i>	13
<i>Personages</i>	15
<i>Het komische en de moraal</i>	16
Lichte Klaartje	
<i>Bron</i>	17
<i>Thematiek</i>	17
<i>Handelingsverloop</i>	17
<i>Personages</i>	20
<i>Het komische en de moraal</i>	20
1.4.2 Versificatie van de twee kluchten	
Door-trapte Meelis	22
Lichte Klaartje	24
1.4.3 Taalgebruik in de twee kluchten	26
1.4.3.i Interpunctie, hoofdlettergebruik en spelling	
<i>Interpunctie</i>	26
<i>Hoofdlettergebruik</i>	27
<i>Spelling</i>	28
1.4.3.ii Fonologische opmerkingen	29
1.4.3.iii Morfologische opmerkingen	
<i>Substantief</i>	30
<i>Lidwoord</i>	30
<i>Persoonlijk voornaamwoord</i>	30
<i>Wederkerend voornaamwoord</i>	32
<i>Bezittelijk voornaamwoord</i>	32
<i>Aanwijzend voornaamwoord</i>	33
<i>Bijvoeglijk naamwoord</i>	33
<i>Werkwoord</i>	33
1.4.3.iv Syntactische opmerkingen	
<i>Negatie</i>	35
<i>Verbale hendiadys</i>	35
<i>Dubbele onderwerpen</i>	35

1.5 Historische aspecten	
1.5.1 Kluchtgenre	36
1.5.2 Functie van de klucht	38
1.5.3 Opvoeringen	40
1.5.4 Leven en werk van de twee kluchtenschrijvers	
Willem Dircksz. Hooft (1594-1658)	41
Jillis Noozeman (1626-1682)	42
1.6 Bibliografische gegevens en wijze van uitgeven	44
BIBLIOGRAFIE	46
Bijlage 1: Versificatie in <i>Door-trapte Meelis</i> en <i>Lichte Klaartje</i>	53
 2. TEKSTEN	 57
W. D. Hooft: <i>Door-trapte Meelis</i>	60
J. Noozeman: <i>Lichte Klaartje</i>	106

1 INLEIDING

Door-trapte Meelis en *Lichte Klaartje* zijn niet voor ons geschreven en toch kunnen wij smakelijk om deze kluchten lachen. Hoewel een toneelwerk pas goed functioneert bij een opvoering ervan, genieten we al bij het lezen van de tekst. Kluchten hebben bovendien het voordeel, dat zij - naar het lijkt - niet snel verouderen. Dat komt omdat zij de mens tekenen in zijn lichamelijkheid, onderhevig aan emoties en vooral gedreven door vraatzucht, drankzucht, seksuele lust, kortom driften en begeerten die het leven kunnen beheersen vanuit de donkere krochten van het onbewuste.

Wij kunnen ongestoord genoeg beleven aan kluchten uit de Gouden Eeuw. Maar dat betekent niet, dat wij dus in staat zijn op wetenschappelijke wijze de literaire kwaliteit van deze kluchten vast te stellen en te beoordelen. Iedereen kan tot een subjectief waardeoordeel komen. Maar als wij recht willen doen aan de toneelschrijver¹, dan moeten we tot een zo objectief mogelijke beoordeling komen. Dat betekent, dat we de klucht moeten begrijpen in en vanuit de tijd van ontstaan.

In deze inleiding richten wij ons eerst op het begrip 'klucht'. Vervolgens schetsen wij onze positie als lezer van een historische klucht en geven de beperkingen aan die hieruit voortvloeien. Dit brengt ons tot een algemeen geldende beschouwing over het komische en de lach als begeleidend verschijnsel. Door middel van de analyse van de twee kluchten die wij hier uitgeven, naar inhoud, versificatie en taalgebruik en door middel van de annotatie proberen we de kloof tussen de eerste helft van de 17de eeuw en onze tijd te overbruggen. Dat is een kloof van ongeveer 350 jaar waarin achtereenvolgens Verlichting, Romantiek, Modernisme en Post-Modernisme onze waardering van de cultuur uit de periode van de Renaissance hebben gekleurd.²

Vier aspecten, die voor het plaatsen van de teksten in hun historische context van belang zijn, komen in de inleiding na de structuurbeschrijving aan de orde. Het betreft een schets van het kluchtgenre, de functie van de klucht in relatie tot het bestrijden van melancholie, de opvoeringen en een beknopte beschrijving van leven en werk van W.D. Hooft en J. Noozeman.

1 Naar mededeling van G.J. Schutte (1996, 7) heeft A.Th. van Deursen geschiedschrijving eens verwoord als 'recht doen aan dode mensen'.

2 Zie voor de wisseling in waardering van bij voorbeeld Bredero's werk Naeff (1960).

1.1 Wat is een klucht?

In de 16de en 17de eeuw had de term *klucht*³ een veel ruimere betekenis dan tegenwoordig. Met verstond onder *kluchten* niet alleen vrolijke toneelstukjes, maar ook teksten zoals moppenboeken en anecdotenverzamelingen. Gerrit Hendericxsz van Breughel gaf in twee bundels *Cluchten* vrolijke tafelspelen uit waaronder ook monologen en een liedjesrevue. Kortom, het genre deed er niet toe, als je maar kon lachen.

Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* vermeldt onder *klucht* II,1: 'Tooneelstuk, geschikt om de toeschouwers te vermaken en te doen lachen, doch zonder diepere beteekenis'. Deze omschrijving bevat niet alleen kenmerken van de klucht, maar ook een effect ervan, namelijk het lachen. De omschrijving in de *Grote Winkler Prins Encyclopedie* noemt terecht uitsluitend kenmerken: 'KLUCHT (letterkunde) is een vorm van dramatische kunst die het grof-komische van het dagelijks leven uitbeeldt, geen kunstzinnige of psychologische pretenties heeft en zich bedient van de directe, dikwijls grove taal van het volk.' Over de pretenties zouden wij niet gesproken hebben.

Wij beschouwen de klucht voorlopig als '**de dramatische kunstvorm die het komische in het volkse leven verbeeldt**'. Dit impliceert dat de toeschouwer of lezer heel wat zal lachen en dat het taalgebruik plat kan zijn. Verder laten wij de mogelijkheid van een diepere betekenis van het werk open en ook sluiten we kunstzinnige pretenties bij de auteur niet uit. Aan het einde van de bespreking van 1.2 'Het geheim van de lach', zijn we echter genooddaakt deze voorlopige typering te herformuleren.

3 Het woord *klucht* hangt samen met het werkwoord *klieven*. Met een klucht zou dan een werkje bedoeld zijn dat vooral na het belangrijke stuk in een voorstelling wordt opgevoerd. Zo kunnen we echter niet verklaren waarom een klucht altijd een grappig werkje is.

1.2 Het geheim van de lach

H. van den Bergh publiceerde in 1972 zijn *Konstanten in de komedie, een onderzoek naar komische werking en ervaring*. Hij koos voor alle vrolijkstemmende momenten in de blijspelen 'het begrip "komisch" als overkoepelend epitheton (...), nagenoeg synoniem met "wat een lach kan opwekken"'(16). Daardoor gelden zijn uitkomsten m.b.t. de blijspelen ook voor de kluchten. Hij bezocht toneelvoorstellingen en beluisterde live-opnames van opvoeringen met publiek. Hierbij richtte hij zich op de wisselwerking tussen toneel en zaal en elke keer als het publiek in de lach schoot, registreerde hij dit en poogde naderhand dit 'komisch werkzame moment' te verklaren. Zijn corpus omvatte opvoeringen van vijftien blijspelen: werk van Aristophanes, Plautus, Shakespeare, Hooft, Bredero, Molière, Feydeau, Ionesco, Ayckbourn e.a..

Van den Bergh onderscheidt bij de bespreking van zijn resultaten zeven constanten in de komedie, die hij in twee groepen verdeelt: referentiële procédés en immanente procédés.

- A. Referentiële constanten:
 - Indirecte bevestiging - de lach als hekeling
 - Taboeverbreking - de lach als bevrijding
 - Herkenning - de lach als bijval
- B. Immanente constanten:
 - Mechanisering - de lach als levensteken
 - Contrast - de lach als reflex
 - Voorpret - de lach als blijde verwachting
 - Inlossing - de lach als ontspanning

Bij de eerste groep, de referentiële procédés, appelleert de toneelschrijver aan de normen en waarden van zijn publiek. Er ontstaat namelijk bij de toeschouwer een wisselwerking en afweging tussen wat zich op toneel afspeelt en wat hij wel of niet ethisch aanvaardbaar acht. Van den Bergh brengt 'indirecte bevestiging' van de norm door persoonlijke afwijzing van on-ethisch gedrag, 'taboe-verbreking' en 'herkenning' van het vertrouwde onder deze noemer. Deze procédés kunnen bij het hedendaags publiek van een historisch stuk alleen de lachlust opwekken, als er overeenstemming is tussen het ethisch kader van de auteur en zijn eigentijds publiek en dat van het hedendaagse publiek.

In de tweede groep neemt hij 'mechanisering' van de mens, 'contrast' en ook 'voorpret' en 'inlossing' van een verwachting bij het publiek samen. Deze vier omstandigheden die tot lachen aanleiding blijken te geven, liggen zijns inziens in het toneelstuk zelf besloten en zouden dus alleen van het meedenken van de toeschouwer afhankelijk zijn. Ons inziens zijn 'Voorpret' en 'Inlossing' echter niet volkomen immanent, doordat bij het anticiperen de invloed van normen en waarden op het gedrag van de personages in de beschouwing moet zijn meegenomen en deze kunnen in de loop der tijd veranderen.

Referentiële procédés appelleren aan overeenstemming ten aanzien van sociaal aanvaard ethisch gedrag tussen auteur en toeschouwer, immanente procédés appelleren vooral aan overeenstemming in het denkproces bij het volgen van de klucht. De uitkomsten met betrekking tot de eerste groep en ten dele ook die van de tweede groep bieden ons niet de garantie, dat het publiek ten tijde van Aristophanes, Shakespeare of Bredero altijd dezelfde komische momenten beleefde als het publiek uit de tweede helft van de 20ste eeuw. Een komisch moment verliest immers zijn effect als de normen en waarden van de leefgemeenschap in later tijd veel ruimer zijn dan in de tijd dat het werk geschreven werd. Ook als de normen in de loop der tijd zijn verscherpt, verliest het komisch moment zijn werking, doordat het publiek niet lacht, maar een afwijzende houding zal aannemen.⁴

4 Uit onderzoek van de historicus J. Verberckmoes (1998) blijkt dat lachen - niet alleen naar volume, maar ook naar aanleiding - een sociaal gebonden en historisch bepaald verschijnsel is. In 1.6.1 komen wij hier uitgebreider op terug.

De verhouding van het lachwekkende in het dagelijks leven tot het verstandelijk verwachte en ethisch aanvaardbare of onaanvaardbare verdient een diepgaander beschouwing, omdat we hierdoor tot de kern van het komische in de klucht doordringen.

'De lachwekkendheid is kenmerk van het komische, doch niet zijn wezen (...)', schrijft de filosoof J.D. Bierens de Haan in *De zin van het komische* (86). Op blz. 107 noemt hij de lachwekkendheid 'de onmisbare bijzaak der komische voorstelling'⁵. Om de onstuitbare lichamelijke reactie van de lach te verstaan moeten we ons richten op de aanleiding voor de lach: het komische.

Evenals de lach is het komische persoonsgebonden. Of iemand iets wel of niet als komisch ervaart en er dus wel of niet om lacht, hangt samen met de normen en waarden die hij voor het beteugelen van zijn driften en begeerten aanlegt. In de woorden van Bierens de Haan: 'De komische voorstelling overwint een belemmering (...) die de vrije willekeur van den levensdrang tegenstaat van binnen uit; bedoeld is het redelijk en zedelijk oordeel, waarin de mensch zijn eigen leven en gemoed aan normen en idealen onderwerpt, die zijn spontane opwelling beperken' (112). Deze redelijke en zedelijke orde zijn de steunpilaren waarop de 'menschelijke idealiteit' (130) rust.

5 Hier betekent *voorstelling* niet toneelvoorstelling, maar voorstelling van zaken in de geest.

Het redelijk en zedelijk oordeel zijn gebonden aan sociale conventies en steunen op de functies van het verstand en het gevoel, dat het geweten vanaf de eerste levensjaren ethisch gevormd heeft. Verstand en gevoel beheersen in het dagelijks leven de emoties, driften en begeerten die in diepere lagen van de psyche gehuisvest zijn.⁶ Als deze driften en begeerten door de normen en waarden heenbreken, vernietigen zij in schijn de heersende orde, maar in wezen bevestigen zij het bestaan van deze maatschappelijke regels. Terecht merkt Bierens de Haan dan ook op dat de komische voorstelling gebouwd is op het plan van de tragische (159).

Het doorbreken van maatschappelijke leefregels behoeft voor de toeschouwer niet komisch te werken. Hij kan het ook als tragisch ervaren.

Voor nader inzicht in de randvoorwaarden waaraan een gebeurtenis moet voldoen om nu juist komisch en niet tragisch te werken, bespreken wij beknopt drie groepen theorieën over het ontstaan van de lach.⁷

De superioriteitstheorie heeft gestalte gekregen door Thomas Hobbes (1588-1679). Zij wordt ook wel aangeduid als de theorie van de 'butt of the joke' of van de 'sudden glory'. Het volgende citaat geeft een duidelijk beeld van Hobbes' opvatting.

(...) when a jest is broken upon ourselves, or friends of whose dishonor we participate, we never laugh thereat. I may therefore conclude, that the passion of laughter is nothing else but sudden glory arising from some sudden conception of some eminency in ourselves, by comparison with the infirmity of others, or with our own formerly: for men laugh at the follies of themselves past, when they come suddenly to remembrance, except they bring with them any present dishonor. (Hobbes 1840, vol.4 *Human nature*, ch.8, section 13)

6 Van Loggem (1960, hfd.8) onderscheidt de volgende in elkaar overlopende lagen in de psyche: instinct, driften, emoties, gevoelens, aandoeningen, idealen en - als de meest bewuste laag - logisch denken.

7 De indeling van ons overzicht is gebaseerd op Morreall (1987) en (z.j.), in vergelijking met Attardo (1994).

De tweede groep theorieën is vooral gekenmerkt door het begrip incongruentie, ongelijkvormigheid. De belangrijkste uitspraken zijn van Immanuel Kant (1724-1804) en Arthur Schopenhauer (1788-1860). In zijn *Kritik der Urteilskraft* schrijft Kant in een 'Anmerkung' het volgende.

Es muß in allem, was ein lebhaftes, erschütterndes Lachen erregen soll, etwas Widersinniges sein (woran also der Verstand an sich kein Wohlgefallen finden kann). *Das Lachen ist ein Affekt aus der plötzlichen Verwandlung einer gespannten Erwartung in nichts*. Eben diese Verwandlung, die für den Verstand gewiß nicht erfreulich ist, erfreut doch indirekt auf einen Augenblick sehr lebhaft. Also muß die Ursache in dem Einflusse der Vorstellung auf den Körper und dessen Wechselwirkung auf das Gemüt bestehen; und zwar nicht, sofern die Vorstellung objektiv ein Gegenstand des Vergnügens ist (denn wie kann eine getäuschte Erwartung vergnügen?), sondern lediglich dadurch, daß sie als bloßes Spiel der Vorstellungen ein Gleichgewicht der Lebenskräfte im Körper hervorbringt. (Kant, 1974. Erster Teil, Zweites Buch, [Paragraph 54] 'Anmerkung', S. 190.)

De voorbeelden die Kant vervolgens geeft, bevestigen dat voor hem het beslissende punt gelegen is in deze constatering: 'unsere Erwartung war gespannt und verschwindet plötzlich in nichts' (191). Schopenhauer constateert in wezen hetzelfde, maar formuleert het proces vollediger, doordat hij ook aandacht besteedt aan datgene wat de voorstelling van zaken (*Vorstellung* bij Kant, *Begriff* bij Schopenhauer) te niet doet, te weten de werkelijkheid (*reale Objekte*).

Das *Lachen* entsteht jedesmal aus nichts anderem, als aus der plötzlich wahrgenommenen Inkongruenz zwischen einem Begriff und den realen Objekten, die durch ihn, in irgend einer Beziehung, gedacht worden waren, und es ist selbst eben nur der Ausdruck dieser Inkongruenz. Sie tritt oft dadurch hervor, daß zwei oder mehrere reale Objekte durch *einen* Begriff gedacht und seine Identität auf sie übertragen wird; darauf aber eine gänzliche Verschiedenheit derselben im übrigen es auffallend macht, daß der Begriff nur in einer einseitigen Rücksicht auf sie paßte. Ebenso oft jedoch ist es ein einziges reales Objekt, dessen Inkongruenz zu dem Begriff, dem es einerseits mit Recht subsumiert worden, plötzlich fühlbar wird. Je richtiger nun einerseits die Subsumtion solcher Wirklichkeiten unter den Begriff ist, und je grösser und greller andererseits ihre Unangemessenheit zu ihm, desto stärker ist die aus diesem Gegensatz entspringende Wirkung des Lächerlichen. Jedes Lachen also entsteht auf Anlaß einer paradoxen und daher unerwarteten Subsumtion; gleichviel ob diese durch Worte, oder Thaten sich ausspricht. Dies ist in der Kürze die richtige Erklärung des Lächerlichen. (Schopenhauer, Bnd. 1, Par.13, S.95)

De belangrijkste vertegenwoordiger van de 'Relief Theory', de theorie van de opluchting of bevrijding, is Sigmund Freud (1856-1939). In het slothoofdstuk van *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*, getiteld 'Der Witz und die Arten des Komischen', onderscheidt hij drie psychische activiteiten die elk een cumulatie van energie vertonen, gevolgd door een plotselinge ontlading.⁸

Die Lust des Witzes schien uns aus *erspartem Hemmungsaufwand* hervorzugehen, die der Komik aus *erspartem Vorstellungs(Besetzungs)aufwand*, und die des Humors aus *erspartem Gefühlsaufwand*. In allen drei Arbeitsweisen unseres seelischen Apparats stammt die Lust von einer Ersparung; alle drei kommen darin überein, daß sie Methoden darstellen, um aus der seelischen Tätigkeit eine Lust wiederzugewinnen, welche eigentlich erst durch die Entwicklung dieser Tätigkeit verlorengegangen ist. (Freud, Bnd. 6, 269.)

Freud doelt volgens Morreall⁹ met *erspartem Hemmungsaufwand* op de ontlading, volgend op de beheersing van vijandige en sexuele gevoelens en gedachten; met *erspartem Vorstellungs(Besetzungs)aufwand* op de ontlading na anticipatie in het denkproces op mogelijk komende ontwikkelingen; met *erspartem Gefühlsaufwand* op het neutraliseren van verwacht onheil, bijvoorbeeld vrees, medelijden of een andere negatieve emotie.

In 'Der Humor' gaat Freud nader op de derde categorie in. Der Humor hat nicht nur etwas Befreiendes wie der Witz oder die Komik, sondern auch etwas Großartiges und Erhebendes (...). Das Großartige liegt offenbar im Triumph des Narzißmus, in der siegreich behaupteten Unverletzlichkeit des Ichs. Das Ich verweigert es, sich durch die Veranlassungen aus der Realität kränken, zum Leiden nötigen zu lassen, es beharrt dabei, daß ihm die Traumen der Außenwelt nicht nahe gehen können, ja es zeigt, daß sie ihm nur Anlässe zu Lustgewinn sind. (Freud, Bnd 16, 385.)

Om dit aannemelijk te maken, neemt de auteur in het *Ich* een tweedeling aan tussen het *Über-Ich* en het *Ich* in engere zin, waartussen hij een vader : kind verhouding veronderstelt.

Als die Entstehung des Witzes mußte ich annehmen, daß ein vorbewußter Gedanke für einen Moment der unbewußten Bearbeitung überlassen wird, der Witz sei also der Beitrag zur Komik, den das Unbewusste leiste. Ganz ähnlich wäre der Humor der Beitrag zur Komik durch die Vermittlung des Über-Ichs. (Freud, Bnd.14, 388.)

8 Plokker (1955) legt in zijn op Freud gebaseerde beschouwing uit, dat het komische proces zich ongemerkt in het voorbewuste moet ontwikkelen, omdat anders de opbouw van energie bij het bewuste proces niet plaatsvindt.

9 Zie Morreall (1987, 111).

Wij vatten Freuds visie samen. Bij respectievelijk de pointe van de grap of mop, het komische moment en het humoristische voorval ontladt de plotseling overbodige energie zich in de lach.

De drie theorieën zijn niet met elkaar in strijd, maar vullen elkaar ons inziens aan. Hobbes neemt een algemeen standpunt in. Wie lacht, voelt zich boven de personen die zijn lachen opwekken, verheven en hij heeft plezier om het lot dat deze personen die niet tot zijn kring behoren, treft. Kant en

Schopenhauer beschouwen de aard van het komische eveneens vanuit een algemeen perspectief: het verwachtingspatroon wordt plotseling te niet gedaan (Kant), namelijk door de werkelijkheid (Schopenhauer). Freud geeft een zijns inziens universele diepte-psychologische analyse van de mens die in de lach schiet om een grap, iets komisch of iets humoristisch: de lach is de ontlading na een opgekropte spanning in de geest van de mens.

In de hieraanvooraangaande beschouwingen ging de aandacht niet alleen uit naar het komische voorval, maar ook naar het voorstellen van een voorval als komisch. Dit laatste sluit aan bij de inherente constanten die Van den Bergh besprak. In onze voorlopige typering van de klucht gaven wij geen ruimte aan deze groep. Wij komen nu tot de volgende definitie: **de klucht is de dramatische kunstvorm die op komische wijze het volkse leven verbeeldt.**

1.3 Kunnen wij een historische klucht juist waarderen?

Wij behandelen de vraag, of we een historische klucht juist kunnen waarderen, eerst vanuit het gezichtspunt van de toeschouwer bij een hedendaagse opvoering en vervolgens vanuit het gezichtspunt van de lezer van een tekstuitgave.

In 1974 hield W.A. Ornée, die ook enkele kluchten geregisseerd had, een lezing onder de titel 'Gezichtspunten bij de beoordeling van het zeventiende-eeuwse en achttiende-eeuwse klucht- en blijspel'. Hij typeerde daarin de opzet van de klucht met de volgende woorden: 'geen didactisch-moralistische bespiegelingen, niet verheven, niet verfijnd, eenvoudig; de mensen zijn typen, geen persoonlijkheden. (...) Kortom, een klucht is meer spel dan tekst. (...) De acteur speelt daar (= bij een klucht, JAvL/JS) voor en op het publiek, waarbij de tekst een middel is' (133).¹⁰ Ons inziens vormt de tekst echter altijd het fundament van de opvoering.

Ornée's uitspraken maken ons duidelijk, dat kluchten ten onrechte als een genre van de literaire kunst worden behandeld. Zijn opmerkingen gelden echter mutatis mutandis voor alle dramatische kunst. Al biedt de tekst het handelingsverloop en aanwijzingen voor de karakterisering van de personages, op toneel vinden we haar terug in de mondelinge communicatie tussen de personages. Het wezen van deze kunstvorm is de publieke opvoering waarin het handelingsverloop hoorbaar en zichtbaar is en de karakterisering in de tekst letterlijk gestalte heeft verkregen. De regisseur bepaalt - soms in samenspraak met de spelers - de interpretatie van de tekst en de realisering ervan op toneel. De acteurs geven een nadere invulling van hun rol. Zij moeten ook die facetten van het personage die door de auteur niet zijn uitgewerkt, gestalte geven. Daarnaast zijn het decoratief, de enscenering en het licht belangrijke elementen van een toneeluitvoering.

Als wij de vraag 'Kunnen wij een historische klucht juist waarderen?' vanuit het perspectief van de toeschouwer willen beantwoorden, moeten we ons rekenschap geven van de wijze waarop deze de opvoering van een dramatisch werk beleeft.

De toeschouwer heeft een tijdgebonden vermogen tot verstandelijke inschatting van situaties en bezit zijn tijdgebonden ethische normen en waarden. Daar gaan we vanuit. Tijdens de voorstelling raken deze echter op de achtergrond, zoals Van Loggem (1960) schrijft. Doordat de toeschouwer zich namelijk in het publiek bevindt, ondergaat hij de effecten van de groepssaamhorigheid, waardoor bij hem een regressie naar reactiepatronen uit de kindertijd plaatsvindt.¹¹ Kenmerkend hierbij zijn vooral de vermindering van het ontledende denken en de verheviging van de emotionaliteit. Verstand en gevoel vormen zijns inziens als het ware een

10 Ook Casimir, Karsemeijer en Kazemier schrijven in de inleiding tot de bundel *Humor in Holland*: 'Men moet een klucht b.v. niet vertellen en lezen, men moet haar vlot zien spelen.' M. van Loggem, toneelpsycholoog en zelf schrijver van toneelstukken, is dezelfde mening toegedaan: 'Zonder publiek kan wel een toneelstuk worden opgevoerd, maar kan geen levend drama ontstaan' (1960, 83,84). Bij zijn categorisering van kluchtspelen hanteert Ornée (1981) echter een formeel en niet een inhoudelijk criterium als vertrekpunt.

11 Dit proces wordt nog versterkt, als tijdens de voorstelling de lichten in de zaal gedoofd zijn.

dynamische eenheid: door de wederzijdse beïnvloeding werkt het denken niet volstrekt logisch en het voelen niet geheel emotioneel. Dit laatste lijkt ons onmogelijk. Gevoel en verstand kunnen wel afwisselend in de geest domineren, maar niet tot een eenheid komen, doordat bij het voorstellen van een zaak in de geest (hier dus het meeleven van de klucht) het gevoel wordt opgewekt, dat daardoor aan het subject (het 'ik') gebonden en daarop gericht is, terwijl het verstand bij het voorstellen van een zaak op het object gericht is.¹²

De loop van de gebeurtenissen en het handelen van de personages in de klucht beleeft de toeschouwer mee. Dit proces verloopt als volgt. Het spel roept - als het goed is - herinnering aan persoonlijk doorleefde emoties bij de toeschouwer op en hij projecteert deze op de gespeelde situatie en verbindt ze met de personages. De toeschouwer gaat idealiter mee met de gebeurtenissen en het handelen van de personages op het toneel.¹³ Daarbij plaatst hij zich bij een klucht en blijspel tegenover het personage dat de lachlust bijvoorbeeld door uiterlijk, domheid of immoreel gedrag opwekt. De plotselinge confrontatie van de toeschouwer met een toneelwerkelijkheid die volstrekt anders is dan de door de toneelpersonages verwachte werkelijkheid - waardoor het gedrag van deze personages in een verrassend nieuw licht komt te staan - zorgt ervoor dat de toeschouwer in de lach schiet.¹⁴ Zijn lach bevestigt, dat hij zich niet in de situatie van het slachtoffer zou hebben laten brengen. Daarin erkent de toeschouwer op indirecte wijze de geldigheid van zijn logische en zedelijke orde in het nu.

Als lezer van een historische klucht bevinden we ons in een wezenlijk andere positie dan als toeschouwer van een historische klucht, doordat we ons door de tekst heen een opvoering moeten verbeelden. De lezer komt dus in de positie van de regisseur en niet in die van de toeschouwer die het spel ondergaat. Bij dit 'regisserend' lezen gebruikt hij zijn levenservaringen om de gebeurtenissen en personages die hij in de tekst tegenkomt, in zijn fantasie ten tonele te voeren.

Bij de waardering van een historische klucht doet zich in vergelijking met het waarderen van een eigentijdse klucht een dubbel probleem voor. Het denkproces en de logische en morele orde van de toeschouwer of 'regisserende' lezer zijn niet universeel, maar individueel en daardoor cultuur- en tijdgebonden. De waardetoekenning aan elementen die aan het denkproces deelnemen, is in de loop der eeuwen steeds gewijzigd.

12 Vgl. Immanuel Kant in zijn *Kritik der praktischen Vernunft* (1961, 38): "Die Lust aus der Vorstellung der Existenz einer Sache, so fern sie ein Bestimmungsgrund des Begehrens dieser Sache sein soll, gründet sich auf der *Empfänglichkeit* des Subjekts, weil sie von dem Dasein eines Gegenstandes *abhängt*; mithin gehört sie dem Sinne (Gefühl) und nicht dem Verstande an, der eine Beziehung der Vorstellung *auf ein Object*, nach Begriffen, aber nicht auf das Subject, nach Gefühlen, ausdrückt."

13 Freek de Jonge in een TV-uitzending op 5 dec. 1997: "t Publiek neemt het IQ aan van degene die op 't toneel staat'; 'men moet mee willen gaan in al die onzin'.

14 Het is hierbij geen bezwaar, dat de toeschouwer de ommekeer reeds had zien aankomen. Hij wordt dan bij de plotselinge wending tot zijn genoegen bevestigd in zijn vermoeden.

Het staat ons inziens vast, dat men in tal van gebeurtenissen en samenvallende omstandigheden vroeger meer dan tegenwoordig de hand van God, het noodlot of het toeval zag. Zo'n boven-menselijke ingreep was van een hogere orde dan de aardse kettingreactie van oorzaak en gevolg, waardoor zij voor het publiek eerder aanvaardbaar was dan voor een 20ste-eeuwer.

In de Middeleeuwen, de zestiende en de zeventiende eeuw was symbolische en allegorische duiding van de wereld een gangbaar denkproces. De emblemataliteratuur kunnen we alleen vanuit die denkhouding verstaan. Deze wijze van denken raakte met de Verlichting echter steeds meer op de achtergrond. De ondergang van het genre van de emblemata is hiervoor een overtuigend bewijs.¹⁵

Naast het gewijzigd denkproces beschikt de hedendaagse toeschouwer zowel als de 'regisserende' lezer niet over het passende maatschappelijk-culturele referentiekader van vroeger tijd. Om dit te illustreren beperken we ons tot de populaire kluchtthematiek van overspel, vermengd met list, leugen en bedrog.¹⁶ Deze thematiek van de overspelige vrouw was in de eerste helft van de zeventiende eeuw veel pikanter dan nu. De vrouwen golden namelijk als bezit, vóór het huwelijk van de manlijke bloedverwanten (de vader, of na zijn overlijden de oudste zoon) en in het huwelijk van de echtgenoot. Als een vrouw haar man de horens opzet, krenkt zij dus niet alleen zijn eer, maar tast zij ook zijn bezitsrecht aan. In de zeventiende eeuw neemt de vrouw zelf bij buitenechtelijk verkeer veel meer risico dan thans: doordat zij haar seksuele begeerte volgt, zet zij haar levensonderhoud op het spel. Overspel was namelijk een grond voor echtscheiding. In de eerste helft van de zeventiende eeuw treffen we geregeld het propageren van de beheersing op seksueel terrein aan, een moraliserend standpunt dat in de tweede helft dominant wordt. Verlies van eer geldt echter niet voor de overspelige man. Ook brengt zulk gedrag voor hem geen economisch-financiële consequenties met zich mee.

De dubbelmoraal¹⁷ brengt Maria-Theresia Leuker aldus onder woorden.

Eine Frau die mit einem anderen als ihrem Ehemann sexuell verkehrt, verliert damit nicht nur ihre eigene Reputation, sondern verletzt auch die Ehre des Mannes, dessen patriarchaler Gewalt sie unterstellt ist, sei es ihr Vater oder ihr Gatte. Für einen Mann sind außereheliche Sexualkontakte viel weniger problematisch, seine Freiräume sind im Gegensatz zu denen einer Frau nahezu unbegrenzt. (Leuker 1992,

15 Vergelijk Porteman 1977, 57: 'De teloorgang van dit genre (hangt) duidelijk samen met de opkomst van een meer rationele en wetenschappelijke benadering van de wereld en de natuur, die met een symbolische en allegorische, vaak religieuze wereldduiding geen genoegen meer nam.'

16 Voor geschiedkundige informatie over het huwelijk verwijzen wij naar D. Haks 1985.

17 'Moppen waaruit afkeuring spreekt over mannen die overspel plegen, ontbreken. Mannelijke echtbrekers spelen eerder een heldenrol. (...) wat in vrouwen laakbaar was, vonden mannen eerder iets om zich op te beroemen' (Dekker [1997], 115). Vergelijk ook Van Engeldorp Gastelaars 1984.

304)

We komen nu terug op de vraag die we in de titel van deze paragraaf stelden: 'Kunnen wij een historische klucht juist waarderen?'. Zowel voor de toeschouwer als voor de 'regisserende' lezer geldt, dat hij slechts tot een subjectief oordeel over de klucht kan komen, omdat zijn denkwijze en zijn maatschappelijk-cultureel referentiekader niet volkomen past bij de ontstaanstijd van de klucht. Bovendien ondergaat de toeschouwer de voorstelling, wat hem niet in de positie brengt om het spel ook rationeel adequaat te waarderen. De 'regisserende' lezer voert de klucht in zijn fantasie op, waardoor hij niet tegelijkertijd deze voorstelling kan ondergaan. Wij kunnen dus noch als toeschouwer, noch als pseudo-regisseur een volkomen betrouwbare uitspraak doen over de cultureel-historische waarde van de klucht. Daartoe zijn we eerst in staat, als we ons de denkwijze en het referentiekader van het publiek bij de opvoering van een klucht in de tijd van ontstaan volkomen eigen hebben gemaakt. Dat doel kunnen we enigszins benaderen, maar nimmer bereiken, want

(...) what a person finds incongruous depends on what he finds congruous, and (...) the latter is based on the conceptual patterns which have been built up in his experience. (Morreal z.j., 62)

1.4 Analyse van de twee kluchten

1.4.1 Inhoud van de twee kluchten

Door-trapte Meelis

Bron

De stof van W.D. Hoofts *Door-trapte Meelis* is wel in verband gebracht met de novelle IX.2 (nr. 82) uit Boccaccio's *Decamerone*, die als nummer 44 voorkomt in G.H. van Breughels vertaling uit 1605.¹⁸ De verwantschap is ons inziens echter gering.

Thematiek

Op het titelblad van *Door-trapte Meelis* prijkt de 'Reghel' 'Als de Man in Zee is varen, / Komt de Buerman 't Wif bewaren.' Het thema van de klucht ligt op het gebied van overspel en huwelijksrouw. (Buitenechtelijke seksuele contacten behoren niet plaats te vinden en als ze zich toch voordoen, dan is het verstandig ze niet publiek te maken.)

Handelingsverloop

1-146. Sytien, Melis, Griet

[De achterzijde van twee door een schutting gescheiden huisjes; eventueel een buitentoilet.]

18 Van Stipriaan 1996, 233. In de *Decamerone* draagt een prioeres bij het betrappen van een nonnetje met haar geliefde, de broek van de paap die bij deze abdes sliep, in plaats van haar kap op het hoofd. De verschillen met *Door-trapte Meelis* zijn o.i. zo groot, dat niet van ontlening mag worden gesproken.

De echtgenoot van Sytien is vandaag scheep gegaan om bij Duinkerke te vissen. Vanwege de oorlog¹⁹ is het gevaar dubbel zo groot. Met de monoloog waarin Sytien haar verdriet uit, opent de klucht. Haar burens, Melis Tijssen en Griet Ians, troosten haar. Als Griet vanwege een huilend kind haar huisje ingaat, grijpt Melis zijn kans om zijn buurvrouw in te palmen: Hoe kan haar man haar nu verlaten? Hij zal wel een ander vrouwtje beslapen, als hij ergens aan wal komt. Vervolgens geeft Melis hoog op van zijn potentie - terwijl later blijkt, dat zijn vrouw hem steeds afwijst - en Sytien daagt hem uit.

Als Griet haar man binnen roept, omdat ze nog voor de duisternis invalt olie voor de lamp moet halen, maakt Melis snel een nachtelijke afspraak met Sytien.

147-170. Griet

[Buiten de kruidenierswinkel²⁰, de duisternis valt in.]

De prijs van de olie is sterk opgeslagen, daarom heeft Griet Groenlandse walvistraan voor de lamp gekocht. Het leven is zo duur, dat zij gezinsuitbreiding wil voorkomen en Melis om die reden geen sexueel contact toestaat. Ook de huur is hoog. Ze gaat naar huis, want haar man zal daar in het donker zitten.

171-178. Sytien

[Buiten haar huisje; toneel als bij het begin; het is donker.]

Sytien heeft berouw over haar afspraak gekregen en wil die ongedaan maken. Omdat het bij Melis en Griet donker in huis is, denkt ze (ten onrechte overigens) dat ze al naar bed zijn: ze zit dus aan de afspraak met Melis vast.

179-214. Melis, Griet

[In hun huisje, later komt Melis naar buiten.]

Melis doet alsof hij enorme buikkrampen heeft, trekt Griets rok aan en zegt dat hij naar het buitentoilet gaat. In werkelijkheid springt hij over de schutting en loopt naar Sytien.

Omdat Melis zo lang wegblijft, komt Griet hem vanuit de achterdeur roepen. Zij merkt niet op, dat Melis bij Sytien vandaan komt.

215-222. Sytien

[Ze komt uit haar huisje; het wordt al wat licht.]

Sytien komt buiten in het vroege daglicht staan en stelt vast, dat Melis kennelijk in haar rok naar huis is gegaan, want zij blijkt die van Griet in haar handen te hebben.

223-258. Griet, Melis

[Buiten hun huisje; de kruidenierswinkel.]

Griet kijft Melis, die waarschijnlijk ongekleeft is, uit omdat hij bij Sytien geweest moet zijn: zij heeft niet haar eigen, maar Sytiens donkere rok in haar handen. Zij gaat het huis weer in en verbiedt Melis binnen te komen.

Melis gaat bij Styntie van de kruidenierswinkel een veilig heenkomen zoeken.

259-264. Melis, Styntie

[Voor de kruidenierswinkel.]

19 Waarschijnlijk doelt de auteur op de hervatting van de strijd tegen de Spanjaarden na het Twaalfjarig Bestand (1609-1621).

20 Door een kleine decorwisseling is het ons inziens goed mogelijk, dat één van de huisjes tot kruidenierswinkel wordt gemaakt.

Styntie laat Melis in haar winkel binnen.

265-450. Griet, Sytien, Styntie, Melis

[Toneel als bij het begin.]

Griet komt met de rok van Sytien bij zich, verhaal bij haar buurvrouw halen. Een grote scheldpartij volgt, waarbij Sytien de verwijten vanuit het raam aanhoort en het al spoedig sluit. Daarop neemt de woede van Griet nog toe, zodat Styntie op het gescheld afkomt en informeert wat Griet hiertoe heeft gebracht. Dan verhaalt Griet geëmotioneerd heel gedetailleerd het gebeurde.

Als Griet de zaak bij de Schout aanhangig wil maken, raadt Styntie haar dit met klem af. Dat maakt het gebeurde publiek. Styntie zal de rokken wel even gaan ruilen.

Styntie leest Sytien de les en nadat deze haar misstap heeft toegegeven, haalt ze de rok van Griet. Styntie gaat nu met dit kledingstuk naar haar winkeltje en even later loopt Melis beteuterd samen met Styntie naar zijn huis, want alleen durfde hij niet te gaan.

Personages

Sytien is een emotioneel licht geroerde vrouw, jong en niet afkerig van sexuele avances. Als ze tot ethisch inzicht komt, wordt dit echter niet het leidend principe van haar handelen. Ze is gevoelig voor morele onderwijzing.

Melis Tyssen, metselaar van beroep²¹, is naar de mening van Sytien jong, sterk en erotisch. Hij houdt zich niet aan de maatschappelijke conventie m.b.t. de huwelijksrouw. Als vergoelijking kan worden aangevoerd, dat zijn vrouw sexueel contact wil voorkomen om niet in verwachting te raken.

Griet Ians, Melis' echtgenote, kent haar rechten en plichten als gehuwde vrouw en handelt ernaar. Geldzorgen, de zorg om haar jonge kind en het huishouden en de zorg niet weer in verwachting te raken, bepalen haar leven. Verstandelijk overleg domineert haar sexualiteit, maar niet haar emotie als Melis' ontrouw blijkt. Griet acht zich al wat ouder (vs.147).

Styntie drijft een kruidenierswinkel. Zij houdt de maatschappelijke norm in haar leefomgeving in stand, mede door haar goede verstandhouding met Sytien, Melis en Griet. Zij mist tot haar verdriet alle sexualiteit in haar leven (vs.430).

Het komische en de moraal

Een voorwaarde voor het beoordelen en appreciëren van *Door-trapte Meelis* is het bestaan van een maatschappelijke cultuur waar aan het huwelijk de morele eis verbonden is, dat sexueel contact buiten het huwelijk niet is toegestaan.

Het komische van *Door-trapte Meelis* is gebaseerd op het doorbreken van een taboe en de omkering ervan: de bevestiging van de maatschappelijke orde. We zullen ter nadere uitwerking van het komische de constanten die Van den Bergh (1972) vaststelde (zie par. 1.2), toepassen op de klucht. Natuurlijk zijn we ons er terdege van bewust, dat Van den Bergh zijn constanten inductief uit 'komische momenten', d.i. het lachen tijdens opvoeringen van blijspelen, vaststelde, terwijl wij het komische proces uit de tekst van de kluchten afleiden en dit niet tot een moment willen beperken.

Voorpret & inlossing. Al zodra duidelijk wordt, dat Melis in de nacht naar zijn buurvrouw zal gaan, begint de voorpret voor de toeschouwer: uiteindelijk zal deze misstap hem opbreken. En dat gebeurt ook.

21 Het beroepsgegeven speelt geen rol in de klucht.

Taboeverbreking. Melis informeert naar het sexuele leven van Sytien en haar man. Sytien daagt Melis uit en gaat op zijn avances in. Melis bezoekt Sytien in de nacht.

Herkenning. Sytien komt tot inkeer, maar verbreekt de afspraak met Melis niet als zich geen gunstige gelegenheid daartoe voordoet. Ook maakt zij zijn bezoek niet onmogelijk.

Contrast. Waarschijnlijk slechts gekleed in een vrouwenrok (en niet in mannenkleding) komt Melis uit huis.

Voorpret & inlossing. De toeschouwer die opgemerkt heeft dat Melis met een andere rok naar huis terugkeert dan toen hij naar het 'buitentoilet' voorgaf te gaan, verwacht, dat Griet Melis' bedrog zal ontdekken. Aldus geschiedt.

Indirecte bevestiging. Als de waarheid van de verbroken huwelijksrouw aan het licht treedt, leidt dit tot de indirecte bevestiging van de maatschappelijke norm voor sexuele huwelijksrouw in de duidelijke afkeuring van Melis' gedrag doordat Griet hem - waarschijnlijk naakt - de toegang tot het huis verbiedt en hij slechts door bemiddeling van Styntie weer binnen mag komen.²²

Herkenning. Het toedekken van de ware toedracht, opdat er geen ruchtbaarheid aan de zaak zal worden gegeven, is wel het toppunt van klein-burgerlijke moraal.

²² Styntie onderhoudt Sytie duchtig over haar misstap. Dat is een directe normbevestiging.

Lichte Klaartje

Bron

Noozemans *Lichte Klaartje* vertoont vooral voor wat betreft het eerste gedeelte van de klucht overeenkomst met nr.25 uit Breughels *Decamerone*-vertaling van 1605 (dat is nr. 50 in *Decamerone*-uitgaven die alle honderd vertellingen bevatten). Het slot vertoont duidelijke overeenkomst met de Middeleeuwse klucht *Lippyn* (Leuker 1992, 4.2.2.4).

Thematiek

De thematiek ligt wederom op het gebied van overspel en huwelijksrouw. De klucht is geschreven op de regel: 'Sieje 't visje tast het aen, Of anders sal 't u wel ontgaen.' Deze tekst slaat op de situatie dat Goose zijn vrouw in een herberg met een jonge militair ziet eten, drinken en kussen. Op dat moment grijpt hij niet in, maar gaat de schout halen, waardoor Claertje gelegenheid heeft te ontglippen.

De keuze van het spreekwoord wekt de indruk, dat Noozeman de bedrogen echtgenoten van advies wil dienen. In de klucht zelf zien we waar het op uit loopt, als de echtgenoot niet direct tegen zijn overspelige vrouw optreedt: de bedrogen Goose wordt het lachwekkende slachtoffer.

Handelingsverloop

1-86. Claertje, Goose, Jeuriaan, later Kaerel

[In en voor het woonhuis.]

Traag maakt Goose zich met zijn knecht Jeuriaan gereed om naar Haarlem te vertrekken.²³ Zijn echtgenote Claertje werkt hem liefst zo snel mogelijk de deur uit, omdat ze - zoals later blijkt - een afspraakje met Kaerel, een flinke militair, heeft. Jeuriaan doorziet de argeloosheid van zijn baas en de bedrieglijkheid van Claertjes woorden. In terzijdes schetst hij de werkelijke plannen van Claertje, wat komisch werkt en voor de toeschouwer zeer informatief is.

Claertje vindt Kaerel op de afgesproken tijd. Ze gaan even in huis en zullen spoedig naar een andere plaats van samenkomst gaan, zodat de burens niet van hun vrijage zullen weten.

87-136. Goose, Jeuriaan

[In de stad]

We vallen midden in een gesprek tussen Jeuriaan en Goose. Jeuriaan stelt voor om het handelen van Claertje te gaan bespieden. Hij meldt, dat zij thuis wel mannen op bezoek krijgt en soms door een Brabants heertje wordt opgehaald om naar de herberg te gaan. (Hiermee zal Joris, de koppelaar uit de herberg van Brabantse Maeyken, bedoeld zijn die later in de klucht ten tonele komt.) Deze herberg beschikte over hoeren op afroepbasis en gaf ook 'gelegenheid' aan gelieven die elkaar in het geheim wilden ontmoeten. Op voorstel van Jeuriaan gaat het tweetal als lierspelers op weg naar de herberg waar Claertje wel komt.

De avond valt.

137-173. Claertje, Kaerel, later Maeyken

[Van woonhuis naar de herberg.]

De gelieven verlaten de woning en begeven zich op voorstel van Kaerel naar de herberg van Brabantse Maeyken, ook voor Claertje geen onbekend etablissement. Ze worden hartelijk ontvangen.

23 De auteur noemt het beroep van Goose niet expliciet. Enkele indicaties wijzen erop, dat Goose een niet onbemiddeld binnenschipper is. Graag bedanken wij dr. H.M. Hermkens voor zijn suggesties op dit punt.

174-211. Goose, Jeuriaan, later Joris

[In de stad.]

Goose en zijn knecht zijn inmiddels verkleed als arme muzikanten. Joris, de jeugdige koppelaar uit Maeykens herberg, is er op uit gestuurd om muziek voor de gasten te verzorgen. Gedrieën gaan ze naar de herberg.

212-463. Claertje, Kaerel, Maeyken, later ook Goose, Jeuriaan, Joris, nog later Schout met dienaren

[In de gelagkamer van de herberg.]

Claertje en Kaerel eten, drinken en kussen vrolijk. De speellieden komen binnen. Jeuriaan doet zich als een Waal voor, wat in zijn taalgebruik tot grappige vermenging van Nederlands en Frans leidt. Goose kan zich nauwelijks beheersen bij het zien van zijn overspelige vrouw en het aanhoren van de conversatie: Claertje heeft Gooses beurs bij zich. [Goose betaalt dus in wezen het gelag!]

Goose stelt Jeuriaan voor de Schout erbij halen, zodat Claertje haar gerechtelijke straf voor overspel zal ontvangen. Zo gebeurt. [Zie 'Thematik' hierboven.] Maeyken meldt het plotselinge vertrek van de speellieden. Nu doorziet Claertje haar situatie: de lierspelers waren haar echtgenoot met zijn knecht. Maeyken herinnert zich ook, dat de speellieden het over de Schout hadden. De paniek slaat toe: Maeyken werkt Claertje de herberg uit om zelf niet in opspraak te komen, Kaerel blijft en Claertje moet thuis doen alsof ze al lange tijd druk aan het werk is.

Kaerel evalueert voor de toeschouwer het gebeuren: Goose had zijn knecht in de herberg achter moeten laten, terwijl hij zelf de Schout haalde, of in ieder geval Claertje op haar weg naar huis moeten opvangen. Nu kan hij het bewijs voor het overspel niet leveren.

Als Goose en Jeuriaan met de Schout en zijn dienaren de gelagkamer binnenvallen, houden Maeyken en Kaerel zich van de domme. Ook de huiszoeking levert niets op: Claertje is ontsnapt. Bij zijn knecht zoekt Goose wanhopig steun voor de beschuldiging van overspel van zijn echtgenote, maar deze houdt zich eerst op de vlakte. Daaraan ontlenen Kaerel en Maeyken een argument voor de betrouwbaarheid van hun (gelogen) verklaringen en voor de onbetrouwbaarheid van Gooses beschuldiging.

De Schout wil nu naar Gooses huis gaan om te zien of Claertje zich daar bevindt. Kaerel wil dat niet missen en gaat mee.

464-609. Claertje, later Schout met dienaren, Goose, Jeuriaan, Kaerel

[In de woning. Het is nog nacht.]

Claertje loopt met schoonmaakgerei rond. In een monoloog vertelt zij, dat zij wel vaker vriendinnen en vriendjes bij haar thuis heeft gehad, waar ze op kosten van Goose lekker hebben gegeten. Steeds lukte het haar om Goose te laten geloven, dat anderen haar de lekkernijen hadden geschonken.

De Schout en de rest van het gezelschap treden binnen. Als de Schout Claertje zo ijverig zelfs in de nacht ziet werken, begrijpt hij Gooses aanklacht niet. Claertje verwijt haar echtgenoot, dat hij geregeld bij de hoeren verkeert. Wat kan zij dan beter doen dan werken?

Jeuriaan ziet het naderend onheil voor zijn meester en betreurt het dat hij het plan heeft bedacht. Hij geeft nu voor het voorval in de herberg gedroomd te hebben en dat begint Goose nu ook van zichzelf te denken.

Nu eist Kaerel eerherstel voor de aantijgingen. Claertje zegt van Goose af te willen. Kaerel poogt daarentegen het huwelijk te lijmen. [Kennelijk heeft hij geen zin om met Claertje verder te gaan.] Claertje stemt toe. Uit dankbaarheid dringt Goose er bij Kaerel op aan dat hij nog eens bij hen zal langskomen!

Jeuriaan dreigt nog voor zijn wisselende getuigenissen in de gevangenis te verdwijnen, maar op voorspraak van Goose en Claertje ziet de Schout daarvan af. Uit de afsluitende monoloog blijkt, dat Jeuriaan zijn les heeft geleerd: bemoei je niet met de zaken van een ander.

Personages

Claertje is een levenslustige en slimme vrouw, die met haar gladde tong een ander gemakkelijk kan misleiden. Als de ontwikkelingen zich echter tegen haar keren, raakt ze snel in paniek. Ze is sensueel en waarschijnlijk jeugdig.

Goose ontving in de lijst van personages de toevoeging 'haest gepaeyt'. Hij is inderdaad goedgelovig en heeft bovendien een volgzame natuur (meeloper van Jeuriaan). Zodra hij zelf handelend optreedt, loopt de zaak mis, doordat hij te weinig inzicht heeft in de trits waarheid - leugen - bedrog. Hij zal op toneel waarschijnlijk als een oudere man getypeerd zijn.

Jeuriaan, de jeugdige knecht, beschikt over een helder verstand en een scherp psychologisch inzicht. Hij laat het initiatief bij zijn meerdere, maar weet hem met zijn suggesties tot het gewenste handelen te brengen. Als hij de omstandigheden echter niet kan beheersen, past hij zich als een kameleon aan.

Kaerel is een aantrekkelijke militair die van drinken, eten en minnekozen houdt, maar dan wel op kosten van een ander en zonder verplichtingen aan het meisje.

Maeyken, het type van de vleierige herbergierster-hoerenwaardin, treedt krachtdadig op en liegt er op los, als de omstandigheden dat vereisen.

Joris, waarschijnlijk het Brabantse heertje uit het begin van de klucht, vervult als ondergeschikte van Maeyken een bijrol.

De **Schout** is het type van de goedgelovige gezagsdrager.

Het komische en de moraal

Voor een gedetailleerde bespreking sluiten wij aan bij Van den Berghs constanten.

Contrast. Als Goose voorbereidingen tot zijn vertrek maakt, veinst Claertje verdriet. Jeuriaan prikt in terzijdes deze schijn bij herhaling door.

Voorpret & inlossing. Op voorspraak van Jeuriaan gaan Goose en hij uitzoeken wat Claertje tijdens hun afwezigheid doet. De toeschouwer weet dan al, dat zij met haar vriend Kaerel 'uythuysigh vreughde (wil) raepen'. Goose en Jeuriaan zullen als speellieden naar een herberg gaan, waar Claertje ook wel kwam. Als Claertje en Kaerel inmiddels in de herberg van Maeyken minnekozen en zich te goed doen, treden Goose en Jeuriaan als speellieden binnen. De verwachting is bij de toeschouwer ingelost.

Voorpret, voorpret & inlossing. Goose en Jeuriaan gaan samen de Schout halen. Nu zal de echtbreekster haar straf niet ontgaan, verwacht de toeschouwer. De inlossing vindt echter niet plaats!

Doordat Claertje uit het plotselinge vertrek van de speellieden begrijpt, dat zij haar echtgenoot en zijn knecht waren, gaat zij snel huiswaarts. Zo maakt zij haar ontrouw onbewijsbaar, als Kaerel en Maeyken haar tenminste niet verraden. Nu verwacht de toeschouwer, dat Claertje haar straf of terechtwijzing zal ontgaan. En zo loopt het ook: de Schout vindt haar niet in de herberg, maar ijverig aan het schoonmaken in haar huisje.

Contrast en voorpret. In tegenstelling tot het voorgaande beschuldigt Claertje Goose ervan, 's nachts te zuipen en naar de hoeren te gaan. Hiermee projecteert zij haar wangedrag op Goose. De Schout volgt Claertjes gelogen voorstelling van zaken. Het ziet er zelfs naar uit, dat Goose in plaats van Claertje met de Schout meemoet. Deze verwachting wordt echter ook doorbroken. Kaerels aansporing beweegt Claertje er namelijk toe haar man

weer te aanvaarden. Deze verwachting wordt wel ingelost. Uit dank nodigt Goose Kaerel, de geliefde van zijn vrouw, uit nog eens langs te komen! De kracht van de klucht zit vooral in de verrassende omkeringen bij het spel van schijn en werkelijkheid. Leugen en bedrog verheffen de schijn tot gewaande werkelijkheid. Wij sluiten hier dus aan bij de beschouwingen van Kant en Schopenhauer. Deze omkeringen vinden we niet alleen in de handeling, maar ook in de gerichtheid van de toeschouwer. Claertje misleidt en bedriegt haar man. De toeschouwer verwacht dat zij het slachtoffer van haar handelen zal worden, maar zij komt als overwinnaar uit de strijd te voorschijn. De brave Goose die zijn kans voorbij laat gaan om Claertjes ontrouw aan het licht te brengen, wordt uiteindelijk het slachtoffer van Claertjes leugenverhaal.

Is dit nu een klucht zonder moralisering? Inderdaad: leugen en bedrog maskeren het overspel en blijken sterker dan de deugd. Noozeman doet wij slechts ogenschijnlijk met dit volledig bevestigend antwoord te kort. Hij schreef zijn klucht op de 'Reghel': 'Sieje 't visje tast het aen,/ Of anders sal 't u wel ontgaen'. Als Claertje de herberg heeft verlaten, legt Kaerel bovendien nadrukkelijk uit hoe Goose had moeten handelen om het overspel van zijn vrouw te kunnen bewijzen. Het lot dat Goose (en Jeuriaan) vervolgens treft, waarbij Goose als slachtoffer de komische figuur van de klucht wordt, leidt echter tot ridiculisering van onhandig, maar wel formeel-juist optreden. En Claertje ontgaat straf en zelfs terechtwijzing. De klucht biedt de moralist dus slechts een praktische handleiding voor de echtgenoot wiens vrouw overspel pleegt, geen afwijzing van overspel.

Naast de Freudiaanse bevrijding bij Claertjes minneavontuur zal de toeschouwer zich in de visie van Hobbes ver boven de stuntelige Goose verheven hebben gevoeld. Maar Noozeman heeft de anticiperende toeschouwer herhaaldelijk beet genomen door zijn vele afwijkingen van, ja contrasten met de toneelwerkelijkheid die de toeschouwer verwachtte. Deze plotselinge wendingen (vergelijk Kant en Schopenhauer) maken *Lichte Klaartje* - voor zover wij dit vanuit 20ste-eeuws standpunt kunnen zeggen - tot een briljante klucht.

1.4.2 Versificatie van de twee kluchten

Door-trapte Meelis

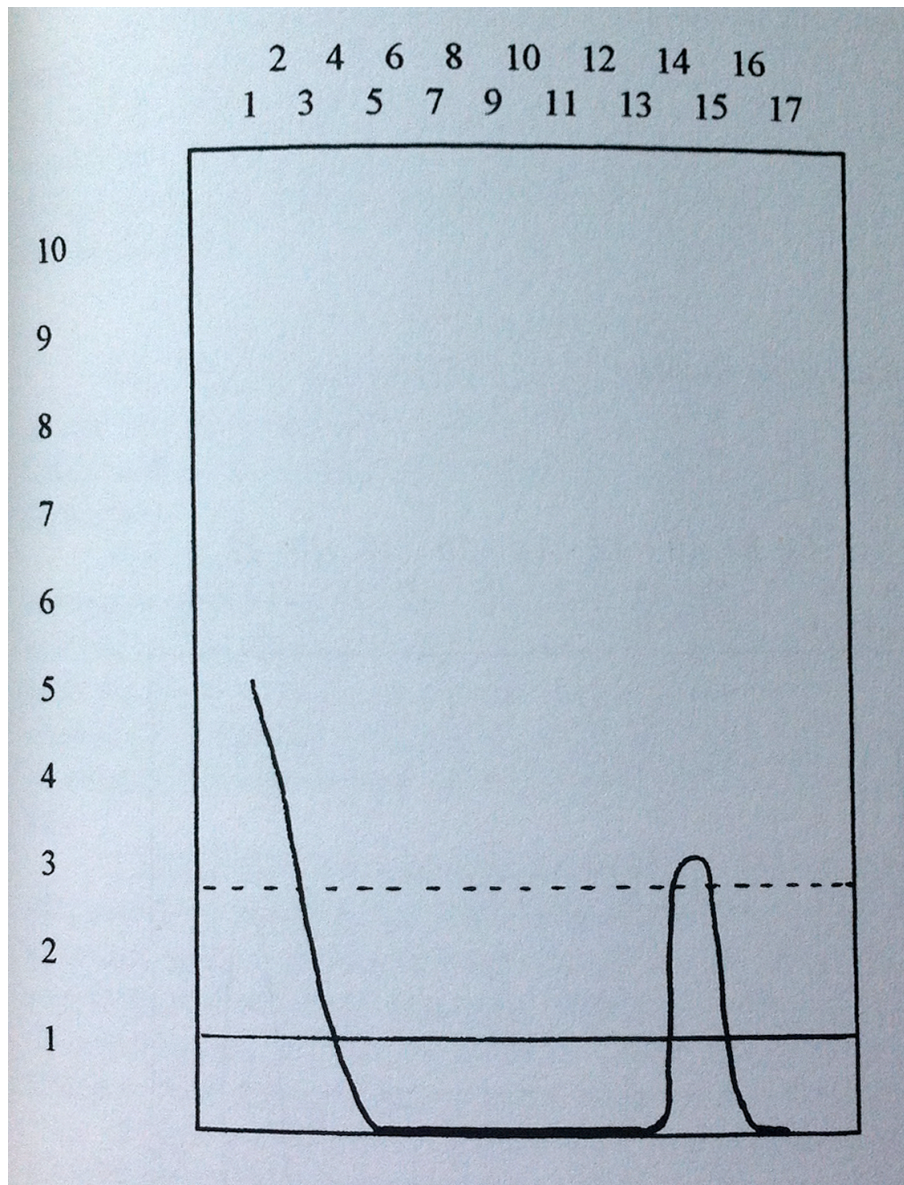
Een vast metrum ontbreekt. Het aantal klankgrepen²⁴ per versregel schommelt gewoonlijk om de 14. Er zijn soms uitschieters tot onder de 10 en boven de 20.

De verzen zijn geschreven in gepaard rijm: als regel afwisselend staand en slepend. Hierop zijn vier uitzonderingen: 93/94, 133/134, 264/265, 279/280.

Als het einde van een versregel samenvalt met het begin van een nieuwe hoofd- of bijzin, is de hoorder of lezer genoodzaakt de informatie (eventueel voorlopig) in het geheugen op te slaan. In deze gevallen versterkt het rijmwoord als afsluiting van het vers het moment waarop de informatie samengenomen en bewaard wordt. Begint daarentegen met het volgende vers niet een nieuwe hoofd- of bijzin, dan is de informatie-eenheid dus nog niet beëindigd. In deze gevallen wordt de afsluitende waarde van het rijmwoord verzwakt en spreken wij van een enjambement.

In *Door-trapte Meelis* is het aantal enjambementen bijzonder gering. Figuur 1 toont per vijftigtal het gemiddelde aantal: 1,1 en de standaarddeviatie: 1,7, respectievelijk door middel van een doorgetrokken en een onderbroken lijn.

²⁴ Een lettergreep, eventueel met pro- of encliticum, noemen we een 'klankgreep'.

(1) Enjambementen in *Door-trapte Meelis*

Op twee plaatsen zien we een afwijking.

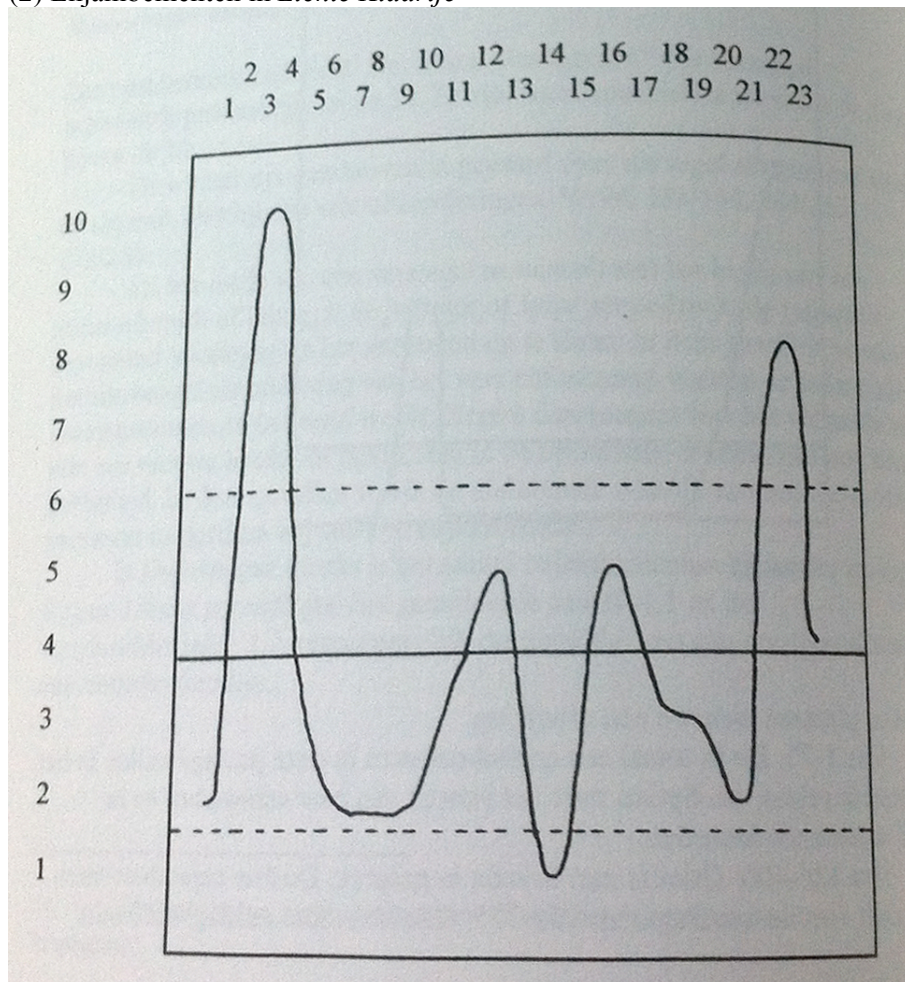
Vss.1-75. De in totaal zes enjambementen in deze passage vallen in het emotionele relaas van Sytien over het vertrek van haar echtgenoot en in Melis' troostende woorden.

Vss.326-400. Griet is met Styntie in gesprek. De drie enjambementen doen zich voor in het fragment 351-375, Griets verhitte verslag van Melis' ontrouw.

Doordat de standaarddeviatie groter is dan het gemiddelde aantal enjambementen, kan er in deze klucht geen passage voorkomen waarin het aantal enjambementen geringer is dan wat statistisch gangbaar moet worden geacht. Daaruit volgt, dat W.D. Hooft het stilistisch middel van het enjambement niet ten volle gebruikt.

Lichte Klaartje

(2) Enjambementen in *Lichte Klaartje*

Al ontbreekt in de verzen van Noozemans *Lichte Klaartje* een vast metrum, toch herkennen we zo dikwijls de 6-voetige jambische versregel, de alexandrijn, dat we haar als basis voor de versificatie mogen beschouwen. Noozeman is consequent in het gebruik van gepaard, afwisselend staand en slepend rijm.

Opmerkelijk is het gebruik van het enjambement.²⁵ Het gemiddeld aantal enjambementen per 50 verzen bedraagt 3,9 en de standaarddeviatie 2,2. De afwijkingen van het gewone patroon bezitten dus meer dan 6,1 of minder dan 1,7 enjambementen per 50-tal verzen. Er zijn drie fragmenten in de klucht die een uitzonderlijk aantal enjambementen tonen. Figuur 2 laat dit duidelijk zien.²⁶

Vss. 51-100. In dit gedeelte doen zich tien enjambementen voor. Bij nadere beschouwing blijkt, dat ze in de dialoog tussen Claertje en haar vriend Kaerel vallen, als ze elkaar vol vreugde na het vertrek van Claertjes

²⁵ Voor een brede uiteenzetting van het enjambement en de betekenis ervan in toneelteksten verwijzen wij naar Van Leuvensteijn & Noldus 1991.

²⁶ Zie voor de berekening bijlage 1.

man ontmoeten.

Vss. 326-375. In deze passage met slechts één enjambement beheerst verstandelijk overleg Claertjes radeloosheid. Zij verlaat de herberg om zich naar huis te spoeden en Maeyken en Kaerel, die achterblijven, analyseren kalm de situatie. Als Goose met de Schout binnenkomt, loopt de spanning op door snelle wisseling van sprekers, maar Maeyken en Kaerel beheersen zich en houden zich van de domme. Hier treffen we geen emotionele exposé's aan.

Vss. 526-575. De acht enjambementen in dit gedeelte komen grotendeels op rekening van Claertje en Kaerel. Nu is niet hun liefde de drijvende emotionele kracht, maar hun geveinsde woede op Goose die vals beschuldigd wordt. Het hoogtepunt blijkt uit de toneelaanwijzing voor Claertje: 'Sy veynst in flaeut te vallen'. Gooses wanhoop als Claertje hem nadien uit huis dreigt te zetten, is ook ondersteund door enjambementen.

Samenvattend zien we dat een uitzonderlijk hoog aantal enjambementen breed uitgemeten emotionaliteit ondersteunt en dat een zeer gering aantal kan samenhangen met snelle rolwisseling, wat de spanning op toneel kan doen toenemen, en rationele analyse.

1.4.3 Taalgebruik in de twee kluchten

In de zestiende en zeventiende eeuw lag het economisch en cultureel zwaartepunt in Holland, en de taal die hier door de culturele en maatschappelijke bovenlaag gesproken werd, is uiteindelijk het Standaardnederlands geworden. In Amsterdam vond in de tweede helft van de 16e eeuw een invasie plaats van Zuidnederlanders, voornamelijk Antwerpenaren. Naast de invloed van de zuidelijke schrijftaal is de komst van de hoog-ontwikkelden onder deze immigranten van invloed geweest op de uiteindelijke vorm van de standaardtaal. Niet altijd heeft de Hollandse vorm het van de Vlaamse of Brabantse gewonnen, zoals straks zal blijken. Een kenmerk van een standaardtaal is een sterke reglementering. Echter, in de tijd van het ontstaan van de standaardtaal, dat is ook de tijd waarin deze kluchten zijn geschreven, waren de regels nog niet algemeen. Daarom zien we in de geschreven taal nog steeds veel verschillen tussen auteurs onderling, maar ook bij één auteur. De beide kluchten zijn geschreven in het Hollands, maar Noozeman voert ook een Brabantse waardin ten tonele, waardoor typisch Brabantse woorden en spellingvarianten voorkomen. Het gebruik van beide dialecten, Hollands en Brabants, maakt *Lichte Klaartje* vooral taalkundig interessant.

1.4.3.i Interpunctie, hoofdlettergebruik en spelling

Interpunctie

De interpunctie in de schrijftaal van de zestiende en zeventiende eeuw wijkt af van de huidige. Het komt geregeld voor dat men in die tijd geen leestekens gebruikte op plaatsen waar wij die tegenwoordig zeker zouden gebruiken. Ook kan het zijn dat men wel een leesteken plaatste, maar dat wij tegenwoordig een ander gebruiken. Bij een directe rede staan in de oorspronkelijke tekst meestal geen leestekens. In dit geval zou de huidige lezer aanhalingstekens verwachten.

De apostrof in 17e eeuwse teksten is een weglatingsteken of een verbindingssteken. Als weglatingsteken staat het op de plaats waar procope, syncope of apocope heeft plaatsgevonden. Er kan zowel een klinker als een medeklinker weggelaten worden: *=k ga* (Noozeman, in het vervolg N, vs 7), *jae=k* (Hooft, in het vervolg H, vs 23), *hebje=et* (N vs 101). Het weglaten van zowel een medeklinker als een klinker komt ook voor; de weglating van *da-*: *wat =er is* (N vs 68), *dat =er* (N vs 175) en de weglating van *he-*: *Als sy=t* (H vs 13), *=t Kan* (H vs 90). Bij Hooft zien we zeer dikwijls dat de apostrof als weglatingsteken geheel achterwege blijft: *twort doncker* (H vs 128), *int bet* (H vs 186), *Ick wilt* (H vs 246).

De apostrof als verbindingssteken zien we veel bij Hooft: *k=sou* (H vs 36), *k=Danck* (H vs 58), *k=gis* (H vs 94). De verbinding heeft betrekking op de voordracht, terwijl voor het lezende oog de samenvoeging van twee morfemen zichtbaar is.

De apostrof vervult ook de functie van verbindingssteken in geval van elisie. Er wordt door de apostrof een vloeiende verbinding tot stand gebracht tussen een woord dat eindigt op een klinker, gevolgd door een woord dat begint met een klinker: *Seyd=ick* (N vs 59), *d=oorsaeck* (N vs 60), *daer g=om sond* (N vs 233), *D=EERSTE* (H toneelaanwijzing), *d=ooly* (H vs 150).

Een tilde of een plat streepje boven een letter is een afkortingsteken, bv. van *-n*: *openga~* (N vs 109), *ding~* (H vs 56), *kyv~de* (H tussen vss 222 en 223), *Wât* (H vs 232).

Het koppelteken wordt veel gebruikt in 17e eeuwse teksten. Men deed dit misschien om duidelijk de morfemen aan te geven. Bij samenstellingen werd het wellicht gebruikt vanwege de duidelijkheid die daardoor ontstond. *Speel-luy* (N vs 186), *Rasp-huys* (N vs 529), *Door-trapte* (H titel).

Hoofdlettergebruik

Ook voor het hoofdlettergebruik zijn in de 17e eeuw nog geen vaste regels. We zien wel bij veel auteurs eenzelfde gebruik.

Aan het begin van de versregel staat altijd een hoofdletter. Na een punt staat veelal een hoofdletter.

Afhankelijk van de woordsoort van het betrokken woord kan een keuze gemaakt worden tussen een kleine letter of een hoofdletter. Persoonsnamen hebben altijd een hoofdletter. Namen berustend op een hoge functie hebben ook veelal een hoofdletter: *Baes* (N vs 9), *Schout* (N vs 310), *Luitenant* (N vs 389), *Doctoren* (H vs 50).

Afhankelijk van de semantische functie kan ook een keuze gemaakt worden. Vanwege de expressiviteit wordt een woord in de aandacht geplaatst door het gebruik van een hoofdletter: *Laersen* (N vs 31), *Sul* (N vs 300), *Aepen Bachuys* (H vs 312), *Varcke* (H vs 313). Maar veelal ook is het

gebruik van een hoofdletter bij soortnamen voor een hedendaagse lezer niet duidelijk.

Spelling

Zoals gezegd zien we veel verschillen in spelling tussen auteurs onderling, maar ook bij één auteur. Bijvoorbeeld: *quaedt* (H vs 389), *quaet* (H vs 389) en *quat* (H vs 422); *altijt* (H vs 63), *altijdt* (N vs 8).

De weergave van bepaalde klanken is in de 17e eeuw anders dan in het hedendaagse Nederlands. Sommige klanken worden volgens het beginsel van de uitspraak geschreven, of zelfs weggelaten: *kisjes* (N vs 9), *gelt* (N vs 129), *vreemt* (N vs 211), *jeloers* (N vs 313), *ampt* (N vs 391), *hondert* (H vs 7), *altijt* (H vs 63), *bloet* (H vs 333).

Wij vergelijken hieronder opvallende verschillen tussen de hedendaagse spelling van klanken en de spelling van corresponderende klanken in de kluchten die we hier uitgeven.

De lange *a* wordt weergegeven met *ae*: *haest* (N vs 1), *aen* (N vs 12), *opwaers* (H vs 3), *portael* (H vs 210), *straet* (H vs 256).

In plaats van de modern Nederlandse *ei* wordt meestal *ey* geschreven: *weyffelt* (N vs 425), *schijnheyligheyt* (N vs 539), *seylen* (H vs 18), *treuricheyt* (H vs 44), *meynedigen* (H vs 228).

De *g* wordt als *g* en als *gh* geschreven: *oogen* (N vs 54), *hoerachtige* (H vs 318), *vooght* (N vs 7), *ghewoon* (H vs 83). In auslaut wordt echter *ch* geschreven; *mach* (N vs 88), *van daech* (H vs 25); en het bijwoord *nog* wordt altijd met *ch* gespeld: (N vs 1, N vs 270, H vs 423, H vs 448).

We vinden *ngh* in plaats van *ng*: *waringh* (N vs 287), *wensingh* (N vs 277), *tongh* (N vs 451), *dingh* (H vs 19), *langh* (H vs 49).

In 17e eeuwse teksten wordt geen onderscheid gemaakt tussen *i* en *j*. In tweeklanken verschijnt geregeld *y* in plaats van *i*. We zien *ick* (N vs 2), *huys* (N vs 7), *reys* (N vs 23), *Ieuriaen* (N), *jae* (H vs 124), *iae* (H vs 188), *jeman* (H vs 298).

De *k* in beginpositie is altijd een *k*: *koele* (N vs 16), *klincksnoer* (H vs 105), maar in de eindpositie vinden we meestal *ck*: *valck* (N vs 6), *kroeck* (N vs 188), *lichelijck* (H vs 10), *buyck* (H vs 12), *datelijck* (H vs 103). Voor de uitzondering hierop zie Hooft vs 358: *Twelc hy ooc deed...* In de middenpositie kan het gebruik wisselen, maar in deze kluchten zien we vrijwel alleen *ck*: *picken* (N vs 4), *sulcken* (N vs 188), *gekarbonckelt* (N vs 195), *huys-soeckingh* (N vs 376), *doncker* (H vs 170), *laeckes* (H vs 201), *varcke* (H vs 294).

De normale spelling voor *kw* is *qu*: *Quam* (N vs 190), *qualickies* (H vs 21).

Voor *ks* wordt vaak *x* gebruikt; *stracx* (N vs 84), *sulcx* (H vs 51).

De huidige *z* wordt meestal als *s* gespeld, maar we zien zowel bij Noozeman als bij Hooft differentiatie; bij het bezittelijk voornaamwoord zien we hoofdzakelijk een *s*: *sijn omhelsingh* (N vs 53), terwijl bij het werkwoord, voornamelijk bij Noozeman, meestal een *z* geschreven wordt.

Naast varianten in de spelling zien we ook varianten in de vorm: naast *fluks* ontstaat door assimilatie *flus*. Het huidige onderscheid tussen *na* en *naar* bestond nog niet in de 17e eeuw.

Vormvarianten die duidelijk dialectgebonden zijn, worden in de volgende paragraaf besproken.

1.4.3.ii Fonologische opmerkingen

De klucht van Hooft is in het Hollands geschreven, en zoals eerder opgemerkt zien we in de klucht van Noozeman Hollands en Brabants. In deze paragraaf bespreken we de belangrijkste verschillen tussen deze twee dialecten.

Op fonologisch gebied zien we het volgende.

De Hollandse *e* staat tegenover de Brabantse *a*; Noozeman laat alleen de Schout *sel* (N vs 522) gebruiken; alle andere spelers zeggen *sal*. Hooft daarentegen gebruikt vrijwel uitsluitend *sel* (H vs 7,114).

In het Hollands hebben we *ij* en *ei/ey*, terwijl we in Brabant *aij* aantreffen: *vriendeliick* (N vs 153), *soetigheyt* (N vs 183), tegenover *vrindelayken* (N vs 162), *Scharmey* (N vs 197), *eerlayck* (N vs 369).

Typisch Antwerps is *uu*. Waar in het Hollands onder oostelijke invloed *eu* verschijnt, komt in het Antwerps een *uu* voor: *getuuf* (N vs 158) en *pruuf* (N vs 225).

De zuidelijke *oo*, en dan voornamelijk in Antwerpen, staat tegenover de noordelijke *aa*: *woor* (N vs 158), *moor* (N vs 368), *Waer* (N vs 55, H vs 172).

Ook een typisch Hollandse klank is *ie*, waar de Brabantse klank *ee* is; *verklie* (N vs 130), *back-stien* (N vs 38), *ien* (H vs 11), *Gien* (H vs 19).

De *eu* is typisch Hollands²⁷ in *reuckeloos* (N vs 6), *beusem* (N vs 278), *hier deur* (H vs 45), *beschreumt* (H vs 78).

In Noozemans klucht is ook heel mooi het onderscheid te zien tussen de Hollandse *ui* en de zuidelijke *ie*. *Reysende-luy* (N vs 120), *Lier-luy* (N vs 130) en *Speel-liens* (N vs 233), *Speel-lie* (N vs 316).

De vorm *-sk-* is kenmerkend voor het Hollands: *duske* (N vs 77).

Het Hollands dialect kent *ft* voor *cht*: *after* (N vs 16), *after huysje* (H vs 135), *afterdeur* (H tussen vss 194 en 195).

27 Palatalisering van germaanse *ô* (ndl.*oe*) tot *eu* en ronding van *ï* tot *eu*.

1.4.3.iii Morfologische opmerkingen

Substantief

Het zelfstandig naamwoord kan o.a. worden onderverdeeld in soortnamen en eigennamen. Eigennamen onderscheiden individuen van elkaar en ze worden in de regel met een hoofdletter geschreven. Soortnamen worden tegenwoordig met een kleine letter geschreven, maar in de 16e en 17e eeuw was dit niet altijd het geval, zie 1.4.3.i

Het substantief kent in de genitief een vorm op *-s* of *-e(n)*: *Goosens knecht* (N personagien), *vrouws muyle* (N vs 111), *een Varent Mans Vrou* (H personagien), *onse buur wijffes hart* (H vs 141), *sijn vrouwe vroomheyt* (N vs 180).

De verkleinvorm van een zelfstandig naamwoord wordt gevormd met een diminutiefsuffix. Er bestaat ook een verschil in de vorm van dit suffix. Het Hollandse suffix is *-je* en het Brabantse *-ken*: *beckje* (N vs 76), *bortjes* (N vs 124), *stemmetie* (H vs 41), *kyerties* (H vs 68), *herreken* (N vs 115), *gelievekens* (N vs 157), *pastayke* (N vs 172).

Lidwoord

Door proclisis kan het lidwoord van bepaaldheid met het eropvolgende woord versmelten: *d=oorsaeck* (N vs 60), *d=onderlagen* (N vs 103), *d=onstuymighe zee* (H vs 6), *d=ooly* (H vs 150).

Bij namen van lichaamsdelen die nauw met de bezitter verbonden zijn, zoals hart en hoofd wordt in de standaardtaal naar de bezitter verwezen door middel van een bezittelijk voornaamwoord. In regionaal (oostelijk) taalgebruik echter komt dan een bepaald lidwoord voor, dat in deze functie 'possessief' lidwoord genoemd wordt. Opmerkelijk is dat Noozeman dit lidwoord ook gebruikt: *'k treck 't hoofd onder deck* (vs 108), *als u de Beul de ribben komt te touwe* (vs 375), *'t Bloet liepme van de kop* (vs 436). In de laatste twee voorbeelden heeft het lidwoord de functie van possessieve datief (resp. *u* en *-me*).

Persoonlijk voornaamwoord

De objectsvorm van het persoonlijk voornaamwoord *ik* heeft een dialectgebonden variatie *mij/mijn*. De laatste vorm is de Hollandse en deze is uiteindelijk niet tot de standaardtaal gaan behoren. In deze kluchten komt de vorm *mijn* veelvuldig voor: *soo is 't met mijn* (N vs 14), *als ghy mijn weer siet* (N vs 64), *Wel hoorje mijn niet* (H vs 197), *se selse mijn voor elck ien Schenne* (H vs 219).

In het begin van de 17e eeuw was *du*, de vorm van de tweede persoon enkelvoud, als normale spreektaalvorm vrijwel verdwenen. Ook in de schrijftaal kwam *du* nog slechts zelden voor. *Ghi/ghy* was het terrein van *du* binnengedrongen. *Ghy* was in de Middeleeuwen het persoonlijk voornaamwoord voor de tweede persoon meervoud. Daarmee kreeg *ghy* een dubbele functie, nl. zowel voor het enkelvoud als het meervoud.

Voor de Hollanders uit de laagste bevolgingsklassen is de vorm *ghy* toch een vreemde, te verheven term. Zij gebruiken *jy/je*. In de zeventiende eeuw is in het zuiden *ghy* de vorm voor de tweede persoon, zowel in de schrijf- als in de spreektaal. In het noorden wordt *ghy* in de schrijftaal, en *jy* in de spreektaal gebruikt. In noordelijke teksten kunnen de verschillende vormen echter zonder betekenisverschil naast elkaar voorkomen. In de klucht van Noozeman: *Hoe vaerje Man* (N vs 1), *Ghy komt* (N vs 4), *Wat seghje vrouw* (N vs 28), *Al handelt ghy mijn steeds* (N vs 331). Hooft gebruikt in zijn klucht geen enkele maal de vorm *ghy*, maar de vormen *je* en *jy*.

Bij inversie verschijnt *ji* i.p.v. *ghi*. Vanwege de onbeklemtoonde positie wordt dit verzwakt tot *i*, en de *t* van de werkwoordsuitgang wordt tot een *d* verzacht; bv. *ghi* hoert --> *hoerdi*. De verzwakking van *i* tot een toonloze *e* komt niet in het Hollands voor, maar wel in het Brabants: *heede* (N vs 158), *seghde* (N vs 373).

Bij Noozeman treedt bij de Hollandse personages in rechte woordorde in de nominatief *ghij* op en bij inversie en zwakke betoning (-) *je* en soms *jij*. (vs 419, 424, 506).

De objectsvorm van *ghy* is *u* in het Hollands en in het Brabants *ou*. Ook deze laatste vorm gebruikt Noozeman, namelijk als hij de Brabantse waardin aan het woord laat: *=k ick sal ou dat verleere* (vs 161), *het staet ou soo baisaartjes* (vs 168).

De objectsvorm van de vorm *jij* is *jou*. Wanneer in de tekst een scheldwoord op het persoonlijk voornaamwoord volgt, wordt niet de nominatief maar de objectsvorm gebruikt: *jou fun* (N vs 360), *jou schentbrock* (N vs 437), *Jou bloet* (N vs 532), *Jou geel peer* (H vs 311), *Jou gortighe Varcke* (H vs 313), *Jou sletvinc* (H vs 315).

Omdat *jy* zowel voor vertrouwelijk als voor beleefd gebruik dient, en omdat *u* nóóit subjectsvorm is, kunnen beide vormen in eenzelfde zin voorkomen. Dit is voor de huidige lezer wat ongewoon. V.b: *en dat doeje u selver aen* (N vs 12), *en peuren stracx met u mijn liefde voet Waer dat ghy wilt* (N vs 84/85). Bij de vertaling in hedendaags Nederlands zetten we de vorm naar gelang de situatie, in een beleefde dan wel een vertrouwelijke vorm. In onze annotatie hebben we dit, waar nodig, gedaan.

Ter aanduiding van het meervoud wordt soms *lieden* aan de *ghy* vorm toegevoegd, en *lui* aan de *jy* vorm. Alleen van de laatste vorm zien we een voorbeeld: *Wat benjy luy voor volck* (N vs 240).

Wat betreft de derde persoon is in de zeventiende eeuw *haer* de meest gebruikte objectsvorm voor het meervoud: *ick wod haer d'oorsaek vragen* (N vs 318). De vorm *hun* komt echter ook voor: *Die sal hun mijn verdriet*

niet weynigh dan betalen (N vs 311).

De onbeklemtoonde vorm *se* verschijnt vrijwel uitsluitend in enclise.

Voorbeelden in het enkelvoud: *Dat hyse onderweechs niet krijgen sal* (N vs 348), *ghy hebtse mijn ontroont* (N vs 360), *Ay noemtseme toch* (H vs 340).

En in het meervoud: *ick laetse t=saem betien* (N vs 102), *brenghitse daet'lijck hier* (N vs 234), *Heedese niet betaelt* (N vs 317).

Wederkerend voornaamwoord

De objectsvormen van de persoonlijke voornaamwoorden van de derde persoon, *hem* en *haer*, kunnen ook een reflexieve functie hebben. We zien dit gebruik niet bij Hooft, wel bij Noozeman: *hy nimmermeer hem schuyt maeckt voor een slag* (vs 52), *Gelijck de Stijfster (...) haer oock soo maeckte de vervaertheyt quijt* (vs 98), *als sy haer om een dagh-scheer hebben geleyt* (vs 182), *En die soo is, vermaeckt hem selfs wel* (vs 203). Pas in de loop van de 17e eeuw heeft het voornaamwoord *sich* door de steun van grammatici steeds meer veld gewonnen. Dit heeft als belangrijk voordeel dat ambigue zinnen ten gevolge van het gebruik van het wederkerend voornaamwoord niet meer voorkomen.

Bezittelijk voornaamwoord

Omdat beide auteurs het persoonlijk voornaamwoord *du* niet gebruiken, zien we natuurlijk ook de vorm *dijn* niet. Noozeman en Hooft gebruiken in Hollandse teksten alleen de vorm *jou*: *bewaer jou kuysheyt* (N vs 19), *wat voor een is jou maet* (N vs 244), *jou list was niet besteeken* (N vs 350), *veecht jou traentjes of* (H vs 29), *jou voorhoofd* (H vs 46). In het geval dat het zelfstandig voornaamwoord weggelaten is, moet de *w* tussengevoegd worden: *de jouwe* (H vs 240, 434).

De derde persoon meervoud heeft als vormen *haer* en *hun*: *gedreeven van haer maech* (N vs 315), *ick sach aen hun gelaet* (N vs 317). Door grammatici is wel *heur* aanbevolen om verschil te kunnen maken tussen vrouwelijk enkelvoud en meervoud. Bij Noozeman zijn wij dit éénmaal tegengekomen: *ghy klaecht over heur* (vs 495).

Aanwijzend voornaamwoord

Naast *dit, dat, die* e.d. komt veelvuldig het pronomen *sulck* voor. Dit wordt meestal gevolgd door het enclitisch lidwoord *(e)en*. De betekenis is *zo'n* of het archaïsche *zulk een*. Voorbeelden: *dat volgt na sulcken daet* (N vs 113), *mijn valt daer sulcken swaerigheyt op de leen* (N vs 321), *sulcken droeven giest* (H vs 2), *sulcken drogen matie* (H vs 110).

Verder bestaat nog de vorm *sulcks*, in de betekenis *dat*. Het is zelfstandig en wordt terugwijzend gebruikt, (N vs 244, H vs 68); we zien ook de spellingvariant *sulcx* (H vs 301).

De selve en *het selve* rekenen we ook tot de aanwijzende voornaamwoorden; deze worden zelfstandig gebruikt of als versterking van een reflexief gebruikt voornaamwoord: *en dat doeje u selver aen* (N vs 12).

Bijvoeglijk naamwoord

In de omgangstaal werden voor bijvoeglijke woorden geen naamvallen gebruikt en de grammatici die het gebruik ervan propageerden, waren niet eenduidig. De kluchten geven meestal de realiteit weer, dus zonder gebruik van naamvallen.

Een eigenaardigheid bij Noozeman is het gebruik van een bijvoeglijk naamwoord waar wij nu een nabepaling met een voorzetsel zouden gebruiken: *Oostindise reys* - reis naar Oost Indië (vs 3), *een Haerlemse reys* - reis naar Haarlem (vs 27), *een Brabants herreken* - een heertje uit Brabant (vs 115).

Werkwoord

Enkele werkwoorden hebben in de 17e eeuw een andere functie dan in de tegenwoordige standaardtaal.

Het werkwoord *gaan* heeft behalve dat het fungeert als zelfstandig werkwoord, ook een functie als hulpwerkwoord van aspect, dat wil zeggen als een hulpwerkwoord dat een bepaald aspect van een handeling belicht. Het werkwoord *gaan* heeft oorspronkelijk een ingressief aspect, het drukt nl. het begin van een handeling uit. Soms is dit aspect echter zeer verzwakt, zodat het werkwoord *gaan* nauwelijks iets aan de betekenis van het hoofdwerkwoord toevoegt. Enkele voorbeelden: *als die de koele mey om gaet deelen* (N vs 100), *wat sal 'k beginnen gaen* (N vs 336), *Siet toe datie mijn gien ooren aen en gaet naeye* (H vs 236).

Het werkwoord *komen* kan ook fungeren als (hulp)werkwoord van aspect, en wel een ingressief of een futuraal aspect: *...die vrouw Fortuyn op 't luckigh hooft komt schieten* (N vs 144), *Als Goose my dan t=huys dus beesigh komt te vinden* (N vs 466).

Het werkwoord *doen* heeft naast de zelfstandige functie, ook een functie als hulpwerkwoord van causaliteit: *Dat hy my nu alleen doet na sijn komste wachten* (N vs 58), *...dat doetme grootelijcks verwondre* (H vs 195).

De werkwoorden *hebben* en *zijn* vertonen spellingvarianten, die soms dialectgebonden zijn. *Hy het* is de Hollandse vorm voor *hij heeft*. In deze kluchten zijn wij dit slechts tweemaal bij Noozeman tegengekomen: *mijn Baes die het gelijk* (N vs 420), *prooper het gelijk* (N vs 426); bij Hooft echter komt het zeer geregeld voor: *dat hy by veel verstandighe het gaen verkeere* (H vs 60), *hy het in huys gien licht* (H vs 170), *me wijf het me uyt e jaecht* (H vs 262). Bij Noozeman overheerst de vorm *heeft*, terwijl Hooft deze slechts enkele keren gebruikt: *Tot Lijntjes heeft de soch de kraen uyt al de vaten* (N vs 151), *...dat hy jou dit heeft gaen verhalen* (H vs 57).

De vorm van de tweede persoon meervoud van het werkwoord *zijn*, is *syt* of *syn*. Bij gebruik van het Hollandse enkelvoudige *jij/-je* bij inversie wordt dezelfde werkwoordsvorm gebruikt: *hoe sinje dus achterkousigh* (N vs 20), *zinje reet* (N vs 40), *waerje van mijn zijt* (N vs 63), *je sint mal* (H vs 37) *Waer sinie wijffe, waer sinje moer* (H vs 208).

De vormen *bin* en *binnen* zijn kenmerkend voor het Hollands, en we zien dit veel bij Hooft: *jy bint* (H vs 86), *hoe doncker binnen de nachte* (H vs 208).

Een aparte groep vormen de onpersoonlijke werkwoorden. Bij deze werkwoorden treffen we het logische onderwerp aan als grammaticaal indirect object. Een voorbeeld: *dunckt jou van het raetsaemste dat...* (N vs 87), *Mijn dunckt soo veel dat...* (N vs 306), *Wel wat dunckt jou* (H vs 138), *Maer men dunckt dat ick de loop heb* (H vs 183).

Het Hollands heeft bij de voltooiden deelwoorden van zwakke werkwoorden een *e-*, terwijl het Brabants het nu in de standaardtaal gebruikelijke *ge-* heeft. Noozeman gebruikt echter beide vormen: *eraden* (N vs 18), *ekalt* (N vs 99), *e vanghe* (H vs 9), *e teghe* (H vs 25), *getuift* (N vs 158), *gewesen* (N vs 164).

In de zestiende en zeventiende eeuw komen regelmatig participiumconstructies voor. Deze constructie heeft de waarde van een beknopte bijzin. In onze teksten komen we in de toneelaanwijzingen een aantal conjuncte, of wel verbonden participiumconstructies tegen: GOOSE, JEURIAAN, VERKLEET SIJNDE (N tussen vss 173 en 174), GRIET IANS IN HAER DEUR STAENDE EN ROEPT MELIS (H tussen vss 125 en 126), GRIET IANS UYT ZYNDE, VERWONDERT WAER HY SO LANG BLIJFT, STAET INDE AFTERDEUR VANDE PLAETS EN ROEPT HEM (H tussen vss 194 en 195).

1.4.3.iv Syntactische opmerkingen

Negatie

In de zeventiende eeuw komt zowel de dubbele als de enkele negatie voor. De dubbele ontkenning bestaat uit het ontkenningsspartikel *en* en een ontkenkend woord. In de achttiende eeuw verdwijnt de dubbele ontkenning definitief.

De dubbele ontkenning: *maer datje 't niet en laet* (N vs 36), *de maer en is soo goet niet* (N vs 325), *ist ien dingh dat niet en behoort* (H vs 74), *hy maer en durft niet* (H vs 78); de enkele ontkenning: *ghy moet niet huylen* (N vs 46), *ick kenje niet* (N vs 380), *maer ick wist niet dat sy het was* (H vs 23), *'k hoorie niet int portael vande gangh* (H vs 210).

Verbale hendiadys

Een enkele keer treffen we een verbale hendiadys aan: *hoe staeje hier soo bitterlijck en huylt?* (H vs 27), *of het staet en schudt en trilt* (H vs 343).

Dubbele onderwerpen

Een Antwerps kenmerk is de verdubbeling van het onderwerp. Noozeman past het systeem echter niet juist toe. Hij schrijft: *=k ick sal ou dat verleere* (N vs 161), *=k ick krijch* (N vs 333), waar hij *=k sal ick ou dat verleere* en *=k krijch ick* had moeten noteren²⁸.

28 Zie Huygens [1987], dl. 1, vol.1, 55 en Huygens [1992], dl.2, vol.1, 170,171

1.5 Historische aspecten

1.5.1 Kluchtgenre

De tragedies en de blij-eindende spelen hebben in de Gouden Eeuw onder invloed van de klassieke literatuur naar inhoud en vorm een steeds strakkere structuur gekregen. Het enige toneelgenre dat niet schatplichtig is aan de klassieke letteren is het kluchtgenre. Dit roept de vraag op naar de oorsprong van het komisch toneel in de Nederlanden.

Hüsken (1987, hfd. 1) bespreekt in het voetspoor van Konrad Schoell drie mogelijke voedingsbodems voor het komisch toneel: het geestelijke toneel, literaire tradities (de latijnse *comoedia*, de *nouvelle*²⁹ en de *fabliau*³⁰) en activiteiten van jongleurs.

Wat de jongleurs naast hun potsen en grollen aan toneel deden, onttrekt zich aan onze waarneming. Hun mogelijke invloed op het ontstaan van de klucht laat zich dus niet vaststellen, maar kunnen we niet uitsluiten. De *comoedia* valt af, omdat in de vroege Middeleeuwen voordrachten werden gehouden en geen toneel werd gespeeld. De *nouvelle* verschilt in werkelijkheidsverbeelding zoveel van de klucht, dat naar de mening van Schoell beïnvloeding onwaarschijnlijk is. Vanwege het orale karakter zouden dan nog eerder de *exempla* in beschouwing moeten worden genomen, meent Rey-Flaud. De *fabliau* is de directe voorganger van de *farce*, de klucht, en stemt in grofheid met haar overeen. Hoewel er zich een overgang laat denken via de 'monologue dramatique' en de 'monologue dialogué', waarbij de voordrachtskunstenaar door stemwisseling verschillende personages verbeeldt, toch besluit Rey-Flaud op basis van structuuranalyse dat het kluchtgenre zich geheel onafhankelijk heeft ontwikkeld.

Voor het Nederlandse taalgebied heeft Hüsken onderzocht of er mogelijk toch rechtstreekse thematische verwantschap tussen volksliteratuur en kluchten is. Slechts in één geval trof hij correspondentie aan, nl. bij Job Gommersz' *Bedrogen minnaars* en een vertelling uit het *Nyeuwe Clucht Boeck*. Dat voert hem - langs de weg van het bewijs uit het ongerijmde en met voorbijzien van de jongleurs - tot de conclusie dat '(d)e theorie die de 'oorsprong' van het komische toneel in de Nederlanden als een analoge ontwikkeling bij het ontstaan van het geestelijk drama beschouwt,' het meest aanvaardbaar is (Hüsken 1987, 25). De lachwekkende inlassingen in paas- en kerstspelen, die 'door menig toneelhistoricus als bron voor het ontstaan van komisch drama' (blz. 17) zijn aanvaard, beschouwt Hüsken dus niet als directe ontstaansgrond voor de klucht. Hij weet zich bij deze stellingname gesteund door Schoell en Van Mierlo.

Al blijkt het moeilijk te zijn om de oorsprong van het komisch toneel aan te wijzen, toch is het ons inziens onmiskenbaar, dat er inhoudelijke verwantschap en soms ook ontlending bewezen kan worden tussen novellen (Boccaccio) en fabliaux enerzijds en kluchten anderzijds. Wat de vorm

29 De *nouvelle* is in de Italiaanse Renaissance ontstaan en biedt in verhaalvorm iets nieuws naar inhoud (een ongehoorde gebeurtenis) en vorm (een scherpe pointe). Boccaccio was de eerste grootmeester in dit genre. (Bron: Van Gorp e.a. 1984)

30 Dit is een Middeleeuwse humoristische vertelling in versvorm. De komische inhoud berust vaak op scatologische en seksuele grappen. Huwelijksbedrog is een populair thema. In de Nederlandse literatuurgeschiedenis correspondeert de boerde met de Franse *fabliau*. Ruteboeuf was een groot auteur van *fabliaux*. (Bron: Van Gorp e.a. 1984)

betreft, de versificatie staat in een lange traditie en vereist geen verklaring voor het gebruik bij komisch toneel. Alleen het toepassen van de toneelvorm bij komische stof en derhalve ook het plaatsvinden van opvoeringen buiten het kerkgebouw lijkt een probleem. Of wij hierbij nu te maken hebben met een ontwikkeling van het wereldse toneel uit of naar het voorbeeld van het geestelijk toneel, laat zich ons inziens niet meer vaststellen. De vraag naar de oorsprong van het opvoeren van komische stukken is bovendien niet zo'n relevante vraag. Belangrijker is de constatering dat er een aanbod van komische motieven en anecdoten voorhanden was en dat zich situaties voordeden waarbij het passend was dat stof van deze soort aan toehoorders werd overgebracht. Daarbij kon men aansluiten bij de traditie van het declameren en bij de ontwikkeling die zich in het geestelijk toneel voltrok. Er is waarschijnlijk een ononderbroken ontwikkeling van de grove, laat veertiende-eeuwse sotternieën, die na de abele spelen werden vertoond, over de meer verfijnde esbattermenten en komische tafelspelen van de rederijkers naar de kluchten van Bredero en de *Trijntje Cornelis* van Huyghens.³¹ In deze ontwikkeling mogen wij *Door-trapte Meelis* van W.D. Hooft en Noozemans *Lichte Klaartje* plaatsen.

Tot op heden zijn twee drijfveren voor de handeling in de klucht populair gebleven. De niet beheerste sexualiteit buiten het huwelijk en de machtsstrijd binnen het huwelijk leiden door leugen en bedrog ten opzichte van de huwelijkspartner tot kluchtige verwickelingen. Leuker (1992) geeft een grondige bespreking van het vrouwbeeld, het manbeeld en het huwelijk in het 17de-eeuwse 'Lustspiel', waaronder ook kluchten begrepen zijn.

De kluchten lijken naar vorm en inhoud direct aan het volkse leven van alledag ontleend, realistisch, zoals we bij Van Es in de literatuurgeschiedenis onder redactie van Baur en bij Knuvelde kunnen lezen.³² Later onderzoek heeft uitgewezen, dat in de late Middeleeuwen de plot van de klucht vaak teruggaat op een literair motief. Van Engeldorp Gastelaars (1984) noemt in dit verband exempelen. Van Stipriaan (1996) geeft een lijst van kluchten waarvan het motief aan novellen uit de *Decamerone* ontleend is.

De versvorm bij kluchten is op zichzelf al reglementerend en daardoor niet-realistisch als weergave van gesproken taal. Elk vers eindigt immers op een rijmwoord, waarbij bovendien een opeenvolging van verzen met staand en slepend rijm gebruikelijk is. Een standaardisering van het aantal klankgrepen en een verstrakking tot een volgehouden metrum ontbreken echter. Hierdoor was de kluchtschrijver bij de versificatie veel minder aan banden gelegd dan bijvoorbeeld de schrijver van een tragedie.

31 Vgl. In tegenstelling tot Knuvelde neemt Hüsken (1987) een ononderbroken ontwikkeling van het komisch toneel in de Middeleeuwen en Rederijkerstijd aan. De Vooy (1926) geeft een beschrijving van de inhoud van tal van kluchten uit de verzameling van Trou Moet Blijcken. Hummelen (1968) bevat een opsomming van rederijersdrama's uit de periode 1500 - ca. 1620. Voor een beschrijving van het tafelspel bij de rederijkers, waaronder zich vele kluchtige bevinden, zij verwezen naar Pikhaus (1988).

32 Van Es in *De letterkunde van de Renaissance*, 300-304; Knuvelde 1970, 402-403 en 1971, 218-219.

1.5.2 Functie van de klucht

In de eerste helft van de zeventiende eeuw heeft de klassieke leer van het decorum nog niets aan invloed ingeboet. Deze leer houdt in, dat de goden en helden op een verheven manier werden voorgesteld, de waardige mensen op een middelmatige en het plebs op een lage manier. Onder de laatste categorie, die van de niet-geciviliseerden, vallen in de Middeleeuwen onder anderen boeren, narren, herders, doedelzak- en luitspelers. De kluchten zijn met personen uit de sociale onderlaag gestoffeerd. Zij hoeven dus geen blad voor de mond te nemen, hetgeen voor toeschouwers die hoger op de maatschappelijke ladder staan, een bevrijdende doorbreking van hun code meebracht.

Ten onrechte is wel aangenomen, dat de kluchten bestemd waren voor het vermaak van mensen uit de heffe des volks. Kluchten werden geregeld als naspel bij een ernstig stuk opgevoerd. Dit bewijst dat ook hogergeplaatsten vertoningen van kluchten zagen. Het is verder bekend, dat *Lichte Klaartje* op kosten van het Amsterdamse stadsbestuur vele malen ten vermake van hoogwaardigheidsbekleders werd opgevoerd. Zie voor de details 1.5.2. Verder, Constantijn Huygens schreef zijn *Trijntje Cornelis*, voorwaar een ruige klucht, voor zijn (overigens besloten) elitaire kring.

In algemene zin voelden de hogere maatschappelijke klassen zich aangetrokken tot de ontspannende klucht en zij beschikten hierbij zelfs over een medische legitimatie, namelijk voorkoming of herstel van melancholie. Hoe stelde men zich dat toen voor?

In navolging van Galenus' uitwerking van de klassieke temperamentenleer³³ dachten de medici tot aan het eind van de zeventiende eeuw, dat de onderlinge verhouding van vier lichaamsvochten (humores) de psychosomatische natuur van de mens bepaalden: bloed, gele gal, zwarte gal, slijm. Afhankelijk van de dominantie van het lichaamsvocht onderscheidde men respectievelijk sanguinici, cholericici, melancholici en flegmatici. De vier levenssappen van de mens zag men onder andere in relatie met de vier elementen. Men nam een correspondentie aan tussen bloed en lucht, die men beide de eigenschappen heet en nat toevoegde; tussen gele gal en vuur met als eigenschappen heet en droog; tussen zwarte gal en aarde met als eigenschappen droog en koud; tussen slijm en water met de eigenschappen koud en nat.

Mensen die een groot verdriet moesten verwerken of die door hun hoge positie onder hun maatschappelijke verantwoordelijkheden gebukt gingen, vervielen door een overvloed van zwarte gal licht tot melancholie. Deze melancholie kon men bestrijden door verkwikkende wandelingen te maken, aan jachtpartijen deel te nemen, een goede maaltijd te genieten of te luisteren naar muziek. Ook een goed gesprek en het lezen van geestige teksten als kluchtboeken beurde de melancholicus op. Robert Burton (1621/1971, 350) beschouwt 'among all (...) Exercises, or recreations (...) none so general, so aptly to be applyed to all sorts of men so fit and proper to expell Idleness and Melancholy, as that of *Study*'.

Het genezingsproces stelden de medici zich als volgt voor. Bij het lachen zwol het hart op. Daardoor werd nieuw bloed aangemaakt, dat vervolgens de bloedsomloop versnelde. Deze vitale energie van het bloed herstelde bij de melancholicus het evenwicht met zijn tegenpool, de zwarte

33 Zie voor de klassieke temperamentenleer Van Stipriaan 1996, 21-37, Verberckmoes 1998, 70-91, *WP s.v. element (1)*.

gal.

Zo gaf het toenmalige medische inzicht een legitimatie aan vreugde en ontspanning, terwijl anderzijds sinds Erasmus een steeds herhaald pleidooi voor gematigdheid bij het lachen en voor het ontwikkelen van een verfijnde smaak werd gehouden. In Calvinistische kring, met name bij degenen die de Nadere Reformatie in gang zetten, is men zeer gereserveerd ten aanzien van het lachen. Voetius onderscheidt een geoorloofd van een ongeoorloofd lachen. Het geoorloofde lachen wekt God in de gelovige op, maar Voetius voegt er in aansluiting bij Epictetus aan toe, dat men erop moet letten wanneer, waar en in welk gezelschap men lacht. Voor het ongeoorloofde lachen laten wij Voetius in de vertaling van *De Niet* aan het woord: '*Niet geoorloofd* is uitbundig, onmatig, en ongepast lachen, waarom men beter kan huilen dan lachen; zeker geldt dit voor lachen om goddelijke zaken. Hiertoe behoren alle vormen van leedvermaak, smaad, hoon, bittere spot, grijnzen, grappenmakerij en lage, grove manieren om de lachers op de hand te krijgen en de lachlust op te wekken' (Voetius/*De Niet* 1664/1996, dl.2, 204).

In de achttiende eeuw behoort in de hogere milieus, voor zover men zich niet uit godsdienstige overtuiging afwendde van alle werelds vermaak, beheersing van de emoties tot de algemene etiquette. Dat leidde ertoe, dat voornamelijk heren beschaafd leerden lachen en dat dames uit de hogere kringen wel innemend mochten glimlachen, maar zeker publiekelijk niet in schateren mochten uitbarsten. Het uitlachen van personen om uiterlijk of gedrag werd onkies geacht en lachen om scatologische grappen vond men in ontwikkelde kring bepaald onfatsoenlijk.

1.5.3 Opvoeringen

Kluchten werden voor groot publiek op kermissen vertoond. Voor een publiek dat in de rederijkerskamer of schouwburg voor een ernstig stuk was gekomen, werd de voorstelling met een klucht besloten. Of *Door-trapte Meelis* en *Lichte Klaartje* op kermissen zijn vertoond, is onbekend. Onze kennis van opvoeringen in rederijkerskamers en schouwburg beperkt zich thans nog tot Amsterdam. Het onderzoek van E. Oey-de Vita en M. Geesink (1983) toont aan, dat over het toneelrepertoire van de Brabantse Kamer uit de periode 1622-1624 niets met zekerheid valt te zeggen. Het archief betreffende de jaren 1624-1630 bevat wel gegevens over opgevoerde stukken, maar, zo er al melding wordt gemaakt van een klucht, dan ontbreekt daarvan de titel. De gegevens over de Amsterdamse Academie (1630-1632) en de Amsterdamse Kamer (1632-1637) zijn vrij volledig m.b.t. de gespeelde stukken. Hieruit blijkt wel, dat andere kluchten van W.D. Hooft (*Andrea de Piere*, *Hedendaegsche verlooren Zoon*, *Jan Saly* en *Styve Piet*) veelvuldig als naspel zijn opgevoerd, maar *Door-trapte Meelis*, blijkens de laatste bladzijde afgesloten in 1623, staat nergens vermeld.³⁴

Lichte Klaartje van J. Noozeman werd op 16 oktober 1645 in de Amsterdamse Schouwburg gespeeld. Hoewel de Eglantier of Oude Kamer reeds in 1632 met Costers Academie samensmolt, liet Dirk Kornelisz. Houthaak in 1650 een tweede druk van de klucht verschijnen die op de titelpagina onder een bijenkorf met bloemen omkranst, het devies van de Oude Kamer draagt: In Liefd'Bloeiend. Er zijn latere drukken bekend van 1661, 1669 en 1681 (Worp 1904, 449).

In de twintig jaren vanaf de première werd *Lichte Klaartje* 79 keer te Amsterdam opgevoerd. De waardering voor de klucht was zo groot, dat de magistraat haar bij voornamen ontvingen voor de stad ten tonele liet brengen: 30 dec. 1645 'voor de Coninginne van Poolen en Prince van Orange'³⁵, 21 jan. 1647 'voor de Ceurvorstin en Magistraten', 11 jan. 1657 'voor zyn Excell. Don Ette van de Gamarra, gezant van Spanje (...)', 12 jan. 1657 'voor zijn Hoogheid Adolf, Paltsgraaf aan den Rijn, Generalissimus van Zweden (...)', 11 okt. 1657 'voor den Ambassadeur van Vrankrijk (...)'.

Noozeman schreef veel kluchten en deze zijn populair geweest, zoals uit de vermelding van opvoeringen in de Amsterdamse Schouwburg blijkt.

34 Vgl. ook Hummelen 1982, 224-226.

35 De koningin bezocht overigens zelf de opvoering niet, omdat ze het Hollands niet verstond (Van Stipriaan 1993).

1.5.4 Leven en werk van de twee kluchtenschrijvers

Willem Dircksz. Hooft (1594-1658)

Het geboortjaar van W.D. Hooft is te herleiden uit twee officiële stukken waarin zijn leeftijd wordt genoemd (Haverman 1895, 5). Het is niet zeker, dat hij in Amsterdam ter wereld kwam, want in de Amsterdamse doopboeken komt zijn naam niet voor. De familie was niet arm. De vader, speelman (violist) van beroep, bezat namelijk een huis in de Oranjestraat en enkele obligaties. Willem verloor zijn moeder al in 1612.

In augustus 1617 ging Willem in ondertrouw met Engeltjen Jans. De akte vermeldt zijn beroep: glasschrijver (graveur). Het huwelijk werd op 7 september op het stadhuis voltrokken.

Hooft was lid van de Oude Kamer, waar in 1622 zijn eerste klucht, *Jan Saly*, in première ging. In een liedbundel uit hetzelfde jaar, *Venus Minne-giffens*, komen ook bijdragen van zijn hand voor (Haverman 1895, 7, 8). Zijn werk werd kennelijk gewaardeerd, want na verloop van tijd werd hij tot hoofd van de Oude Kamer verkozen. Toen in 1637 de Amsterdamse Schouwburg werd geopend, behoorde hij tot de zes regenten die door het stadsbestuur met de leiding waren belast.³⁶ Dit college van zes koos het repertoire, zorgde voor de enscenering, engageerde acteurs, verdeelde rollen, bepaalde de hoogte van de salarissen en controleerde de financiën (Albach 1977, 34). Hooft vervulde deze functie in de perioden 1637-'42, 1644-'47 en 1651-'53 (Haverman 1895, 15).

In 1623 schreef Hooft zijn tweede klucht, *Door-trapte Meelis*. Pas in 1628 verscheen een nieuwe klucht, *Andrea de Piere*. In hetzelfde jaar werd *Stijve Piet* voor het eerst opgevoerd. Vele opvoeringen volgden. In 1630 sluit Hooft zijn reeks kluchten af met *Heden-daagsche Verloren Soon*.

36 Hoofts kluchten waren populair. Daardoor droeg zijn literair werk bij tot het bereiken van een hoge recette. Dat was gunstig voor het Oudemannenhuis en het Weeshuis, die beide een deel van de opbrengst ontvingen. Mogelijk heeft dit financieel aspect een rol bij Hoofts benoeming tot schouwburgregent gespeeld.

Jillis Noozeman (1626-1682)

Over de naam van de auteur bestaat enige verwarring, zowel over de voor- als de achternaam. Op het titelblad van de klucht die wij hier uitgeven, staat: J.Noozeman. De naam werd echter ook gespeld als Noseman(s) of Nooseman(s) en de voornaam als Gilles, Jelis of Jillis.

Over Noozemans eerste levensjaren is weinig bekend. Zijn broer Jan is ook aan de Amsterdamse Schouwburg verbonden, en heeft tevens enkele kluchten geschreven; zijn zuster Margriet trouwt met een acteur. De vader, Mathias Noozeman, is afkomstig uit Frankenthal in Beieren. In oktober 1619 gaat hij in ondertrouw met de weduwe Sijtgen Jelis; hij is dan pakker van beroep. In een akte uit 1635 blijkt Jillis= vader secretaris en hofmeester te zijn van de raadsheer van prins Frederik Hendrik (Albach 1977, 54-55). Door het reizen en het verkeren in diplomatenkringen bezat Jillis waarschijnlijk een meer dan gemiddelde talenkennis.

Dan komen wij zijn naam pas tegen in een speellijst van de Amsterdamse Schouwburg van 1640 (Kossmann 1915, 98). Volgens deze lijst waren in datzelfde jaar ook Isaac Vos en Jan Baptist van Fornenbergh (1624-1697) aan de Schouwburg verbonden. Noozeman en Van Fornenbergh speelden beiden, al op jonge leeftijd in Vondels *Gebroeders*; de een als zanger en de ander als Joab. Vondel creëerde de rol van Joab speciaal voor de begaafde Van Fornenbergh³⁷. De twee zouden hun leven lang vrienden blijven.

De meeste acteurs waren afwisselend verbonden aan de Amsterdamse Schouwburg en een reizend gezelschap. Als de Amsterdamse Schouwburg 's zomers gesloten was, bereisden groepen acteurs andere steden in het land om daar voorstellingen te geven. Van Fornenbergh bijvoorbeeld speelde tot 1645 in de Schouwburg en vormde daarna een eigen gezelschap, waarmee hij zelfs over de grens optrad. In 1658 kocht hij een huis met erf aan de Denneweg in Den Haag; het huis diende als woonhuis en in de tuin werd een theater gebouwd. In 1660 kreeg hij officiële toestemming om deze =Haagsche Schouwburg= te openen (Smits-Veldt 1996, 242).

In 1645, enkele maanden na het vertrek van Van Fornenbergh, verliet ook Noozeman de Schouwburg, en voegde zich bij de troep van Adriaen van den Bergh uit Utrecht. In een akte uit datzelfde jaar, opgemaakt bij de verkoop van theaterkostuums, zien we Jillis= naam naast die van Adriaen v.d. Bergh. In 1650 trouwde hij met Adriaens dochter Ariana. Op 21 september 1652 werd hun dochter Maria, het enige kind dat in leven bleef, geboren. Vanaf 1654 zijn Jillis en Ariana vaste spelers in de Amsterdamse schouwburg. Ariana was de eerste vrouw die in de schouwburg vrouwelijke hoofdrollen vertolkte. Zij was in het jaar 1658/59 de best betaalde actrice; zij verdiende, met kleding, fl. 42 per avond. Haar echtgenoot kreeg fl. 3. Hieruit blijkt dat zij voor haar eigen kostuums zorgde en geen gebruik maakte van de kostuumvoorraad van de Schouwburg, want een jaar later ontving ze ook fl. 3. met de toevoeging zonder kleren (Albach 1977, 74).

Ariana speelde meestal tragische hoofdrollen en trad zelden op in een blijspel of een klucht. Wel speelde zij de titelrol in *Lichte Klaartje*, waarbij

37 Karel Porteman (1996, 218-224): =Voor een andere nieuwkomer creëerde Vondel ten opzichte van de druk van 1640 zelfs een nieuwe rol: de schilderszoon Jan Baptist van Fornenbergh speelde Joab, een personage van wie de tekst is samengesteld uit een aantal clausen van de legeroverste Benajas met nog enkele regels van Abjathar, de hogepriester=.

de rol van de knecht Jeuriaan door haar echtgenoot werd vertolkt (Albach 1996, 239). Hun dochter Maria trad op in kinderrollen. Als zesjarige had zij een rol in Rodenburg=s *Carel en Casandra*, waarin zij ongeveer 20 verzen moest opzeggen. Zij kreeg per keer fl. 0.30 (Kossmann 1915, 109).

Aanvankelijk werd er in de Schouwburg slechts op maandag en donderdag gespeeld; in de nazomer als het seizoen begon, ook 's zaterdags. =s Zomers was de Amsterdamse Schouwburg zelfs geheel gesloten, zodat de acteurs veelal niet konden rondkomen van het acteren. De meesten hadden er een tweede beroep naast. Jillis Noozeman bezat aan het Singel een herberg, =De Kameel=genaamd. Bovendien was hij auteur van toneelstukken. Ariane speelde buitengewoon veel rollen; zij maakte de weg vrij voor andere actrices, maar triest genoeg overleed zij reeds eind 1661.

Jillis bleef tot 1664 verbonden aan de Amsterdamse Schouwburg, omdat hij met acht andere acteurs een kontrakt had ondertekend met de uitdrukkelijke bepaling dat zij tot de kermis van 1664 hun diensten niet aan Jan Baptist van Fornenbergh zouden verlenen. Zijn troep trad regelmatig op tijdens de kermis en de toeloop was enorm. Dus vormde de succesvolle Van Fornenbergh een grote bedreiging voor de Schouwburg. In oktober van dat jaar voegde Noozeman zich met zijn dochter bij het gezelschap van Van Fornenbergh. Hij ging mee op reizen naar Stockholm en Hamburg. De troep was zeer succesvol.

In Hamburg, in november 1665, trouwde Noozeman met de 19-jarige Johanna ($\pm$ 1646-1728), de dochter van Van Fornenbergh. Bij haar kreeg hij 6 zonen. In 1678 vestigde de gehele familie zich in Den Haag. Met financiële hulp van zijn schoonvader kocht Noozeman in 1681 een huis aan de Grote Markt, voor het bedrag van fl. 6720,- (Kossmann 1910, 125). In maart 1682 trouwde Maria Noozeman, 30 jaar oud, met Jan Baptist van Fornenbergh, ruim 60 jaar oud. Zo werden Jillis en Jan Baptist wederzijds schoonvader en schoonzoon. In november stierf Jillis op de leeftijd van 56 jaar. Zijn jongste zoontje is dan net 9 dagen oud. Zijn weduwe vertrok spoedig daarna naar Amsterdam.

Noozeman was een succesvol komedieschrijver. Zijn *Lichte Klaartje* werd een kasstuk, bij de première op 16 oktober 1645 werd *Lichte Klaartje* opgevoerd na het ernstige stuk *De Cid*. Later dat jaar werd het bv. na *Josef int Hof* en *Gebroeders* opgevoerd. Zie voor details 1.5.2. Andere stukken die hij voor de Amsterdamse schouwburg schreef zijn: *Hans van Tongen* (12-12-1644), *Beroyde Student* (07-08-1646), *Bedrooge Dronkaert* (1649) en *Krijn Onverstant* (03-11-1659).

1.6 Bibliografische gegevens en wijze van uitgeven³⁸

Voor deze tekstuitgave hebben wij gebruik gemaakt van de oudst bekende edities.

W.D. Hoofts *Clucht Door-trapte Meelis de Metsselaer*. Op de Regel. Als de Man in Zee is varen, Komt de Buerman 't Wijf bewaren. [vignet, voorstellende het wapen van Amsterdam: schild met drie Andrieskruisen, keizerskroon der Habsburgers en ter weerzijden een staande leeuw] 'TAMSTELREDAM, Voor Cornelis VVillimsz. Blauw-Laken, Boeck-vercooper in 't Sint-Jans-straet, int vergult A.B.C. [UB Leiden sign. 1098 D 5:2]

J. Noozemans *Lichte Klaartje* Gespeelt op d'Amsterdamsche Schouburg, den 16 October, 1645. Den tweeden druck, oversien en verbeterd. [vignet, voorstellende een bijenkorf die met bloemen omkranst is en voorzien van het onderschrift 'In Liefd'Bloeyend'.] t'AMSTERDAM, By Dirk Kornelisz. Houthaak, Boekvercooper op de hoek van de Nieuwe-zijds Kolk. 1650. [UB Amsterdam sign. UBM: Port.ton. 59-17]

In beide kluchten is de broodletter gotisch. De aanduidingen van de personages staan echter in romein. Voor de transcriptie hebben wij de onderstaande richtlijnen aangehouden.

1. De gotische letter is vervangen door een romein. In de romeins gezette tekst is de 'lange s' vervangen door de *s*; bij het omzetten van gotisch in romein is geen onderscheid gemaakt tussen de 'ronde r' en de *r* in de gotische tekst; de gotische majuskel *I* vóór een vocaal is in de romeins gezette tekst weergegeven door een *J* en vóór een consonant door een *I*; ook de gotische minuskels en majuskels *u* en *v* zijn in overeenstemming met het huidige gebruik gebracht.
2. De schuine streep in de gotische tekst (de zgn. fractuurkomma) is vervangen door een komma.
3. De afkortingen zijn in cursief aangevuld.
4. Namen van personages zijn in spelling en in typografisch opzicht genormaliseerd door ze in de spelling van de lijst van personages in klein kapitaal boven het vers te plaatsen.
5. Toneelaanwijzingen staan tussen witregels in klein kapitaal.
6. Evidente zetfouten zijn in de tekst verbeterd met vermelding in een noot.
7. De versregels zijn per vijftal genummerd.
8. De tekst bevindt zich op de linker bladzijden, het notenapparaat op de tegenoverliggende bladzijden.

³⁸ Graag bedanken wij dr. B. Dongelmans voor zijn opmerkingen en aanvullingen bij deze paragraaf.

Bibliografie³⁹

- Albach, B. 1977. *Langs kermessen en hoven. Ontstaan en kroniek van een nederlands toneelgezelschap in de 17de eeuw*. Zutphen.
- Albach, B. 1994. 'Een onvergetelijke Ariane. De eerste Amsterdamse toneelspeelster.' In: *Spiegel Historiae* 29, 79-83.
- Albach, B. [1996]. '30 juni 1655. Ariana Nooseman ontvangt f76,50 voor zeventien optredens in de Schouwburg. De eerste vrouw op het toneel van de Schouwburg'. In: R.L. Erenstein (hfdred.). *Een theatergeschiedenis der Nederlanden. Tien eeuwen drama en theater in Nederland en Vlaanderen*. Amsterdam. 234-241.
- ANS [1984]. G. Geerts e.a.: *Algemene Nederlandse spraakkunst*. Groningen, Leuven.
- ANS [1997]. W. Haeseryn e.a.: *Algemene Nederlandse spraakkunst*. 2 dln., Groningen, Deurne.
- Attardo, S. 1994. *Linguistic theories of humor*. Berlin, New York.
- Bergh, H. van den 1972. *Konstanten in de komedie, een onderzoek naar komische werking en ervaring*. Amsterdam.
- Bierens de Haan, J.D. (z.j.). *De zin van het komische*. Leiden.
- Boccaccio, I. 1605. *De tweede 50. lustige historien ofte nieuwicheden*. [Vert. door G.H. van Breughel]. Amsterdam.
- Brederoo, G.A. 1931. *Moortje*. Uitg. F.A. Stoett. Zutphen.
- Breughel, G.H. van 1985. *De kluchten van Gerrit Hendericxs van Breughel [1610, 1612]*. Uitg. J.A. van Leuvensteijn. 3 dln. Amsterdam.
- Burton, R. 1621/1971. *The anatomy of melancoly*. Oxford. [Facs. ed. Amsterdam, New York].
- Dahlberg, G. 1994. 'Die holländischen Komödien im Schweden des 17. Jahrhunderts'. In: *De zeventiende eeuw* 10, 310-330.
- Dekker, R. [1997]. *Lachen in de Gouden Eeuw. Een geschiedenis van de Nederlandse humor*. Amsterdam.
- Engeldorp Gastelaars, W. van 1984. *Ik sal u smiten op uwen tant; geweld tussen man en vrouw in laatmiddeleeuwse kluchten*. Amsterdam. [interne publicatie: Vakgroep Hist. Letterkunde Instituut voor Neerlandistiek Universiteit van Amsterdam].

³⁹ Wij vermelden in deze lijst de werken die een relevante bijdrage aan onze uitgave hebben geleverd.

Es, G.A. van z.j. 'Het drama der rederijkers'. In: F. Baur (hfdred.): *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, dl.3. Antwerpen, Brussel, 's-Hertogenbosch, 276-305.

Freud, S. z.j. *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*. In: *Gesammelte Werke*. Bnd. 6. z.p. [S. Fischer Verlag].

Freud, S. z.j. 'Der Humor'. In: *Werke aus den Jahren 1925-1931*. In: *Gesammelte Werke*. Bnd. 14. z.p. [S. Fischer Verlag].

Gelderblom, A.-J. 1993. '22 februari 1667: Inwijding van de Hollandse Schouwburg in Stockholm. De Nederlandse literatuur buiten de Lage Landen'. In: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (hfdred.): *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Groningen. 270-275.

Gorp, H. van (e.a.) 1984. *Lexicon van literaire termen*. Groningen.

Haks, D. 1985. *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw*. Utrecht.

Harrebomée, P.J. 1858-1870. *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal of verzameling van Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd*. 3 dln. Utrecht.

Haverman, J.F. 1895. *W.D. Hooft en zijne kluchten*. 's-Gravenhage.

Heersche, J.P.G. & H.M. Hermkens 1988. *Woordenschat*. Utrecht.

Hermkens, H.M. & C. van de Ketterij. *Grammaticale interpretatie van zeventiende-eeuwse teksten. Instructiegrammatica*. Groningen.

Hobbes, Th. 1840. *Human nature*. In: *English works*. Vol. 4. Ed. Molesworth. [Reprint 1962. Scientia Aalen.]

Hogendoorn, W. 1976. *Lezen en zien spelen. Een studie over simultaneïteit in het drama*. Leiden.

Hüsken, W. 1987. *Noyt meerder vreucht. Compositie en structuur van het komische toneel in de Nederlanden voor de Renaissance*. Deventer.

Hummelen, W.M.H. 1966. 'Boek N-M uit het archief van "Trou Moet Blijcken"'. In: *Jaarboek "De Fontaine"* 16 (2de reeks: nr. 8), 85-108.

Hummelen, W.M.H. 1968. *Repertorium van het rederijkersdrama 1500-ca. 1620*. Assen.

Hummelen, W.M.H. 1982. *Amsterdams toneel in het begin van de Gouden Eeuw. Studies over Het Wit Lavendel en de Nederduytsche Academie*.

's-Gravenhage.

Hummelen, W.M.H. 1989. 'Toneel op de kermis, van Bruegel tot Bredero'. In: *Oud Holland* 103, 1-45.

Humor in Holland. (z.j.). Verz. en ingel. door R. Casimir, J. Karsemeijer en G. Kazemier, verl. door F. Reitmann en S. Schröder. Den Haag.

Huygens, C. 1987. *Trijntje Cornelis*. Uitg. H.M.Hermkens. dl.1, vol. 1. Utrecht.

Huygens, C. 1992. *Trijntje Cornelis*. Uitg. H.M.Hermkens. dl.2, vol. 1. Utrecht.

Kant, I. 1961. *Kritik der praktischen Vernunft*. Herausgegeben von Joachim Kopper. Stuttgart.

Kant, I. 1974. *Kritik der Urteilskraft*. Herausgegeben von Karl Vorländer. Hamburg.

Knuvelder, G.P.M. 1970. *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*. dl.1. 's-Hertogenbosch.

Knuvelder, G.P.M. 1971. *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*. dl.2. 's-Hertogenbosch.

Kossmann, E.F. 1910. *Das niederländische Faustspiel des 17. Jahrhunderts. Mit einer Beilage über die Haager Bühne 1660 bis 1720*. Den Haag.

Kossmann, E.F. 1915. *Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis van het Nederlandsch tooneel in de 17^e en 18^e eeuw*. 's-Gravenhage.

Leuker, M.T. 1987. 'Über den Quellenwert literarischer Texte für historische Fragestellungen. Zum Beispiel: die Darstellung der Frau in Ehebruchkomödien aus den 17. Jahrhundert'. In: *Groniek* 20, 93-102.

Leuker, M.-Th. 1992. *"De last van 't huys, de wil des mans ...". Frauenbilder und Ehekonzepte im niederländischen Lustspiel des 17. Jahrhunderts*. Münster.

Leuvensteijn, [J.]A. van 1988. 'Stylistic boundaries and linguistic boundaries in Breughel and Vondel'. In: P. van Reenen & K. van Reenen-Stein (red.): *Spatial and temporal distributions, manuscript constellations. Studies in language variation offered to Antonij Dees on the occasion of his 60th birthday*. Amsterdam, Philadelphia. 123-137.

Leuvensteijn, J.A. van & R. Noldus 1991. 'Epische ontboezemingen, zakelijke gesprekken en spannende scènes in de *Gysbreght van Aemstel*'. In: *Voortgang* 12, 199-214.

Loggem, M. van 1960. *De psychologie van het drama*. Leiden.

Mathijssen, M. 1995. *Naar de letter. Handboek editiewetenschap*. Assen.

MNW 1885-1952. E. Verwijs & J. Verdam: *Middelnederlandsch woordenboek*. 11 dln. 's-Gravenhage.

Morreall, J. (z.j.). *Taking laughter seriously*. Albany.

- Morreall, J. (red.) 1987. *The philosophy of laughter and humor*. Albany.
- Naeff, J.P. 1960. *De waardering van Gerbrand Adriaenszoon Bredero*. Gorinchem.
- Oey-de Vita, E. & M. Geesink 1983. *Academie en schouwburg. Amsterdams toneelrepertoire 1617-1665*. M.m.v. B. Albach en R. Beuse. Amsterdam.
- Ornée, W.A. 1974. 'Gezichtspunten bij de beoordeling van het zeventiende- en achttiende eeuwse klucht- en blijspel'. In: *Handelingen van het 32ste Nederlands Filologencongres*, 132-140.
- Ornée, W.A. 1981. 'Het kluchtspel in de Nederlanden 1600-1760.' In: *Scenarium* 5, 107-121.
- Ornée, W.A. (red.) 1985. *Van Bredero tot Langendijk. Een bloemlezing uit de Nederlandse kluchten van het begin der zeventiende eeuw tot 1730*. Zutphen.
- Pikhaus, P. 1988. *Het tafelspel bij de rederijders*. 2 dln. Gent.
- Plokker, J.H. 1955. 'I. Psychologische beschouwingen over de lach'. In: *De lach in de literatuur*. Den Haag. 6-21.
- Pol, L. van de 1996. *Het Amsterdams hoerdom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw*. Amsterdam.
- Porteman, K. 1977. *Inleiding tot de Nederlandse emblemataliteratuur*. Groningen.
- Porteman, K. 1996. '18 april 1641. In de Amsterdamse Schouwburg gaat Vondels *Gebroeders in première*. Concept en opvoering van een ambitieus treurspel'. In: R.L. Erenstein (hfdred.), *Een theatergeschiedenis der Nederlanden*. Amsterdam. 218-224.
- Schopenhauer, A. z.j. *Die Welt als Wille und Vorstellung*. Stuttgart, Berlin. [I.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger].
- Schutte, G.J. (1996). 'Verantwoording'. In: A.Th. van Deursen, *De hartslag van het leven. Studies over de Republiek der Verenigde Nederlanden*. Amsterdam.
- Smits-Veldt, M. 1996. '21 mei 1658. Jan Baptist van Fornenbergh koopt een huis en een erf aan de Denneweg in Den Haag om in de tuin een theater te bouwen. Toneel te Den Haag in de zeventiende eeuw.' In: R.L. Erenstein (hfdred.), *Een theatergeschiedenis der Nederlanden. Tien eeuwen drama en theater in Nederland en Vlaanderen*. Amsterdam, 242-249.
- Stipriaan, R. van 1993. '44. 30 december 1645: De koningin van Polen bezoekt de Amsterdamse Schouwburg, waar te harer ere onder andere de klucht *Lichte Klaartje* zal worden opgevoerd. Klucht en blijspel.' In: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (hfdred.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Groningen.

- Stipriaan, R. van 1996. *Leugens en vermaak. Boccaccio's novellen in de kluchtcultuur van de Nederlandse renaissance*. Amsterdam.
- Toorn, M.C. van den e.a. (red.) 1997. *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Amsterdam.
- Verberckmoes, J. (1998). *Schertsen, schimpen en schateren. Geschiedenis van het lachen in de Zuidelijke Nederlanden, zestiende en zeventiende eeuw*. [Nijmegen].
- Verdam, J. 1981. *Middelnederlandsch handwoordenboek*. Onveranderde herdruk en van het woord *sterne* af opnieuw bew. door C.H. Ebbinge Wubben. 's-Gravenhage.
- Voetius, G. 1664/1996. *De praktijk der godzaligheid*. Tekstuitg., vert. en comm. door C.A. de Niet. 2 dln. Utrecht.
- Vooys, C.G.N. de 1926. 'Rederijkersspelen in het archief van "Trou Moet Blijcken"'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 45, 265-286.
- Vries, J. de, R. Willemyns & P. Burger 1994. *Het verhaal van een taal. Negen eeuwen Nederlands*. Amsterdam.
- Wal, M. van der 1992. *Geschiedenis van het Nederlands*. [in samenwerking met C. van Bree]. Utrecht.
- WNT 1882-1998. M. de Vries & L.A. te Winkel c.s. (red.): *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 29 dln. 's-Gravenhage, Leiden.
- Worp, J.A. 1904. *Geschiedenis van het drama en van het tooneel in Nederland*. dl.1. Groningen.
- Worp, J.A. 1920. *Geschiedenis van den Amsterdamschen schouwburg. 1496-1772*. Uitgegeven met aanvulling tot 1872 door J.F.M. Sterck. Amsterdam.
- WP 1976. A.J. Wiggers c.s. (red.): *Grote Winkler Prins encyclopedie in twintig delen*. Amsterdam, Brussel.

Bijlage 1. Versificatie in *Door-trapte Meelis* en *Lichte Klaartje*.

Formule voor het berekenen van de standaarddeviatie

Door-trapte Meelis

num- mer in figuur	vers- nummers	en-jam- be- men- ten	$(X_i - \bar{X})$	$(X_i - \bar{X})^2$
01	1- 50	5	3.9	15.21
02	26- 75	4	2.9	8.41
03	51-100	2	0.9	0.81
04	76-125	1	-0.1	0.01
05	101-150	0	-1.1	1.21
06	126-175	0	-1.1	1.21
07	151-200	0	-1.1	1.21
08	176-225	0	-1.1	1.21
09	201-250	0	-1.1	1.21
10	226-275	0	-1.1	1.21
11	251-300	0	-1.1	1.21
12	276-325	0	-1.1	1.21
13	301-350	0	-1.1	1.21
14	326-375	3	1.9	3.61
15	351-400	3	1.9	3.61
16	376-425	0	-1.1	1.21
17	401-450	0	-1.1	1.21
		totaal 18		totaal 44.97

$$\bar{X} = 18:17 = 1,1$$

$$S = \sqrt{44,97:16} = \sqrt{2,81} = 1,7$$

Uit een enjambementenaantal dat tussen het gemiddelde plus de standaarddeviatie enerzijds en anderzijds het gemiddelde min de standaarddeviatie ligt (met als minimum 0), mag men niets afleiden. Dat geldt dus voor een aantal tussen 0 en 2,8 enjambementen. Een enjambementenaantal van 3 of hoger, is uitzonderlijk.

Lichte Klaartje

num- mer in figuur	vers- nummers	en-jam- be- men- ten	$(X_i - \bar{X})$	$(X_i - \bar{X})^2$
01	1- 50	2	-1.9	3.61
02	26- 75	6	2.1	4.41
03	51-100	10	6.1	37.21
04	76-125	6	2.1	4.41
05	101-150	3	-0.9	0.81
06	126-175	2	-1.9	3.61
07	151-200	2	-1.9	3.61
08	176-225	2	-1.9	3.61
09	201-250	2	-1.9	3.61
10	226-275	3	-0.9	0.81
11	251-300	4	0.1	0.01
12	276-325	5	1.1	1.21
13	301-350	3	-0.9	0.81
14	326-375	1	-2.9	8.41
15	351-400	3	-0.9	0.81
16	376-425	5	1.1	1.21
17	401-450	4	0.1	0.01
18	426-475	3	-0.9	0.81
19	451-500	3	-0.9	0.81
20	476-525	2	-1.9	3.61
21	501-550	6	2.1	4.41
22	526-575	8	4.1	16.81
23	551-600	4	0.1	0.01
		totaal 89		totaal 104.63

 $\bar{X} = 89: 23 = 3,9$

$$S = 104,63 : 22 = 4,75 = 2,2$$

Uit een enjambementenaantal dat tussen het gemiddelde plus de standaarddeviatie enerzijds en anderzijds het gemiddelde min de standaarddeviatie ligt, mag men niets afleiden. Dat geldt dus voor een aantal tussen 1,7 en 6,1 enjambementen. Een enjambementenaantal dat daarbuiten ligt, is uitzonderlijk.

2. TEKSTEN

W.D.HOOFTS
KLUCHT
Door-trapte Meelis
de Metselaer.
Op de Reghel
Als de Man in Zee is varen,
Komt de Buerman 't Wijf bewaren.

[A1v]

NAMEN DER PERSONAGIEN

Sytien : een Varent Mans Vrou.

Melis : een Metselaer.

Griet : de Metselaers wyf.

Styntie : de Vrou uyt de Comeny.

NAMEN DER PERSONAGIEN

een Varent Mans Vrou : een zeemansvrouw

de Comeny : winkel voor de eerste levensbehoeften

D'EERSTE UYTCOMST

SYTIEN UYT AL HUYLENDE.

NOotlijck en bedruckt bevijn ick is het scheye,
 k'Heb sulcken droeven giest, dat 'kmewel tot water sou schreye
 Hoe'k mijn krop neer swelch, hoese mijn mierder opwaers parst
 Ick moetet uyt krijten, want me dunckt dattet me te sijen
 uytbarst,

- 5 Sulcken moeyen jonghen man selck die de hiele soomer moete
 misse

En in d'onstuymighe zee, voor Duynkercke legghe visse
 Mijn dunckt datme de tijdt, wel hondert jaer sel valle langh,
 In as ick varder daynck, o mijn, maeck ick men hiel bangh
 Wantet nu oorloch is in wort hy daer e vanghe

- 10 Soo wort hy lichelijck van heur op e hanghe,
 Maer hoe licht avontuert ien Zeevarent man oock sijn vleys en
 sen bloet

Dat om ien buyck vol broodt, 't is niet wonder (segh ick) datter
 de moet

Als sy't al over dayncke terstont niet en gaet legghe
 Daer van mocht hy int of scheye goe man wel teugheme segghe

- 15 Lieve wijfje, mijn leve hetme gien reys soo swaer voor e staen
 Als nou dese, die'k op heden mien an te gaen,
 En voort int Schip tredende borsten hem de tranen uyt sijn
 ooghe

En de mijnen oock: de seylen op e haelt sijn met ien voorwint
 uytme gesicht e vloghe,

Gien dingh wroecht mijn mier als dat hy soo gheweldich was
 betreurt

- 20 As icker noch om daynck duncktme datme 't hart an duysent
 stucke scheurt,

Och ick kan qualickies van moeylickheyt bedaren.

GRIET

Wel Melis Tijssen hoorie onse buer wijfje daer niet huylen en
 baren.

MELIS

Och jae'k wijfje jans, maer ick wist niet dat sy het was.

Ay kom trooste wyer ien lutje, ick bid jou ras, ras,

- 25 Ick gis dattet daerom is dat haer man van daech in Zee is e
 teghe

Kom treen wy by heur en sien hoe de saeck is gelegen.

- D' EERSTE UYTCOMST: eerste bedrijf
- Sytien komt, al huilend, op
- 1 Noodzakelijk en beangstigend, vind ik, is het afscheid
bevijnen is oude Amsterdamse volkstaal voor =bevinden=.
- 3 Hoe meer ik mijn vrees onderdruk, hoe meer zij opspeelt;
>krop= is
lett. een verwijd deel van de slokdarm.
- 4 *dattet...uytbarst* : dat het (verdriet) mij doet uitbarsten
- 5 *selck* : zal ik
- 6 tussenzin
- 8 *In* : En
- 9 *Wantet...is* : Omdat het nu oorlog is; na het Twaalfjarig Bestand
werd
de oorlog met Spanje in 1621 hervat.
in...vanghe : en als hij daar gevangen genomen wordt
- 10 *lichelijck* : wellicht
van heur : Duinkerker kapers of de Spanjaarden; Sijtien heeft
een onbestemde angst.
- 11 *licht* : lichtzinnig
avontuert : stelt in de waagschaal
- 12 *om...broodt* : voor een goed maal
- 12/3 *de moet(...)terstont...legghe* : de moed hem niet onmiddellijk in
de schoenen zinkt
- 14 *goe man* : bijstelling bij *hy*.
- 15 *mijn...staen* : nooit leek een reis me zo zwaar toe
- 16 *die...gaen* : die ik nu van plan ben te gaan maken
- 17 *En...tredende* : en toen hij het schip op ging
- 18 *sijn* : zijn ze (verzwegen onderwerp)
voorwint : wind mee; wind =in de zeilen=
- 21 *qualickies* : slecht
moeylickheyt : verdriet
- 22 *baren* : te keer gaan
- 23 *Jae'k* : samentrekking *ja* met pronomen *ik*. De combinatie is
meestal bedoeld als een nadrukkelijke bevestiging.
- 24 *kom...lutje* : kom, laten we haar een beetje gaan troosten
ras : snel
- 25 *gis* : vermoed
in...teghe : de zee op is gegaan.

GRIET

Wel Sijtgen buur hoe staeje hier soo bitterlijck en huylt?

MELIS

HY GEEFT HAER EEN DOECK.

Wel spreek jy niet isser ienighe swaricheyt die in jou schuylt.

Daer veecht jou traentjes of, wiltet teghen ons openbare.

SYTIEN

30 Och neen: maer ick bin moeylick dat mijn man soo treurich is
van me e vare

En al *men* surch is dat hy blyve sel of datter ien arger mocht
uyt spruyte.

GRIET

Wech wech, laet die malle fantasy vry weer te rugh stuyte.

MELIS

Jae voorseker Wijfje, och moer, jy krijgt hem wel weer t'huys
voorwaer.

SYTIEN

Jy sechtet, maer ick weet niet, of het also briet of klaer

35 Sel wesen of het ien duyffen had e lesen.

[A2v]

GRIET

Och jae Sytje buur dat sel wel gaen, k'sou daer niet eens voor
vrese,

Set jou hart op ien goe stee, je sint mal datie jou hier in sout
quellen

Tis maer ien mymery, die jy jou selfs voor ooghe gaet stelle:

In siet toe dat jy jou sinnen daer niet al te seer in verwert.

SYTIEN

40 Jae ksou wel maer te beklem, te benaut, te bedruct is nou men
hart,

MELIS

Nou nou Sytie buur, bedwinght jou klaechelycke stemmetie,

En voor dees banghe suchies, soo gheeft liever soon stijf
bremmetie,

Set swaricheyt ter sy, neemt an ien vrolijke sin

Want al de treuricheyt vret as de kancker in,

45 Jae jy sout hier deur in teeringh kenne rake

Want jou twee oochiens bruyn, jou voorhoofd, jou neus, jou
mont, jou kin jou kaken

Souwen hiel veranderen, je sout uit e put worden as ien doodt
die over bien qualick het vel,

In jy sout in sulcken tormentasy leve, of jy lach in een barnende
hel,

Ghelijck onse Lijsbetie bonefaes, die doort misse van heur man
so langh gingh knaghe

50 Tottet te laet was, jae gien Doctoren konnen heur helpen by
wie men oock gingh vraghe,

- 27 *hoe...huylt* : wat sta je hier zo bitter te huilen; *stae(...)* *en huilt* :
verbale hendiadys
- 29 *wiltet...openbare* : vertel het ons.
- 30 *ick...dat* : ik ben verdrietig omdat
- 31 *En...spruyte* : En al mijn zorg is of hij wegblijven zal of dat er
iets ergers uit voort zou kunnen komen.
- 32 Ga weg, houd op met die malle fantasie
- 34/5 *of...wesen* : of het wel zo volkomen zeker is.
- 35 *of...elesen* : of een duifje de korreltjes had opgepikt
- 36 *niet eens* : helemaal niet.
- 37 *set(...)* *stee* : vat moed.
- 38 *gaet stelle* : stelt.
- 39 *dat...verwert* : dat jouw gedachten daar niet al te zeer in
verstrikt raken
- 40 *Jae ksou wel* : Ja, ik zou wel willen.
- 42 *soon stijf bremmetie* : zo=n dikke zoen.
- 43 *neemt...sin* : wees opgewekt
- 45 *teeringh* : ziekte die een patient doet wegwijnen, uitteert.
- 47 *hiel* : helemaal
- as...vel* : als een dode die nauwelijks vel over been is.
- 48 *tormentasy* : kwellling
- 49 *gingh knaghe* : leed

- Daynckt dat quammer door sulcx dat sy niet in tijds gingh
vlien,
Jae se teerde so schoon uyt, datie mit ien keers door heur
lichaem con sien
Dit quynen duerde jaren langh, ten lesten het syt op e gheven,
En in dien jy me dus voort gaen wou, soutie ooc wel haest
verkorten je leve,
- 55 Daer van set gien swaricheyt voor datter swaricheyt is.
GRIET
Ja kijck Sytie al dese dingen spruyten uyt ien bekommerde
kommernis
Tis tot een exempelp dat hy jou dit heeft gaen verhalen.
SYTIEN
k'Danck hem vande waerschouwingh k'weet niet met wat
deucht dat icket sel betalen,
Heer hoe fraeyties en hoe gheschickjes kan hy reedenere.
GRIET
- 60 Dat doet dat hy by veel verstandighe het gaen verkeere.
SYTIEN
Dat siemen wel aen sijn aensicht en aen sijn neerslaghen
ghesicht.
MELIS
Hoe vaertet Sytie is de swaricheyt wat vant hart e licht.
SYTIEN
Och jae, mocht jy slechts altijt as ien vertrooster by my blyven.
MELIS
Voor mijn ick souwer in alles wel wille gheryve.
GRIET
- 65 Wat sech jy?
MELIS
As datwet wel souwe doen haddewe slechts de tijdt.
GRIET
Dat is oock so, o mijn ick gae, hoor, hoor, hoor, mijn kijnt dat
krijt.
MELIS
Doet soo men wijfie ick moet sulcx doent prijsen
En tis oock moerlicke liefde datme de kyerties sulcks gaat
bewysen.
GRIET JANS BINNEN, MELIS BLYFT BY SYTIEN STAEN.
MELIS
Maer jou man as hy thuys is, hetty jou dan al wat besint,
SYTIEN
- 70 Och jae.

- 51 *sulcx...vlien* : doordat zij hier niet op tijd afstand van nam.
 52 *schoon* : geheel en al.
 53 *duerde* : de tekst vermeldt =*deurde*= (zetfout)
 54 *En...wou* : En als jij ook zo wou doorgaan
wel haest : stellig.
 55 Maak je daarom geen zorgen voordat er moeilijkheden zijn.
 56 *bekommerde kommernis* : bezorgdheid (pleonasme)
 57 *dat...verhalen* : dat hij jou dit heeft verteld.
 58 *deucht* : goede daad.
 59 Heer, wat kan hij mooi praten.
 60 Dat komt omdat hij met veel intellectuelen is omgegaan.
 61 Dat ziet men wel aan zijn gezicht en aan zijn neergeslagen
 ogen.
 63 *vertrooster* : iemand die steun verschaft
 64 *wille gheryve* : van dienst willen zijn.
 66 *o mijn* : uitroep
mijn...krijt : mijn kind huult.
 67 doe dat vrouw, ik moet zulk optreden prijzen.
 68 *kyerties* : kindertjes.
 - *BINNEN* : toneelaanwijzing: af
 69 *besint* : bemind; zijn zinnen op jou gezet

MELIS

A3[r] Het verheughtme dat je het so wel iens bint,
Maer tis vreemt dat hy jou dan so licht kan begheven.

SYTIEN

Wat sou hy doen we moeten vande Zee leven,
Want hy kan geen Ambacht, en met leech gaen en raectme niet
voort.

MELIS

75 Nochtans duncktme ist ien dingh dat niet en behoort
Voor ien ghehylic man, want hy liet zijn wijfie in droefheit en
in klagen.
Voor mijn ick nam liever ien hennepseel ommen hals en ging
wat drage
Voor de goe luy, ier ick sulcken troosjen soo langh allienich
liet.

SYTIEN

Hy sou wel mee, maer te beschreumt is hy, hy maer en durft
niet.

MELIS

80 Dat most hy setten ter sy en doet door liefde van sijn vROUTJE,
Want dan sou jy ierst sien sijn lieft, sijn eed, sijn troutie,
En 't sou jou wel aenghenaem wesen (soo'k vermoet) om sien,
Want het is ooc onlustich voor een Vrou so langh te slapen
allien,
En het soetste soet 't gheense ghewoon is, moet soo langh
ontbeere.

SYTIEN

85 Wat souck doen, k'moet sulcx voor dees tijdt uyt mijn weere,
Daynckt dat ick hem soo swaer val te missen as hy mijn doet.

MELIS

Wat jy bint seker mal dat jy sulcx plaetst in jou ghemoet,
Wat mien jy dat hyt soolangh sonder vrou kan maecken,
Och neen moer, de ierst de best, so haest alsse slechts an lant
rake
Want dat scheepsvolckie is te hettich alsse in langh geen
vrouluy hebben e sien.

SYTIEN

90 't Kan Beuren, dan ick loof qualijck dat van hum sulcks sel
schien,
Want ick weet dat hy soo hiel hietjes niet en is e bakert.

MELIS

Soo hoor'k is hy ien drooghen slapert, en gien mannelijcke
wakert,
Voor mijn en ist gien deech ast mijn wijfie gien twiemael
s'nachts wil ghehengen.

SYTIEN

Jae k'gis datie dan over hebt meuchie wel int Gasthuys brenge.

- 70 *Het...bint* : Ik ben blij dat jullie het zo eens zijn (m.b.t. de
 liefde)
- 71 *so...begheven* : zo gemakkelijk kan verlaten.
- 73 *en...voort* : en met niets doen kom je niet verder.
me : men
- 75 *ghehylict* : getrouwd
- 76 *hennepseel* : draagband van hennep, waaraan de korf van een
 venter is bevestigd.
- 77 *goe luy* : rijke lui
- 78 *Hy...hy* : hij zou wel willen, maar hij is te verlegen
- 79 *doent* : =doen= + enclitisch =het=.
- 81 *wel* : zeer,erg.
- 82 *onlustich* : onbevredigend.
- 83 *soetste* : de tekst vermeldt =soetse= (zetfout)
- 84 *k=moet...weere* : ik moet dat gedurende deze tijd uit mijn
 gedachten zetten.
- 85 Bedenk dat het mij net zo zwaar valt hem te missen als hij mij
 mist.
- 86 Wat, jij bent gek dat je dat denkt
- 87 *maecken* : stellen.
- 88 *so...rake* : zodra zij maar aan land komen.
- 89 *te hettich* : zeer hitsig.
- 90 *dan...schien* : maar ik kan moeilijk geloven dat dit door hem zal
 worden gedaan.
- 91 *dat...bakert* : dat hij niet zo hitsig is.
- 92 *drooghen slapert* : iemand die gaat slapen zonder de liefde te
 hebben bedreven.
- 93 Voor mij is het niet in orde als mijn vrouw het >s nachts geen
 tweemaal wil toelaten.
- 94 Ja ik denk dat je wat je dan over hebt, wel naar het Gasthuis
 kunt brengen.

- 95 Ja segge, met het overschot stelden ick jou in wel mier me te
vreen.
- SYTIEN
- Soo geeft al op trouwen ick siet wel an de raddicheyt van jou
leen
- Dat jyt geweldich haestichjes sout kunnen of klaren.
- MELIS
- Jae k'wou slechts dattewe een cartieruyrtie t'samen in een
hoppesack e nayt ware,
K'mien datie wel haest smaeck inme soeticheyt kryghen sout.
- SYTIEN
- 100 Wat sout wesen je slacht mijn je bint al me out inne kout,
Ick gis datie wel ien ander tot hulp sout behoeven.
- MELIS
- Ay secht dat niet, voor dat jyt met mijn hebt gaen beproeven
Ist jou sin gaenwe datelijck t'samen in jou huys.
- SYTIEN
- Wel wat sout dan wesen, waers onse kat toch, puys puys, puys,
105 Ja wel wat dunckje, klincksnoer is al me ien visie
Ick wou jou wel te roer staen al had icker sulcken vijftich an ien
risje,
Daer van ist al om niet hoe seer dat jy oock pocht,
Och vaer je bint al drooch daer is met jou gien vocht,
Tis jou maer slechts te doen om een soet slordich praetje.
- MELIS
- 110 Jae gaet daer mitmen op an, en siet of ick bin sulcken drogen
matie,
k'Wed ick jou wel haest sou helpen uyt dit vermoen,
- SYTIEN
- Jae wel k'sout schier bestaen, je maeckme voorwaer schier
groen,
Ghenomen ick sulcx toeliet je mostet teghe niemet kalle.
- [A3v] MELIS
- Hebt daer gien surch voor dat icket me sel laten ontvalle
- 115 Al watter gheschiet sel blyven onder de Roos:
Daer van weest niet beschreumt waerom wordt jy so bloos,
Ick bidt datie mijn deuse iene bee wil verliene.
- SYTIEN
- Wech, wech, ick saey dat soo, ick hebbet niet gaen miene.
- MELIS
- Wel scheerjeme dan hoe maeckjeme toch soo barnent hiet
- 120 Mijn dunct dat almen goetien rechte voort over eynt schiet,
Wat jy hoort seker jou woorde niet in jou hals te trecke.

- 95 *segge* : ik zeg
in wel mier : en wel meerderen
- 96 *Soo...trouwen* : Geef het daarom allemaal op je erewoord.
raddicheyt : snelheid.
- 98 *cartieruyrtie* : kwartiertje.
- 99 Ik denk dat je spoedig zin in mijn minnespel zou krijgen.
- 100 *je slacht mijn* : je lijkt op mij.
out inne kout : oud en koud (zonder sexuele begeerte); hier als uitdaging bedoeld.
- 103 *sin* : wil.
- 104 *kat* : hier m.b.t. geslachtsdeel van Melis
- 105 *klincksnoer* : lett.: koordje dat door een gat in de deur naar buiten hangt om de deur te openen; aanduiding van dunne aal; hier: m.b.t. Melis= geslachtsdeel.
- 106 *te roer staen* : (ironisch) bij je helmstok (scabreus) beetpakken.
-er...risje : er vijftig van deze (nl. mannen zonder erectie) op een rijtje
- 108 *al drooch* : helemaal droog
- 110 *Jae...an* : Ja, probeer het uit
- 111 Ik wed dat ik jou snel uit de droom zou helpen.
- 112 *k=sout schier bestaen* : ik zou het bijna doen
groen : geil
- 113 *Ghenomen* : gesteld dat
kalle : zeggen.
- 115 Alles wat er gebeurt, zal geheim blijven
waerom...bloos : waarom krijg jij zo=n kleur
- 117 *datie...verliene* : dat je me deze ene gunst wilt verlenen.
- 118 *ick...miene* : ik heb het niet gemeend.
- 119 *scheerjeme* : houd je me voor de gek?
- 120 *dat...schiet* : dat ik een erectie krijg
- 121 *in...trecke* : terug te nemen.

SYTIEN

Nou nou, je selt ien reys sonder mit jou te gecken,
Maer hoe legghe wy't best an dattet jou wijf niet ontwaer en
wort.

MELIS

Al wel, och daers gien faeyl an, jae gantschelijck gien schort
125 K'sel jou brenghen daer ons niemant kan bespien.
GRIET IANS IN HAER DEUR STAENDE EN ROEPT MELIS.

SYTIEN

Och hout jou mont ick heb jou wijf met een swinck e sien
Dat sy dit vanme wist hoe schricklijck souseme of male

GRIET

Ay vaer komt toch in huys, twort doncker ick moet oly hale.

MELIS

Wel an Wijfje ick volch jou datelijck voort:
130 Wat duycker dats te spytich datmen wijf ons daer verstoort.
Wel hoe selle wy't nou best an gaen legghe,
ae kweet ick sel te nacht teughender mit ien jammeringh segghe
Als dat ick groote buyck pijn heb, in dat ick moet gaen kacke,
In mit ien swaer ghekerm sel ick nae het secreet gaen sacke
135 En schick jy dan te slapen in jou after huysje,
Dan sel ick de schuttingh over wippe en koome by jou soo stil
als ien muysjen,

SYTIEN

Dat is al wel bedocht, dat sou soo hiel onbillijck niet gaen.

MELIS

Wel wat dunckt jou willewet daer op late staen.

SYTIEN

Och jae.

MELIS

Wel laetme daer ien soet soentien op snoepen.
GRIET IANS WEER UYT EN TREET BY HAER.

GRIET

140 Wel Vaer je komt niet duncktme of ickje al gae roepe,
Of is onse buur wijfjes hart noch even seer beknelt.

SYTIEN

So seer niet, khebt door troosten van jou man wat uyt men sin e
stelt.

- 122 *mit...gecken* : met jou de spot te drijven
 123 *maer...wort* : maar hoe regelen wij dat het best zonder dat jouw vrouw het in de gaten krijgt?
 124 *daers...schort* : daar zal niets aan mankeren.
 125 *daer* : waar
 126 *swinck* : zwaai (Griet zwaait naar Sytien)
 127 *dat* : als
 hoe...of male : wat zou ze me zwart maken
 128 *vaer* : vader
 129 *datelijck voort* : dadelijk
 130 *duyker* : verbastering van het woord duivel. Gewoonlijk in uitroepen: *wat duyker!*
 te spytich : erg jammer, betreurenswaardig.
 verstoort : onderbreekt
 131 Wel, hoe kunnen wij het nu het beste aan gaan leggen?
 132 *kweet* : ik weet het. (enclisis)
 te nacht : vannacht.
 teughender : tegen haar
 jammeringh : geweeklaag
 133 *als dat* : dat.
 groote : erge
 134 *sel...sacke* : zal ik me naar het schijthuisje begeven
 135 *En...slapen* : en als jij je dan klaarmaakt om te gaan slapen
 137 Dat is mooi bedacht, dat zou op deze manier helemaal niet gek gaan
 138 *willewet...staen* : zullen we het daar op houden?
 139 *laet...snoepen* : laat me daarop (op deze belofte) een lekker zoentje stelen.
 - *haer* : 3e pers. meerv. (Griet komt erbij staan)
 140 *duncktme* : meen ik
 of (...) al : hoewel.
 141 *even seer* : evenzeer, in gelijke mate.
 142 *uyt...stelt* : uit mijn gedachten gezet

GRIET

Och dats goet dat hy't soo wel het kunne maecke,
 Nou Vaer 't wordt tijdt datwe t'samen in huys rake.

MELIS

145 Och Jae.

GRIET

Nou buurwijfje hout die fantasy uyt jou ghedacht
 Hier me wenschen wy u een goe gherustighe nacht.

BINNEN

[A4r] GRIET IANS KOMENDE UYT DE KOMENY,
 MET IEN OLY KAN IN HEUR HANT.

GRIET

Jae wel wat beleef ick al inme ouwe daghen
 Daers de Oly op het half pijngje ien hiele blanck op e slaghe
 Daer van nam ick in de plaets moeytjes groenlantse Walvis
 traen,

150 Die comtme vry wat minder als d'ooly te staen,
 En indiense so duer blijft mien ick altijd traen in me lamp te
 gebruycke,
 En ofse segghen datse stinckt nochtans kan ick dat niet wel
 ruycke
 Men moet nou ter tijdt wat soberen want alle dingh is hooch van
 prijs,
 En men steeckt soo kleynen beet in sen mont niet of het geeft
 eckcijs,

155 Daer van gae icket nou op ien aer benier schicke
 As onse man langher wat groens lust, praet icket altemael weer
 sticke

En sech vaer scheyter uyt het is nou te kostelijck dit doen,
 Daynckt asser wat van quam datwe ons wel op het lest uyt het
 nest souwe broen,

Jae met sucken dreyghement gae ick hem dan neder sette,
 160 Waer deur ick gans uyt blus sijn hettighe hiete hette,
 Wat sou ick doen, ick sie wel alle dingh is kostelijck en duer
 Daer by wort ien mensch schier op e geten vande huys huer:
 By namen die neeringh doet, die soo wat voor de hant woonen,
 Moet als hy yet ruyms wil hebbe int jaer gheven hondert
 kroonen,

- 143 *wel* : goed
- 144 *rake* : geraken, komen
- 145 *fantasy* : muizenissen. In de tekst staat een f i.p.v. een =lange s= (zetfout).
gherustighe : ongestoorde
 - *komeny* : winkel voor de eerste levensbehoeften.
- 147 *al* : allemaal
- 148 *pijngje* : pintje. Oude Nederlandse inhoudsmaat; de hoeveelheid is afhankelijk van wat er afgemeten wordt.
blanck : De munt was van zilver en diende hier waarschijnlijk alleen als rekenmunt, ter aanduiding van 3/4 stuiver of 6 duiten.
op e slaghe : in prijs verhoogd
- 149 *daer van (...) in de plaets* : in plaats daarvan
moeytjes : lekker
Walvis traen : olie die bereid wordt uit (delen van) walvissen.
- 150 *vry wat* : behoorlijk wat
- 151 *mien ick* : ben ik van plan
in : in de tekst staat =n= (zetfout).
- 152 *of* : hoewel
wel : goed
- 153 *soberen* : matigen
alle dingh : alles
- 154 *soo kleynen beet* : zo'n klein hapje
eckcijs : accijns, belasting.
- 155 Daarom ga ik het nu op een andere manier regelen.
- 156 *langher wat groens lust* : nog steeds wil vrijen.
praet...sticke : praat ik het volkomen kapot
- 157 *kostelijck* : kostbaar, duur
- 158 Bedenk dat als er een kind van zou komen, we tenslotte wel uit het huis zouden barsten; >*broen*= - lett. broeden
- 159 *neder sette* : tot rust brengen
- 160 *hettighe hiete hette* : hitsige liefdesgloed
- 161 *sou* : moet
kostelijck : prijzig
- 162 *daer by* : bovendien
op e geten : volt. deelw. van *opeten* : verarmen
- 163 Vooral degene die handel drijft, die dus wat centraal woont. (In tegenstelling tot anderen die bij de stadswal wonen)
 Incongruentie in getal.
- 164 *kroonen* : een *kroon* is een munt van goud of zilver.

- 165 Daer van woone wy slechte luytjes hier op het nieu werck after
 of
 Want wy Ambachts mannen hebben, in die winnent niet so grof
 En we moeten ons van ien daghelicks dach heurtje bedroope,
 Nou twort tijdt dat ick nae huys gae loopen,
 Of ick kreech aers door 't langh blyven wel een grimmich
 ghesicht,
 170 Want onse man sit by doncker, hy het in huys gien licht.
 BINNEN

SYTIEN WEER UYT, HEBBENDE BEROU VAN
 'T GHEEN SY MELIS BELOOFT HEEFT.
 SYTIEN

- Wat heb ick gaen bestaen ick durft schier niet beginne,
 Waer was flus mijn verstant? waer waren toch me sinne?
 Hoe was ick doch soo mal dat ick hem 't jae woortie gaf,
 Gans kruys hadt ick hem hier ick seydent hem weer af
 175 Dan nou ist al te laet 't moet nou soo voort gaen strijcke,
 Maer voor ierst dien ick wel iens door sijn glase te kijcke,
 En sien of hy al met sijn wijfjen is te bet,
 Och jaey, ick vliech in huys, dus met ien radde tredt.
 BINNEN

[A4v]

MELIS MET SYN WIJF LEGGHENDE OP HET BEDT,
 KRYT ALDUS.

MELIS

- Och, och Wijffe, almen lijf duncktme wort tsamen ewrongen
 180 O mijn buyck, o mijn darmen, o mijn hert, o mijn lever, o mijn
 mildt, o mijn longen,
 Och hoe veel pijn dat ick heb ick moet alevewel van 't bet.

GRIET

Wel hoe krijgt jy dus hart, wat isser dat iou let.

MELIS

- Maer men dunckt dat ick de loop heb soo 'k wel te deegh kan
 voelen,
 En men dunckt datter schier ien duysent Krijsschluy inme darne
 sinne e kryoele
 185 Och waer is toch mijn broeck, men dunct ickme schier besecht.

GRIET

'Kweet het niet, treckt mijn rock an ier jijt hier int bet lecht.

- 165 *daer van* : derhalve, dus

slecht : eenvoudig

werck : bolwerk, schans. In Amsterdam vroeger van toepassing
 op de wal om de stad. Er was ook een Oude Schans en hier zou
 heel goed de huidige Weteringschans bedoeld kunnen zijn. De
 huizen bij de stadswal waren veel goedkoper dan die in het
 centum van de stad.

- 166 *want* : omdat
in...grof : en die verdienen niet zo veel geld
- 167 *dach heurtje* : dagloontje
bedroope : bedruipen
- 169 *of (...) aers* : want anders
grimmich : toornig, boos
- 171 *bestaen* : ondernomen
- 172 *flus* : daareven
sinne : gezonde verstand
- 174 *Gans kruys* : verwensing; verbastering van >bij Gods kruis=!
hadt...hier : als ik hem hier had...
- 175 *Dan* : Maar
voort (...) strijcken : voortgaan
- 176 Maar eerst moet ik wel eens door zijn ruiten kijken.
- 178 *dus* : zo
- 179 *ewrongen* : geperst; in de tekst staat =*ewongen*= (zetfout).
- 181 Och, hoe veel pijn ik ook heb, ik moet toch het bed uit.
- 182 *krijt* : schreeuw
let : hindert
- 183 *de loop* : buikloop
te deegh : terdege
- 184 En het lijkt of er bijna duizend krijgslieden in mijn darmen aan het krioelen zijn.
- 185 *besecht* : bevuil
- 186 *ier* : voordat

MELIS

Och, och, dat sel ick doen.

GRIET

Hoe vaerje keunjet klare.

MELIS

Och iae, hadieu, o mijn hoe wilck trarare,

Och, och, wat heb ick oock ien onlyelijcke pijn,

190 Mijn dunckt dat icket quaet ghenoech heb dat'k de after deur
vijn.

HY KOMT BUYTEN DE PLAETS DEUR.

Wat dunckt iou luytges kan ick niet geweldich stemmich liegen,

'Klaetme voorstaen datme de duyker dus wel souwe bedriegen,

Nou men dunckt ten is gien tijdt dat ick hier langh stae,

Tis best dat ick strack metme voorghenome werck voort gae.

HY SPRINGT OVER DE SCHUTTING.

GRIET IANS UYT ZYNDE, VERWONDERT WAER

HY SO LANG BLIJFT, STAET INDE AFTERDEUR

VANDE PLAETS EN ROEPT HEM.

GRIET

195 Dat hy soo lang wech blijft dat doetme grootelijcks verwondre,

Hoe ist vaer selje haest iens voor den dach komen dondre,

Wel hoorje mijn niet daer ick soo hartich krijt.

MELIS

Och jae 'k wijfje.

GRIET

Wel haest iou dan, siet toe dat jijt wat korties of bijt.

Wat gort segen ons voor so lang te kacken en te pisse.

MELIS

200 Ick kom 'ksoeck vast na een pampiertje daer 'kme naers me sal
wisse

GRIET

Doet soo men vaer soo'n maeckje de laeckes niet begaet.

MELIS

Ay ic bid iou gae jy in 'kmach niet velen datje so lang inde kout
staet.

GRIET

- Neen ick doe dat niet voor datje hier byme sult wesen.
- 187 *klare* : voor elkaar krijgen
- 188 *hadieu* : adieu
- trarare* : zijn gevoeg doen, afgaan
- 189 *onlyelijcke* : ondraaglijke
- 190 *quaet* : moeilijk
- vijn* : vorm van *vinden*
- *plaets deur* : achterdeur (die op de binnenplaats uitkomt).
- 191 *stemmich* : overtuigend
- 192 Ik ben van mening dat ik de duivel zo wel op een dwaalspoor zou brengen
- 193 *ten* : het en, *en* als deel van de negatie
- 194 *strack* : dadelijk
- 195 *grootelijcks* : ten zeerste
- 196 *Hoe...dondre* : hoe zit het vader, zul je eens snel tevoorschijn komen. Dit is een tautologie van: *voor de dach komen* (te voorschijn komen)
- en *dondre* (komen aanzetten).
- 197 *daer...krijt* : terwijl ik zo krachtig schreeuw
- 198 *siet...bijt* : zorg ervoor dat je het snel afmaakt
- 199 *gort...ons* : bastaardvloek, vergezeld van het maken van een kruisteken.
- 200 *vast* : 1. de hele tijd; 2. gespannen
- daer...wisse* : waarmee ik mijn achterste kan afvegen
- 201 *soo'n... begaet* : dan bevuil je de lakens niet
- =*n* : neg. partikel
- 202 *velen* : verdragen
- kout* : koude

- B[1r] MELIS
 Gans elimalimente wat bin ick rechtevoort vol vresen,
 205 Noyt heb ick mijn leven soo deerlick e weest in de ly.
 GRIET
 Wel hoe is het vaer, komie mijn haest by.
 MELIS
 Jae strac, nou ick moeder weer over want sy staet na me te
 wachte,
 Waer sinie wijfje, waer sinje moer, Heer hoe doncker binnen de
 nachte,
 Het moeytme datte nae men e wacht hebt soo overdadich langh.
 GRIET
 210 Wel hier stae 'k hoorie niet int portael vande gangh.
 MELIS
 Maer wijfje ie hoort jou in de nacht dus niet uyt te sloope,
 O mijn ick bin soo slap, men dunckt dat almen ingewant uyt me
 lijf is e loope.
 GRIET
 Jae k'looft seker wel, maer is de pijn wat vergaen.
 MELIS
 Och jae, Ay kom late wy hier niet langher inde kout staen.
 SYTIEN UYT MET IEN VERKIERDE ROCK OVER
 HAER NARM.
 SYTIEN
 215 Noyt mochtme ter werelt ien dingh qualicker locke,
 Want nouket wel bekijc het Melis mijn rock voor sijn wijfs an e
 trocke
 As icket wel bedaynck watter al deur komen kan duyncktme
 datme hart toe sluyt,
 Och hier deur surch ick breect al de Bommel uyt,
 En beurt dat so selse mijn voor elck ien Schenne,
 220 Danse hettet niet e sien, ick kant wel weer ontkenne,
 As hy slechts door vrees niet en klapt,
 Dan ick daynck dat niet, hy is veel te arch en deurtrapt.
 BINNEN
 GRIET IANS MET MELIS HAER MAN UYT AL KYVENDE
 GRIET
 Waer hebie te nacht e weest, jou kermer, iou kreunder jou
 clager

- 204 *gans elimalimente* : bastaardvloek voor Gods elementen.
rechtevoort : zo even
- 205 *deerlick* : jammerlijk
in de ly : in een moeilijke, onaangename toestand
- 206 *mijn haest by* : bijna bij mij
- 207 *strac* : zie vs 194
nou...wachte : een terzijde
- 209 *het moeytme* : ik vind het vervelend
- 210 *portael* : ingang
- 211 *ie...sloope* : je behoort in de nacht niet op deze wijze naar buiten te sluipen
- 213 *k=looft* : ik geloof het.
vergaen : overgegaan
- 215 Absoluut nooit kon iets me slechter treffen
- 216 *voor zijn wijfs* : in plaats van zijn vrouws rok
- 217 *dat...sluyt* : dat mijn hart ineenkrimpt
- 218 *surch* : vrees
Bommel : zegswijze: de *bommel* is uitgebroken; d.i. een bedrieglijke toeleg komt aan het licht, waarvan de ontdekking een uitbarsting ten gevolge heeft.
- 219 *elck ien* : iedereen
Schenne : te schande maken
- 220 *dan* : maar
- 221 *niet en klapt* : zijn mond houdt
- 222 *arch* : sluw
- *UYT AL KYVENDE* : (komen) al ruziemakend (het toneel) op

Sechtetme, fluck, jou deurtrapte olicke hoere jagher.

MELIS

225 Wel nerghens.

GRIET

Wel hoecomje dan an dese verkierde rock
Jy seltet clappen, of ic slaeder op met dese beusem stock.

MELIS

Ick wetet niet.

GRIET

Dat liech jy jou vleyer jou schoon spreker,
Weet jyt niet ick wetet wel iou meynedigen echtbreker,
Het is Sytie buurs rock ick kanse wel ande donckerheyt vande
kleur,

230 Wech sech ick 't gat uyt, ras voort buyten de deur.

MELIS

Ay niet wijfie het is door buerschap e schiet, het souie me wel
nooste
Want so'k op 't secreet gaen sou suchtese so swaerlijc datkerwat
ging trooste
Seker anders wijffen en isser niet e schiet.

GRIET

Wat deed jou roc dan uyt
Spreeck segh ick uyt jou mont, of ic touje op jou huyt.

MELIS

235 Ic sel.

GRIET

ras oock sonder ienighe lorlinghe te draeye,
[B1v] Siet toe datie mijn gien ooren aen en gaet naeye
Want ick selt wel hooren aen jou segghen oft waer is, dan of jy
liecht.

MELIS

Neen seker, geloof men, ick selie doen oprechte reyne Biecht,
Hoort toe soo as ick by haer bet stont en troostese is de rock
allensins van me lijf e segghen,

240 En deur de donckert lijcktet wel heb ick d'heure inde plaets van
de jouwe e kregghen.

GRIET

Soo liecht al voort hout daer dat isser veur,
Ick selme rock oock strac weer halen en strijckender lustich
deur,
En gaet oock strack uyt mijn ghesicht of ick selie de beck breke,
Jy selt iou leve jou voeten niet mier by my onder steke.

- 224 *fluck* : vlug
deurtrapte olicke : doortrapte (tautologie)
- 226 *beusem stock* : bezemstok
- 227 *schoon spreker* : mooiprater
- 229 *kanse* : herken die
donckerheyt...kleur : donkere kleur
- 231 *ay* : uitroep
buerschap : nabuurschap.
souie me wel nooste : je zou er ook verdriet van hebben
- 232 *so'k* : toen ik
swaerlijc : treurig
- 233 Iets anders , vrouwtje, is er niet gebeurd
- 234 *ic...huyt* : ik geef je een pak slaag.
- 235 *sonder...draeye* : zonder me te bedriegen.
- 236 *datie... naeye* : dat je mij geen oor aannaait.
- 237 *segghen* : manier van praten
dan of : dan wel of
- 238 *men* : mij
oprechte reyne : eerlijke (tautologie)
- 239 *allensins* : rondom, helemaal
e segghen : naar beneden gegleden
- 240 *de donckert* : de duisternis
e kregghen : gepakt
- 241 *hout daer* : pak aan! uitroep, waarbij de spreker de toegesprokene meteen een klap geeft.
dat isser veur : dat is je verdiende loon; in grondtekst staat *vuer* (zetfout)
- 242 *strac* : onmiddellijk
strijckender lustich deur : haar duchtig onder handen nemen.
- 243 *ghesicht* : ogen
ick...breke : ik zal je tanden uit je mond slaan
- 244 *jou... steke* : jouw voeten niet meer bij mij onder tafel steken

MELIS

245 Ay laet dat toch, isset e buurt het is me van harten liet.

GRIET

Ick wilt doen stater buyten, so wayt jou de roock inje oogen
niet.

GRIET IANS BINNEN, MELIS BLYFT STAEN
SPREECKT DESE WOORDEN.

MELIS

Foey hoe spijt me, dat ick juyst ien onrechte roc heb e nome
Sonder dat, sy haddet haer leven niet te weten e komen,
Daer nou al de bille soo schendich sinne verboeyt
250 In altijdt sel icker van heur om an mijn ooren worden e loeyt,
K'mocht wel om vry wat wille dat ick dit had gaen schouwe
Want ick mien datwer gien gherustigher huys om selle houwe,
Soo dat ick alme leven sel wesen e schent,
Wat duycker, dat ick hier erghens licht sach ontrent
255 K'souwer an kloppen, en houweme of ick wat wou koope
Want dus barrevoets dien ick niet langh by de straet te loope,
Soo'k wel kijck, sie'k inde komeny licht door een gleep
K'mach kloppe.

STYNTIE

Wie is daer.

MELIS

Ick Styntie om een paer pont seep.

STYNTIE DOET HAER DEUR OPEN.

MELIS

Och Styntje houtet mijn ten beste dat ick jou dus vroeck kom
verge,
260 Ay lieve je moetmen een uyrten of anderhalf herberghe.

STYNTIE

Wel hoe dus onghekliet wel sinie vol of sat?

MELIS

Och neen, me wijf het me uyt e jaecht, k'heb woorden tegen
heur e hadt.

STYNTIE

Wel waerom?

MELIS

Ick wetet self qualick, 't is om een leur en seur

- 245 *het... liet* : het doet me oprecht verdriet.
 246 *stater buyten* : hou je er buiten
 247 *juyst* : precies
onrechte : verkeerde
 249 *Daer* : Terwijl
al... verboeyt : beide billen zo schandelijk zijn gebrand
 250 En tot in eeuwigheid zal ik er door haar mee om m'n oren
 worden geslagen
 251 Ik zou er heel wat voor over hebben als ik dit had vermeden
 252 Want ik denk dat we niet ongestoord zullen samenleven
 253 Omdat ik de rest van mijn leven in mijn goede naam zal zijn
 aangetast.
 254 *Wat duycker* : een vloek, zie vs 130
dat...ontrent : zag ik maar hier ergens licht; elliptische zin voor :
 ik wilde, dat...
 255 *houweme* : doe net alsof
 257 *Soo...kijck* : Als ik goed kijk
komeny : winkel voor de eerste levensbehoeften
gleep : kier
 259 *verge* : dringend verzoeken.
 261 *vol of sat* : dronken (tautologie)
 263 *qualick* : nauwelijks
om een leur en seur : om een kleinigheid.

STIJNTIE

Ist aers niet treet in huys, 't sel wel over gaen tusschen jou en
 heur.

BINNEN.

B2[r]

GRIET IANS UYT MET SYTIENS ROCK OVER HAER NARM.

GRIET

265 Ick selder deur roocken want ick hebber mijn tanden lustich op
 e wet,

Jae k'sel make datter de hiele buert of waghen sel byget,
 Sel sy mijn Man dus snachts vanme sy of gaen troone
 Krijch ickse onder mijn kluyve ick selder met dese vuysten
 croone,
 Het soume niet moeyen wast noch wat moeys, maer sulcken
 flaers,

270 Sis soo mooy niet van Backes (al sech ick het selfs) as ick bin
 voor me naers

Hoe kreech hy toch sin inner die rechte mal oene
 K'loof niet of hy het haer 't hooft in een sack e steke, en hetter
 voor ien Totolf gaen soenen:

Ick gis aers niet, want sen lust sou aers wel hebben vergaen,
 Wel mijn dunckt dat ick hier vast blyf staen:

275 Nou dats gangh, hier kom ick veur haer deur,
 K'mach cloppe.

SYTIEN

Wie is daer so vroeck marges veur.

GRIET

Ick Sytje Buur. Igut kon icker nou slechts bedrapen.

SYTIEN

Jae ick legh noch op men bet, ick moet noch een lutie slape.

GRIET

Ay komt ien lutien veur, ick hebje noodich een woortie te
 spreken.

SYTIEN

280 Ick kom ick bin noch niet te deech e kliet, daer van gaeck mijn
 hooft uyt tet veynster steken.

GRIET

Wel persoonagie binie daer, kenie deuse rock wel.

SYTIEN

Neen ick.

GRIET

Dat liech jy jou overdadighe catsvel,

SYTIEN

Lieghe, wel dats fraey je mochtet niet vol mondigher segghe.

- 265 *Ick... roocken* : lett. ik zal haar uitroken (jachtterm- het wild uit zijn hol drijven); vrij: de waarheid aan het licht brengen
ick...e wet : ik ben klaar voor de strijd
- 266 *datter... sel* : dat de hele buurt er gewag van zal maken.
byget : verbastering van =bij God=
- 267 *of(...)troone* : aftroggelen
- 268 Als ik haar in mijn handen krijg, zal ik haar met m=n vuisten op de schedel slaan.
- 269 *Het... moeyen* : Ik zou me er niet mee inlaten
flaers : slons
- 270 *Sis... naers* : haar gezicht is niet zo mooi als mijn achterste (al zeg ik het zelf)
- 271 *rechte mal oene* : echte gek
- 272 *K=loof niet of hij* : Ik geloof niet anders dan dat hij...; Ik ben er zeker van dat hij...
Zegsw. Iemand voor een Totolfzoenen : gezegd met betr. tot een lelijke vrouw en verbonden met de voorstelling van het hoofd in een zak steken om aan te geven dat men net zo goed een pop kan kussen
- 275 *Nou dats gangh* : Nou, erop af!
- 276 *so...veur* : zo vroeg 's morgens aan de deur
- 277 *igut* : een van de vele verbasteringen van God
bedrapen : te pakken nemen
- 278 *lutie* : beetje
- 279 *ien lutien veur* : even naar buiten; in grondtekst staat *vuer* (zetfout)
- 280 *niet te deeche klier* : niet behoorlijk gekleed
daer van : daarom
- 281 *persoonagie* : mens
- 282 *overdadighe catsvel* : buitengewoon verachtelijk
 vrouwspersoon

GRIET

Jae niet waer Beeldt: 't lijct wel ick selt je noch wat
 pronter moete uytlegge
 285 Jy weet wel wie te nacht by jou quam, of ken jy hem niet die
 ick mien.

SYTIEN

Och neen Griete buur ick heb niemet vande nacht e sien.

GRIET

Niet e sien dat loof ick wel, maer jy hebtet wel gaen voele,
 Maer me Man mien ic sticke hoers daerie te nacht jou lust me
 hebt gaen koele,
 Die gaf ick mijn rock an, door sijn noot so hy sey dat hy
 te rasser sou komen vant bedt,
 290 En doen hy by jou was, en ic hem riep hy dees voor mijn thuys
 e brocht het
 En langhtseme oock weer of jy seltet jou beklaghen.

SYTIEN

Ick weetse niet, wat selme dese eerroofster hier plaghen.

GRIET

Eer roofster, jae wel, me dunckt dat ick niet spreken en kan,
 Dat bin jy jou straet varcke, ick selt segghen teuge jou man
 295 As hy t'huys komt hy mach goe slocker wel legghen en vare,
 k'Wedt als hy weer uyt tijt dat hy jou wel int spinhuys sel late
 beware.

SYTIEN

Dat meuchme jou doen, wat dit onwetende sticke vleys,
 Het is mijn roc niet, noch ic weet van jeman niet noch ien reys,
 Hy mach by ien aer e weest hebben wat dese Kyvekater.

GRIET

[B2v] Dat weet ic beter comt eens of en roert voor de deur jou snater.

SYTIEN

Of kome jou kol, k'wou niet dat ick sulcx gingh droomen,
 Ick houwer mijn te goedt toe dat ick by sulcken weermaecster
 sou kome.
 Daer van gae'k haddieu 't sop is de cool niet waert.

BINNEN.

GRIET

Jae wel k'springh uyt men vel kloop schier om na men staert,
 305 Kol weermaecster wat sackecrente comtse mijn hier verwijte,
 Tis vreemt dat'kme van boosheyte niet van men kaer gae ryte,

- 284 *pronter* : beter
 286 *niemet* : niemand
 288 Maar mijn man bedoel ik, stuk van een hoer, waar jij vannacht
 jouw lust mee hebt geblust
 291 En geef deze mij ook weer terug of anders zul jij er spijt van
 krijgen.
 295 *goe slocker* : goedsul; bijstelling bij *hij*
legghen en vare : aan het varen zijn
 296 *uyt tijt* : uitvaart
spinhuis : tuchthuis voor vrouwen
 297 *dat meuchme jou doen* : dat mag men met jou doen
sticke vleys : scheldwoord
 298 *ic...reys* : ik weet van je man ook nog niet het minste
 299 *Kyvekater* : ruziezoeker
 300 *comt...snater* : kom eens naar beneden en durf je mond voor de
 deur te roeren
 301 *jou kol* : jij heks
 302 *Ick... toe* : ik vind mij er te goed voor
weermaecster : heks
 303 *Daer...haddieu* : daar neem ik afstand van
 304 *kloop...staert* : ik ben zeer ontevreden; =*kloop*= ik loop
 305 *sackecrente* : bastaardvloek voor =sacramenten=.
 306 *dat... ryte* : dat ik van boosheid niet uit elkaar barst

- Jou beseten en uytghereden en uytghebruyden meer
 Hebt jyt hart steeckt jou hooft buyten de deur iens weer,
 Foey jou, foey iou, jou schantvleck van veel vrouwen
 310 Komter uyt sech ick, k'sel jou op jou bachuys touwen,
 Jou geel peer, iou wuw, jou aensicht as ien grijns,
 Jou langhe Aepen Bachuys, jou Adder vol fenijns,
 Jou gortighe Varcke, jou hoer van alle hoere
 Dat iou de duycker datelijck moet op marcke voere,
 315 Jou sletvinc, jou sleeplende, jou aensicht as men gat,
 Ic selmen roc weer hebben isser aers recht inde stadt,
 Komter uyt sech ic, comter uyt ic selt iou betalen
 Had ic iou, k'sout licht uyt jou hoerachtige cop halen,
 Jou Sijch soomer, iou soutsack, jou neus as ien troffel,
 320 Jou dralydreetster, iou schijnheylich, iou sloftoffel,
 Jou drie os clos, iou luypter, jou schoon van alle schoone
 Ic sel jou eer voor de gantsche Burgery vertoonen,
 Jou hanghlip iou hooft soo dick as ien roompot,
 Jou vuyle olicke swyn ie moet al mee int schot:
 325 Komter uyt sech ic noch ien reys benie ien vrou met eere,
 Hebie gien schult wilt iou dan verdeffendeere,
 Wel spreek iy niet, of kenje niet, iae tis iou veer best,
 Dat ic iou creech ic gaf iou datelijc de rest,
 Jae iy raecte voorseker niet levendich uyt mijn poote
 330 Want ick souie met dese opsteker het hart of stoote,
 Had ick jou slechts datelijck buyten iou huys,
 Ic sou aers niet met iou leven as de cat doet met de muys,
 Om dat ic iou niet en heb souc mijn bloet wel drincke
 Komter uyt segh ic, of ic sel iou glasen uyt klincke.

STYNTIE UYT.

STYNTIE

- 335 Wel Grietie buur hoe dus onrustich in onstelt.

GRIET

Dat loof ick wel myn schiet craft inne ghewelt.

STYNTIE

Van wie?

GRIET

Vraechie van wie, maer van 't vuylste creatuer datme
 sen leven mach ontmoeten,

- 307 *uytghereden...meer* : afgereden merrie
 310 *op...touwen* : op je bek timmeren
 311 *geel peer* : geile peer
 wuw : 1. [onbestorven]weduwe, 2. roofvogel
 312 *Aepen Bachuys* : apenbek
 313 *gortighe Varcke* : smerig varken
 314 *Dat...voere* : moge de duivel je naar Marken voeren
 315 *sletvinc* : sloerie
 sleeplende : vadsig mens
 318 *k'sout... halen* : ik zou je de ogen uit je hoerachtige kop krabben
 319 *Sijch soomer* : lett. bezwijkend lastpaard
 320 *dralydreetster* : lett. iemand die hennepvezels tot touw
 ineendraait; vandaar : lomp wijf.
 sloftoffel : trage vrouw
 321 *drie os clos* : drie dubbel overgehaalde hoer
 luypster : gluiperd
 324 *int schot* : in het varkenshok, in de stal
 326 *verdeffendeere* : verdedigen, verweren
 327 *tis...best* : het is voor jouw vederpracht het beste; vrij: zo lijd je
 de minste schade.
 330 *opsteker* : mes, dolk
 334 *ic...klincke* : ik zal je ruiten kapotslaan, ingooien
 335 *in* : en
 336 *myn...ghewelt* : mij geschiedt onrecht; *craft inne ghewelt*- een
 meer voorkomende verbinding met negatieve connotatie.
 337 *maer* : wel,

O dat ickse hier had ic souse met sulcken marge gift groeten
 Dat sy haer leve sulcx niet meer sou bestaen

STYNTIE

340 Ay noemtseme toch wie iou dese trots en spijt het e daen,
 Set iou moet wat neer en wilt iou wat bedaren.

GRIET

Och ic can qualijck tis te moylic datmen is ervaren,
 B3[r] K'heb niet een lidt an men lijf of het staet en schudt en trilt.

STYNTIE

Ay settet over, ic bid datie iou toch wat stilt,
 345 Want jy sout dus doende wel ien poopelsy op iou krijghen.

GRIET

Och ic bin so haers e kreten dat ick naemen aem gae hyge:
 Och ic can qualijc langer op mijn bienen staen.

STYNTIE

Daer sit wat, en wiltme jou teghenspoet toch verslaen.

GRIET

Dat sel ic doen, iy weet wel hoe onse Syties man hem
 gisteren in see het gaen begheven.

STYNTIE

350 Och Jaec.

GRIET

Wel luystert dan watse te nacht met onse Melis het bedreven,
 So haest as haer man 't seyl was quamse schryende thuys met
 een droef gheluyt

Ic en onse Melis dat hoorende liepen al onse best uyt,
 En stelden haer te vreen vant beste dat wy konde,
 En door dien datwe soo ien langhe poos by haer stonde
 355 So huylde mijn kijnt, 't welc ic de mam gaf en datelijck weer
 sliep,
 En hy bleef so lang by haer staen dat ick hem wel tweemaal
 riep,
 Ten lesten gingh ic by hem en vraechden of hy niet in huys sou
 kome,
 Twelc hy ooc deed, en t'lijct wel datse doe bestemt hadden en
 voor e nome
 Dat hy snachts after over sou comen dat op ien gheseyde tijdt,
 360 Dat hy ooc ghedaen het, want met ien luyt ghekryt
 Seyde dat hy de loop had, waer door hy om t' riest myn roc het
 an e schoten
 En door dien hy so lang bleef hettet mijn ten lesten verdroten,
 Soo dat ic van me bet seer hastich bin e staen

- 338 *sulcken marge gift* : zo=n hoeveelheid vergif
 340 *trots en spijt* : belediging en onrecht
 341 *Set...neer* : kalmeer een beetje
 342 *tis...ervaren* : het is te onaangenaam wat me is overkomen
 343 *of...trilt* : of het staat te schudden en te trillen; verbale hendiadys
 344 *Ay...over* : Ah, zet het uit je hoofd
 stilt : tot rust komt
 345 *poopelsy* : beroerte
 346 O, ik heb me zo hees geschreeuwd dat ik naar adem snak
 348 *verslaen* : vertellen
 351 *>t seyl was* : uitgevaren was
 gheluyt : de grondtekst vermeldt *gheulyt* (zetsfout).
 352 *liepen...uyt* : kwamen zo snel mogelijk naar buiten
 354 *door dien* : doordat
 355 *de mam* : de borst
 358 *datse...nome* : dat ze toen hadden besloten en het plan hadden
 gemaakt
 359 Dat hij =s nachts op een afgesproken tijd achterom (achter over
 de schutting) zou komen
 361 *om t=riest* : zo snel mogelijk
 362 *verdrotten* : geërgerd

- 365 *Heel* : de grondtekst vermeldt *heel* (zetfout).
beschreumt : bedeesd
- 367 *doen...sach* : toen ik goed keek
- 369 Wat mij geweldig slecht beviel
- 371 en onmiddellijk ben ik, hiervan vervuld, op weg gegaan
- 372 *opter...begroet* : direct (toen ik er net achter was gekomen)
aangesproken
- 373 *schennen* : bezeren
- 374 *moeyt* : hindert
- 375 *wel* : zeker
beleen : toegeeven
- 376 *ick...reen* : ik kan mijn oren door deze nieuwe getuigenis niet
geloven
- 379 *houtet dicht* : hou het verborgen
- 380 Wie zijn neus schendt , schendt zijn aangezicht, Grietje; vrij: je
benadeelt jezelf.
- 381 *Wilje ...wese* : wil je goede raad hebben?
- 384 *weer* : terug
al...gelt : al zou ik er dubbel voor moeten boeten
- 387 *dat...vree* : dat ik het wil doen, is alleen om de vrede te
bewaren.
- 389 *Neense* : wij kunnen *se* niet verklaren
- 390 *ic...halen* : ik zal haar uit jouw naam op scherpe manier
bekritisieren

Wel wat sech jy Grietie buer, ist iou vanie sin,
 Och moer, ie moet speulen dect toe de pot daer=s ael in,
 Want raectet onder de man se schrijvent wel inde Almenac by
 andre boertighe dinghen,
 Of coment de Sangers te weten se sellender wellen lietgen of
 singe.

GRIET

395 Het is ooc waer, jy raetet wonderlijcke wel.

STYNTIE

Tis iou wil dan, is het niet? dat ic heen gaen sel.

GRIET

Och iae.

STYNTIE

Maer iou man moeties ooc weer in nemen, ie meucht hem
 wat beschrobbe

Hy sit tot onsent, hy quam huynochtent hiel barvoets duer >t
 slijc slobbe

GRIET

Jae dat schaet hem niet, sulc werc sulc loon,

STYNTIE

400 Tis de waerheyt ic can iou in dese reen niet doon,
 Komt langtmen heur rock ick selder de iouwe voor beschicke,
 Se sel >thert niet hebbe, datse se mijn onthoudt, iae >kwouse
 slechts dorst kicke.

GRIET

Doet so, as ickmen oock wel bedaynck isset oock best dat >k
 het versus.

STYNTIE

Ast oock is, nou dat=s gangh, hadieu tot flus.

GRIET IANS BINNEN, STYNTIE NA SYTIENS

MET DE ROCK.

405 Jae wel wat gaen Adams kyeren al beschrijven,
 =Khebt daer quaet genoegh ehadt, dat ic het inde rechte creuck
 heb kenne drijven,

SY KLOPT

Nou =kmach gaen dat =k mijn bootschap voort of hack.

SYTIEN

Wie klopt daer weer.

- 391 *ist...sin* : is het nu van je af?
- 393 Want, als het bij de mensen bekend wordt, schrijven ze het in de almanak bij andere grappige dingen
- 394 Of als de zangers het te weten komen, zullen ze er wel een liedje over zingen.
- 395 *jy...wel* : jij geeft heel goede raad
- 397 *beschrobbe* : berispen
- 398 *tot onsent* : in ons huis
huynochtent : de grondtekst vermeldt *buynochtent* (zetfout).
slobbe : waden
- 399 *sulc...loon* : loon naar werken
- 400 *in...doon* : in deze redenering niet volgen; *doon* van *doghen*: toelaten, dulden.
- 401 *langtmen* : geef me
beschicke : bezorgen
- 403 *versus* : stilhoud
- 404 Zo is het, nou erop af, adieu tot dadelijk
- 405 *kyeren* : kinderen
beschrijven : bedrijven van minder nette handelingen
- 406 Ik heb het daar moeilijk genoeg gehad, dat ik het heb kunnen gladstrijken, plooiën
- 407 *voort of hack* : hierna tot een goed einde breng

STYNTIE

Ic Sijtje, die iou garen sprack.

SYTIEN

Ay wacht ien ommesien, ic sel datelijc by iou wesen.

STYNTIE

410 Doet dat, wat wil icker ien ochtent ghebetge voor lesen.
SYTIEN UYT.

STYNTIE

Maer Sytge buer, ic sie iou met ien verwondring an.

SYTIEN

Waerom.

STYNTIE

Maer datte te nacht sulcx hebt bedreven met onze

Grietges man,

Wat jy mocht ter werrelt niet beginne veel grover.

SYTIEN

Het binne iockes sy liegheme valschelijck over.

STYNTIE

415 Ay en secht dat toch niet, want ick weet beter bescheyt,
Want Melis hettet beleen, en met sijn eyghen mont eseyt,
Als dat het waer is, daer van belijdt het mee ferder swaerder
mach uyt rijse,

En ooc deuse iou stomme rock, gatet genoechsaem uyt wijse,

Dat ick hier com en doe >k om gelt noch om schat,

420 En hadt icket niet edaen, de Schout haddet al in handen ehadt,
In dan soudt over al rake, >twelc my van iou noch sou moeye,
Want iy keunje betren in dat quat noch uyt jou roeye,
Het soume noch moeyen datie om de eerste reys fout worden e

schent,

Daer van geeftmen Grieties roc en jou schult vry teuge mijn

bekent,

425 Ic sweer dat icker teuge niemet ien woortie sel of kicke.

SYTIEN

Loof jy me dat.

STYNTIE

Och jae wel hoe dus te huylen en te nicke,

Verpijnt jou en wilt met jou reen voortgaen.

SYTIEN

Ick sel tis waer het is e schiet, maer hy hettet half teugeme
wil e daen,

- 408 *garen* : graag
409 *ommesien* : ogenblik
410 *wat...lesen* : een terzijde
413 *Maer* : wel,
414 *iockes* : leugens
415 *ick...bescheyt* : ik weet beter hoe het zit (de waarheid)
417 *belijdt...rijse* : geef het ook toe voordat er iets onaangenaams
uit voortkomt
418 *gatet...wijse* : wijst het voldoende uit
421 En dan zou het overal bekend raken, wat me voor jou nog zou
spijten
424 Het zou me nog spijten dat je voor je eerste fout te schande
wordt gezet
425 *teuge...kicke* : tegen niemand met een woord over zal reppen
426 *hoe...nicke* : waarom zo huilen en snikken?
427 Beheers je en wees redelijk

Want hoe dat ick hum wech stiet hoe hy dichter by my quam
vlye.

STYNTIE

430 Daer sou de duycker me speule dattet mijn yemant doen sou as
icket niet wou lye,

SY HAELT DE ROCK

Dan dat is vruchteloos dat ic nou dus kal,

Nou haeltmen heur rock en verhoet jou weer voor sulcken val.

SYTIEN

Ick sel.

STYNTIE

Ja wel wie sout op sulcken wijfje vertrouwen.

SYTIEN

Hier isse

STYNTIE

Daers de jouwe.

SYTIEN

Ay wiltet toch wat by jou houwen

435 Dattet mijn man als hy t=huys komt niet en wordt verwijt.

STYNTIE

Dat sel ic doen, haddieu siet toe datie iou voortan eerlijck quyt.

SYTIEN BINNEN, EN STYNTIE HAELT MELIS

UYT HAER HUYS.

STYNTIE

Waer sinie hier Melis.

MELIS

Al hier.

STYNTIE

Jy moet dese roc by jou wijf gaen
draghe.

MELIS

Docht icket niet dat jymen oock sout comen plage.

STYNTIE

Jae niet waer, jy bint after over schouwer ien fray giest,

440 Is dit eers ghenoech datie sus schoet op ien aer mans liest,

Je seltet iou leve niet verantwoorde keune voor de vrome.

MELIS

Wel waer van niet, sulcx isser wel wyser en rijcker over e

kome.

- *STYNTIE* : de grondtekst vermeldt *SYN* (zetfout)
- 430 *Daer...speule* : zegswijze, wanneer men de oorzaak van een
moeilijkheid niet begrijpt
verg. daar haalt je de koekoek, nogal logisch!
dattet...lye : deed iemand het maar met mij, als ik het niet wilde;
een terzijde
- 431 *kal* : praat
- 436 *siet...quyt* : let erop dat je je voortaan netjes gedraagt
- 437 *draghe* : brengen
- 439 *after over schouwer...giest* : een mooie kerel; hierbij maakt
Stijntje een spottende beweging van iets over de schouder
werpen
- 440 *schoet...liest* : schoenen maakt op andermans leest (doelend op
coïtus)
Verwijst naar het spreekwoord: schoenmaker blijf bij je leest

STYNTIE

Jae acht jyt so licht, nochtans ist voor jou wijfien ien kruys,
Kom gaet midme se verwacht jou met de roc vast in huys.

MELIS

445 Och ick durf niet se sou me weer >t gat uyt dryven.

STYNTIE

Sy sel niet daer wil ic iou wel borgh voor blyven,
Daer van treet met mijn vry uyt met ien vryicheyt in.

MELIS

Wel dats ie voor dan, hoe wel ick noch hiel beschreumt bin.

STYNTIE

Jae as jy bint, ick siet wel datie verandert van fasy,
450 Igut wat sel hy van ons hooren ien heerlijcke predecaty.

EYNDE. Anno 1623. W.D.H.

- 444 *vast* : al
447 *vry...in* : zonder terughoudenheid en vrijmoedig (tautologie)
449 *fasy* : gezicht vgl. fr. *face*
W.D.H. : W.D. Hooft

J. Noozemans

LICHTE

KLAARTJE

Gespeelt op d=Amsterdamsche Schouburg,
den 16 October, 1645.

[A1v]

PERSONAGIEN.

Lichte Claertje, vrouw van Goose.

Goose haest gepayt.

Jeuriaan, Goosens knecht.

Kaerel, Pol van Claertje.

Maeyken, Brabantse Waerdin.

Joris, Roffiaen van Maeyken.

Schout en

Dienaers.

PERSONAGIEN : personen, rollen in een toneelstuk

Lichte : lichtzinnige, in het bijzonder van vrouwen met betrekking tot hun zedelijk gedrag.

haest gepayt : vlug tevreden gesteld.

Pol : minnaar van een getrouwde vrouw.

Roffiaen : koppelaar.

Schout : persoon die in een stad aan het hoofd van het gerecht en de politie stond.

A2[r]

LICHTE CLAERTJE

Op het spreekwoord:
Sieje 't visje tast het aen,
Of anders sal 't u wel ontgaen.

CLAERTJE , GOOSE , JEURIAAN.

CLAERTJE

Hoe vaerje Man, wat schort'er noch, sulje haest voort raecken?

GOOSE

Ick bedenck wat ick meer van doen heb.

CLAERTJE

Men sou eer een vaendel volckx riet maecken
Als jou, wat veur sulcken gestel, 't is geen Oostindise reys,
Ghy komt licht morgen weer.

GOOSE

De picken op u vleys,

05 Men kan in een nacht soo veel krijgen, als somtijds in al sijn dagen,
Het lijf heet valck: o ick soeck niet reuckeloos mijn

jonge leven te wagen:

Maer wijf 'k ga nou van huys, en siet ick laetje vooght,

Doch is't datje 't ambacht wel bedient, soo wordje licht

altijdt soo verhooght.

JEURIAAN

Dat mijn Baes wijs was, hy most aen alle kisjes slooten

hangen als hy uyt wou varen,

10 Dan sou hy onder weegh gerust zijn.

CLAERTJE

Voor niet krijghje soo vroegh witte haren,
'k Segh altemet Esels grijse jonck, maer het komtje daer niet van
daen,

't Is van onnutte hartseer, en dat doeje u selver aen.

GOOSE

De Stuur-man, die aen 't Roer sit, is de wacht bevolen,

En soo is 't met mijn, want doolden ick, het sou hier alles doolen,

15 Daer behoort wat meer tot danszen als een paer schoenen, of je mist,

Het spreekwoord wil zeggen:

Je moet een kans meteen grijpen als die zich voordoet.

1 Hoe gaat het, man, wat ontbreekt er verder, zul je gauw vertrekken?

Man : hier ter aanduiding van man, echtgenoot.

2/3 Ik denk na (over) wat ik verder nodig heb.

Men kan sneller een afdeling krijgsvolk voor vertrek gereed maken, dan jou; wat een spullen, =t is geen reis naar Oost-Indie.

vaandel volckx : afdeling krijgsvolk die onder één vaandel of vlag optrekt.

4 *licht* : vermoedelijk.

weer : terug.

De...vleys : verouderde verwensing: word een prooi voor de duivel (in de hel). *Picken* was vroeger een veel gebruikte naam voor de duivel, die ook Heintje Pik wordt genoemd.

5 *somtijds* : soms

al sijn dagen : heel zijn leven

6 Het leven is veel waard: o, ik ben er niet op uit mijn jonge leven roekeloos in de waagschaal te stellen.

7 *wijf* : vrouw

ick laetje vooght : ik veroorloof je baas in het huishouden te zijn.

8 Is het echter zo, dat je je taak goed vervult, dan word je misschien altijd tot deze rang verheven.

9 *Dat... most* : als mijn baas verstandig was, zou hij...

10 *voor niet* : zonder reden

11 *altemet* : weleens

Esels...jonck : ezels vergrijzen op jonge leeftijd.

De ezel geldt als een voorbeeld van domheid. Hier gebruikt voor een persoon die dom is.

maer...daen : maar daardoor komt het niet bij jou

12 *onnutte hartseer* : nodeloze zorgen

13 Beeldspraak: de man, die als het ware aan het roer zit, bestuurt het gezin

wacht : verplichting te zorgen voor diegenen die aan je zorg zijn toevertrouwd.

14 En aldus is het met mij, want als ik de richting kwijt zou zijn, zou alles

hier in de war lopen.

15 Om te dansen is meer nodig dan een paar schoenen, anders stap je uit de maat.

En de man, die maer alleen voor de koele wijn sorghet,
siet men dat after 't net vist.

CLAERTJE

Datje een slampamster van een wijf had, so mocht men u
kloekheyt prijsen.

JEURIAAN

Juyst eraden, als men iemant van die natuur soght,
behoeftme maer op u te wijsen.

GOOSE

Nou bewaer jou kuysheyt, siet, het wordje alles vertrouwt.

CLAERTJE

20 Heer! hoe sinje dus achterkousigh, ik benje immers soo trou als gout.

JEURIAAN

Dat 's waer, want gout laet hem dickwils van veele hand'len,
Soo dunckme doeje oock, ick weet wat vanje wand'len.

GOOSE

Wel aen, de reys moet sijn, hoe noo ick scheyden kan.

CLAERTJE

En hoeje mijn mistrout, soo komt my 't schreyen om u scheyden an.

JEURIAAN

25 Van blijtschap denck ick, om dat het voor u open hof sal wesen,
Want nou ick mee moet, kunje met u vriendtjes smullen
sonder vreesen.

CLAERTJE

Wat maeckt de geck, om een Haerlemse reys, al groote omme-slagh.

GOOSE

Wat seghje vrouw?

CLAERTJE

Dat ick niet lijden mach

[A2v] Datje soo veel over-hoop haelt, och! 'k vrees datje eeuwigh uyt sult
blijven.

JEURIAAN

30 Mocht dat schien, wie sou 'er meerder vreught, op aerdt, als ghy,
bedrijven.

GOOSE

Mijn Laersen, mijn Rapier, is dat al by der handt?

JEURIAAN

Ja Heer.

GOOSE

Mijn Orloogie.

- 16 En men ziet dat de man die alleen maar voor de koele wijn zorgt,
achter het net vist. (zijn kans heeft verkeken)
koele wijn : tegenover gebrande wijn
- 17 *datje* : als je
slampamster : zuipster, drankorgel
so...prijzen : dan zou men je wijsheid kunnen prijzen.
- 18 *eraden* : geraden
natuur : karakter
behoefte : hoeft men
maer : slechts
- 19 *Nou* : tussenwerpsel, om aan te geven dat men een onderwerp als
afgedaan beschouwt.
vertrout : volt. deelw. van *vertrouwen* : toevertrouwd
- 20 *hoe...achterkousigh* : waarom ben je zo achterdochtig
- 21 *gout...hand'len* : goud laat zich vaak door velen vastpakken
- 22 *soo* : aldus
wand'len : levenswijze
- 23 *hoe...kan* : hoe moeilijk ik afscheid kan nemen
- 24 En omdat je mij wantrouwt, loopt het uit op huilen vanwege jouw
afscheid
- 25 *open hof* : open huis
- 26 *vreesen* : angst
- 27 Tegen het publiek: Wat maakt de gek, vanwege een reis naar Haarlem,
veel drukte
- 28 *lijden mach* : verdragen kan
- 29 *eeuwich uyt* : voor altijd weg
- 30 *schien* : gebeuren
vreught (...)bedrijven : plezier maken
- 31 *Rapier* : lange puntige degen
al : allemaal
- 32 *Orloogie* : zakuurwerk

JEURIAAN

Die is hier.

CLAERTJE

Dat 's recht mijn eygen Sant,

Soo sulje jou op geen plaetse, sou ick hoope, vergissen;

Maer ofje een halve dagh langer bleef?

GOOSE

Soo sal ick niet missen

35 Of laten u weten hoe het met mijn gesontheit al staet.

CLAERTJE

Daer smaect een kusjen op, maer datje 't niet en laet,

Of anders sal ick my, in u af-zijn, niet troosten laten.

JEURIAAN

Och! back-stien, datje soo hart om bijten zijt, leege vaten

Met tranen schreytse vol, sy doeckt hem na haer sin.

GOOSE

40 Mijn dienaar zins reet?

CLAERTJE

Hoe raect hy wegh?

GOOSE

Wat seyt mijn vriendin?

CLAERTJE

Dat ick wel wou dat ickje weer sagh.

GOOSE

Och dat ick scheyen moet!

JEURIAAN

Speck-struyf

Is dat geen gladde kost? mijn alder-grootste gecks-kuyf;

Holla, 'k meen Miestertje, wat valt dit scheyen suur.

GOOSE

Nu hartje lief, adieu.

CLAERTJE

Hoe verlangh ick na u weer-komende uur.

JEURIAAN

45 Ja als een Schoen-maeckers Knecht na een paer kurckte muylen.

GOOSE

Noch eens adieu gesoent, wel hey, ghy moet niet huylen,

Adieu wijffe; weest wel gemoet.

GOOSE, EN JEURIAAN BINNEN.

- 32 *recht* : precies
Sant : lief (je)
- 34 *of* : als
missen : in gebreke blijven
- 36 *dat...laet* : vergeet het niet,
- 37 *af-zijn* : afwezigheid
niet...laten : ontroostbaar zijn
- 38 *back-stien...zijt* : keiharde baksteen die je bent.
soo...bijten : lett.: zeer hard om te bijten
- 39 *sy...sin* : zij misleidt hem volgens plan
- 40 *zinje reet* : ben je gereed
raeckt...wegh : komt...weg
- 41 *weer sagh* : terugzag
scheyen : afscheid nemen
speck-struyf : lett. dunne spekpannekoek; m.b.t. Claertje: als naam voor iemand die geslepen is.
- 42 *gladde kost* : vleierend gepraat (pejoratief)
mijn...gecks-kuyf : mijn allergrootste nar
- 43 *meen* : bedoel
suur : zwaar
- 44 *Hoe...uur* : wat verlang ik naar het tijdstip dat je terugkomt
- 45 *kurckte muylen* : soort pantoffels, zonder hielstuk, met kurken zool.
 Ironisch bedoeld, want een schoenmaker kan niets verdienen aan schoeisel van kurk.
- 46 *Noch...gesoent* : Laten we elkaar nog eens ten afscheid zoenen.
- 47 *wel gemoet* : welgemoed, opgeruimd
- *BINNEN* : toneelaanwijzing: af (achter de schermen)

CLAERTJE

Adieu: achter sien ickje lest,

Ga heen ghy dreutelaer, ghy gorten-telder, ghy rochel in de test.

Al hiel ick mijn wat bangh, ick meenden 'er niet ientje,

50 De tongh was by mijn Man, maer 't hartje by mijn vriendje,

By Karel, die de naem in 't leger voeren magh,

Om dat hy nimmermeer hem schuyl maeckt voor een slagh.

Och! eerder dat ick sou al sijn omhelsingh derve,

Soo wou ick liever strack voor ieders oogen sterven.

KAEREL UYT.

55 Waer of hy nu vertoeft? of sou hy iewers zijn

Te praten, of by Bier, of in de koele Wijn.

't Is wel, ick sal het weder houden in gedachten,

Dat hy my nu alleen doet na sijn komste wachten,

Seyd' ick hem gist'ren niet dat hy op dese tijdt

60 Sou komen?

KAEREL

Harteblat, wat 's d'oorzaeck dat ghy zijt

Gebeeten op u vrundt, heb ick het dus verkurven?

CLAERTJE

Neen lief, de jalousi die heeft het seggen durven,

A3[r] Want waerje van mijn zijt, soo schijn ick hoofdeloos.

KAEREL

En als ghy mijn weer siet?

CLAERTJE

Dan sieje dat ick bloos

65 Van vreuchde.

KAEREL

Lief.

CLAERTJE

Mijn troost.

KAEREL

O vrind'lijck trecke-becke!

CLAERTJE

Hebje hier langh gestaen?

KAEREL

Ja, 'k sagh u man vertrecken

En schiep een groot vermaeck in sijn toestel, en sorgh.

CLAERTJE

Hy merckt al wat 'er is in huys, maer 'k blijf u borch,

- 47 *achter* : de achterkant van iemand, de rug
lest : tenslotte
- 48 *dreutelaer* : treuzelaar
gorten-telder : bemoeial, Jan Hen
rochel in de test : letterlijk: fluim in de aardewerken pot
- 49 *hiel* : deed alsof
ick...ientje : ik meende geen enkele van mijn uitspraken
- 51 *naem* : de naam (met ere dragen)
- 52 *hem schuyt maeckt* : zich verbergt, wegkruipt
- 53/54 Och, ik zou liever onmiddellijk voor ieders ogen willen sterven dan dat
 ik al zijn omhelzingen zou [moeten] missen
- *UYT* : toneelaanwijzing: op
- 55 *waer of* : waar; *of* : voegw. dat in sommige regio's gecombineerd wordt met een vrag. bijw.
iewers : hier of daar
- 57 *wel* : goed
- 58 *doet* : laat
wachten na : wachten op
- 60 *sou* : moest
Harteblat : vleinaam voor een geliefd persoon
- 61 *gebeeten* : nijdig.
dus : in die mate, zo erg
verkurven : verbruid, verknoeid
- 63 *van mijn zijt* : niet bij mij bent
hoofdeloos : van verstand beroofd [het hoofd verliezen]
- 65 *trecke-becke* : koosnaam. Trekkebekken wordt gezegd van het liefdesspel van duiven: elkaar zachtjes rukkend bij de snavel trekken. Van mensen wordt het gezegd bij het elkaar herhaaldelijk kussen, liefkozen. Kaerel zal Claertje inmiddels in de armen hebben genomen, en hebben gekust
- 67 *toestel* : voorbereiding
- 68 *'k blijf u borch* : ik sta er voor in

- 69 Dat hij, hoe nauwkeurig hij er op let, helemaal niet zal weten...
- 71 *recht* : juist
waer : zou zijn
- 71/2 *u hert(...) soudt knaeghe* : =het hart knagen= drukt een gedurige kwelling
 uit; hier omzetting van >het hart zou u knagen=
- 72 *by soo een bloet* : door zo'n persoon
- 73 *stryer* : sukkel (= Goose)
- 74 *>t wijve sleutel draeght* : de echtgenoot is. *sleutel* gebruikt in obscene zin.
- 75 *Lubeck* : stad aan de Oostzee.
lompe maets : ongemanierde maten, kerels; hier m.b.t. Goose die Claertje in sexueel opzicht tekort doet.
- 77 *duske* : zulke; *-sk-* is een Hollandse vorm
lansy-knechts : soldaten (ook erotische toespeling); *lansy* is Zuid-Nederlands.
- 78 *Om reeden* : terecht
kuyse mont : scabreuze toespeling
toe : dicht
- 79 *hij...bijt* : spreekwoord: men moet geen kwaad spreken van zijn eigen familie, want dan deelt men zelf in de schande; *sijn eygen neus* : toespeling op geslachtsorgaan van Goose.
- 80/81 *in het heymelijck(...)is meeste arremoe* : de meeste armoede (hier m.b.t. sexualiteit) is in het verborgene; de stille armoede.
- 82 *mijn heyligh* : hier: mijn liefste
- 83 *goet* : dagelijkse kleren
- 84 *wech doen* : opruimen
peuren : gaan, op weg begeven
stracx : dadelijk
- 85 *Waer* : waarheen
uythuysigh vreughde raepen : buitenshuis genieten
- 86 *betraepen* : betrappen
- 87 *raetsaemste* : verstandigst
- 88 *wat...bedrijven* : wat de vrouw misschien allemaal uitvoert.
- 89 *ick...oogh* : ik heb een kwaad vermoeden
- 90 *wat...maeckten* : hoe bedroefd zij was
- 91 *haest* : snel
- 92 *vrouwen...memoryen* : spreekwoord; bet: vrouwen hebben lange rokken, maar ze vergeten snel.

GOOSE

Heeftse dan soo veel lincker-mande, en drumpel-juffers
aen haer snoer?

JEURIAAN

Daer hebje 't niet, o neen, dat 's ballast op de vloer,
95 Denckt oock niet dat de vrou alleen het huys sal bewaeren,
Aeps-starten, och sy vreest dat haer de nacht-merry mocht beswaeren,
En daerom neemtse een loutre dach-heynst, die haer daer van bevrijt,
[A3v] Gelijck de Stijfster, die van de doovekole-lucht droncke
wierdt, haer oock soo maeckte de vervaertheyt quijt.

GOOSE

Moy ekalt, soo seghje dat mijn Wijf sou hoere-parte speelen?

JEURIAAN

100 Ick segh het niet, sy weet het best, als die de koele mey om gaet
deelen.

GOOSE

Ick heb 'er voor gesorcht, maer hebj'et dan gesien?

JEURIAAN

Daer heeft geen derde by van doen, ick laetse t'saem betien.

GOOSE

Hebje dan wat gehooort?

JEURIAAN

Niet veel, maer d'onderlagen,
En al de bedt-stee dreunt en kraeckt somtijds by vlagen,
105 Wanneer ghy sijt te wacht, dan hoor ick altemet
Een praetje, maer ick denck vrouw raeskalt op het bedt
Om datse jou onbeert, oock hoor ick dickwijls of 't spoore ware
rinckelen;
Doch 'k treck 't hoofd onder deck, en segh daer tijdt de droes met belle
weer aen 't hinckelen,
Dan hoor ik deure somtijts klappen, maer 'k meen datse
vande wint opengaen;
110 En lest sagh 'k in jou kamer, toenje uyt waert, twee
schoene met een paer toffels staen,
Maer 'k docht 't sinne vrouws muyle met hoogh-hielde
dunne schoenen.

- 93 *lincker-mande* : onafscheidelijke vriendinnen.
drumpel-juffers : drempelloopsters, mensen die bij anderen veel af- en aanlopen (pejoratief)
aen haer snoer : in haar omgeving
- 94 *daer hebje 't niet* : daar moet je het niet zoeken
op : over
- 95 *dat...bewaeren* : dat de vrouw alleen thuis zal zitten
- 96 *Aeps-starten* : uitroep: bet. Onzin!
nacht-merry : was oorspr. nachtmare. *mare* : een kwelgeest in de nacht
- 97 *loutre dach-heynst* : flinke dekhengst: seksueel zeer actieve man;
 woordspeling: nacht vs. dach en merrie vs. hengst; *dach* komt ook voor in de betekenis: dolk
- 98 *Gelijck* : evenals
Stijfster : vrouw die textiel met een papje minder plooibaar maakt, en vervolgens strijkt.
doovekole-lucht : koolmonoxyde; lucht van kolen die nog wel gloeien en smeulen, maar niet vlammen. Vroeger bevonden zich in strijkijzers ook kolen.
haer...quijt : zich ook op die manier van de vrees bevrijdde
- 99 Mooi gesproken, dus jij zegt dat mijn vrouw een hoerenrol zou spelen?
- 100 *sy...deelen* : zij weet het 't beste, omdat zij de meidrank gaat ronddelen.
de koele mey : sterke drank waarvoor honing werd gebruikt
- 101 *Ick...gesorgh* : ik was er bang voor
- 102 *heeft(...)van doen* : is nodig
betien : begaan
- 103 *onderlagen* : houtwerk onder het bed.
- 104 *al de bedt-stee* : geheel de ingebouwde slaappleaats in hoek van vertrek
by vlagen : met tussenpozen
- 105 *te wacht* : op wacht
altemet : soms
- 106 *raeskalt* : ijlt
- 107 *of 't spoore ware* : alsof het sporen(puntige metalen stiften aan laarzen)
 waren (n-apocope)
- 108 *daer...hinckelen* : daar gaat de duivel met belletjes weer aan het springen.
- 110 *lest* : laatst
toffels : pantoffels
- 111 *sinne* : zijn
vrouws muyle...schoenen : muilen van een vrouw en schoenen met smalle hoge hakken.

Diedraeght sy niet, de pocke schen de hoer, laet s' haer
van and'ren soenen.

JEURIAAN

Dat doense misschien al, dat volgt na sulcken daet.

GOOSE

Maer hebje niet gehoord waer sy by wijle gaet?

JEURIAAN

- 115 Neen, maer 'k sie somtijdts een Brabants herreken koome,
Daer heeftse 't dan soo drock mee, als vrijsters die wat
van haer vryers hebben vernomen,
Daer peurt sy wel mee uyt voor een uur vier of vijf.

GOOSE

Wat neeringh doet die sloor, wat is het voor een Wif?

JEURIAAN

Een eerlijck kroeghje houtse, op dat men van geen dorst
sou smachten,

- 120 En daer by laetse oock Burgers en Reysende-luy vernachten.

GOOSE

Actie genoegh, maer weetje oock waer dat Herbergjen is?

JEURIAAN

Wel ja, mijn lieve Baes, lustje wat groens, ghy komt u
leven niet mis.

Niet dat sy Hoeren in huys houdt, maer sy weet de soete
Truytjes soo te halen,

Want sy heeft bortjes tot harent, en dieje dan hebben
wilt moetje nae sijn gelt betalen.

GOOSE

- 125 Gort ick sou soo gare kuyt of haringh hebben, en weete
of 'er mijn Wif oock komt.

JEURIAAN

O Baesje! weetje geen raedt, wel loopt 'er eens vermomt.

GOOSE

Bloet Jeuriaen, datje wist hoe wy dit aen souden vangen,
Ick souje byloo, tot een vereeringh, een hoet met een
nieuwe mantel langen.

JEURIAAN

Dat woordt heeft klem, om gelt is 't dat ick dien;

- 112 *de pocke schen de hoer* : verwensing: laat de hoer de pokken krijgen.
 =pokken= staat voor geslachtsziekte
laet...soenen : als ze zich door anderen laat zoenen.
- 113 *doense* : dat is misschien al zo, t.w. de pokken hebben haar misschien al aangetast.
- 114 *waer...gaet* : waar zij soms heen gaat?
- 115 *Brabants herreken* : Brabants heertje, ws. Joris
- 116 *drock* : druk
haer : bez.vnw.: hun
- 117 *peurt(...)uyt* : gaat uit
een uur vier of vijf : een uur of vier, vijf
- 118 *wat neeringh* : wat voor werk
sloor : slet, snol
Wijf : m.b.t. herbergierster
- 119 *eerlijck* : fatsoenlijk
smachten : vergaan
- 120 *Reysende-luy* : reizigers
vernachten : overnachten
- 121 *actie* : grond voor een verdenking
- 122 *lustje ...mis* : als je wilt vrijen, kom je nooit vergeefs; *u leven niet* : nooit
- 123 *soete Truytjes* : knappe, lieve meisjes; Trui(tje) is een meisjesnaam, die hier in het algemeen voor meisjes wordt gebruikt.
soo : in korte tijd
- 124 *bortjes* : portretjes van meisjes die voor genoemd doel beschikbaar waren.
tot harent : te haren huize (ellips) t-paragoge komt onder meer voor na bezitt. vnw.
nae sijn gelt : overeenkomstig de prijs
- 125 *Gort* : verbastering van god
gare : graag
kuyt of haringh hebben : spreekwoord: zich zekerheid verschaffen over iets
- 126 *weetje geen raedt* : weet je niet hoe je het moet aanpakken
wel : aansporing
- 127 *Bloet* : verkorte bastaardvloek *Gans bloet* - Gods bloed
datje...vangen : wist je maar hoe we dit moeten aanpakken

128 Ik zou je waarachtig, als beloning, een hoed en een nieuwe mantel
geven

129 *klem* : overtuigingskracht

om gelt : voor geld; vooropgeplaatst vanwege nadruk

130 Hoor Miester, laten wy ons dadelijck als Lier-luy verklien,
Hier by woont een snaeck van mijn kennis, daer sullen wy
wel aen plunje raecken,
Ghy kunt toch een beetje schrapen, en ick sal oock wel
een bruytje maecken;
Ick wed sy nemen ons voor Speel-luytjes aen,
En dan kunje, sonder kosten, wel sien wat dat 'er om magh gaen.

GOOSE

135 Dat's goet, nu kom, tree voort, 't sal oock haest avont wesen,
Dat dient den handel mee, en maeckt ons sonder vreesen
BINNEN.

[A4r] CLAERTJE, KAEREL.

CLAERTJE

Toe is de deur, en daer sluyt al mijn sorge in,
G'nacht huys tot middernacht, wel doe ick nu u sin?

KAEREL

Och jaje; 't schijnt de Maen, om ons vermaeck, gaet pruylen.

CLAERTJE

140 Neen s' is ons dienstigh, want ginck sy haer niet verschuylen,
Soo mocht ons yemandt sien, en dan waer 't heel verknolt,

KAEREL

't Is recht, want ieder een graegh op een ander schrolt,
't Schijnt elck 't geluck benijt, omdat sy niet genieten
De gunst, die vrouw Fortuyn op 't luckigh hooft komt schieten.

145 Waer gaen wy best na toe? de straet die is te kout.

CLAERTJE

Soo doet het. Weetje 't niet? en benje alsoo out,
Soo dienje zinter Claesen milde gift te leese,
Die heeft de kroegers daer perfecktjes aen-gewesen
Wat plaetsen dat 'er sijn, wat dunckje of die gast

150 In wijn-of bier-huys komt? hy weetse by de tast.

- 130 *dadelijck* : meteen
Lier-luy : lieden die op een lier spelen; *lier*: een snaarinstrument; de snaren worden in trilling gebracht door een rad, dat de speler d.m.v. een kruk ronddraait. Een lier werd vroeger vooral door bedelaars e.d. bespeeld.
verklie : verkleden
- 131 *hier by...kennis* : in de buurt woont een olijke kennis van mij
aen plunje raecken : kleding te pakken krijgen
- 132 *schrappen* : door strijken een zeker geluid voortbrengen (strijken langs de snaren)
sal : wil
een bruytje maecken : een dansje maken; dit komt ws. van *belbruid(je)*, dat de naam van een dans is.
- 133 *nemen(...)aen* : houden voor
Speel-luytjes : muzikanten
- 134 *wel* : goed
wat...gaen : wat daar gebeurt
- 135 *tree* : geb. wijs van het ww. *treden* : stappen
haest : spoedig
- 136 *Dat...mee* : dat is ook gunstig voor onze onderneming
- 137 *toe* : dicht
sluyt(...)in : laat achter
- 138 *G'nacht* : goedenacht
- 139 *jaje* : het passend pers. vnw. verschijnt na ja of nee
 = *t schijnt...pruylen* : het lijkt of de maan versluiert om ons een genoeg te doen
- 140 *dienstigh* : van dienst
- 141 dan zou iemand ons kunnen zien, en dan zou het helemaal verknoeid zijn.
- 142 *recht* : juist
want : omdat, redengevend voegwoord
schrolt : schimpt
- 143/4 *omdat...schieten* : omdat zij de goedheid die de geluksgodin op het gelukkig hoofd schiet, niet ondervinden. *genieten* : ondervinden
- 146 *soo doet het* : dat is zo
- 147 Dan moet je Sinterklaas z=n milde gift (m.b.t. eten en drinken) leren kennen
- 148 *kroegers* : kroeglopers
- 149 *wat dunckje* : ben je van mening
die gast : t.w. Sinterklaas
- 150 *by de tast* : met de ogen dicht

KAEREL

Tot Lijntjes heeft de soch de kraen uyt al de vaten;
Na Brabants Mayke, kom die sal ons wel in laten,
Die is oock vriendeliick, toch 't is d'aengebooren aert,
Daer hebje geen gegnor of grijnse van een Waert.

CLAERTJE

- 155 Dat 's waer, dit steegje deur, soo sullen w'er haest komen,
BINNEN EN WEER UYT.

KAEREL

Hier is 't, ick wed sy heeft mijn klopjen al vernomen.
MAEYKEN DOET OPEN.

MAEYKEN

Bon soor gelievekens, believes ou kom in,
Woor heede soo langh getuoft, ghy vergeet u oude Waerdin?

CLAERTJE

Neen Mayken, maer 'k heb niet uyt gekost.

MAEYKEN

- 160 En ghy Singioor heede oock soo veel te besongieere,
Dagge niet eens ten voorschijn komt? onbayt, 'k ick sal
ou dat verleere,
Ghy sult een plack hebbe van een vrindelaycken kus.

CLAERTJE

Nou Mayke laet betien, wel Wijf hoe staje dus?
Neem ghy 'er 't groen niet of.

MAEYKEN

Uffrou 'k heb ou de wegh gewesen,

- 165 En believes ou, laet ou Serviteur voorts ouwe smart genesen:
Nu tree wat binne.

CLAERTJE

Maer deynckt eens hoe mijn dit harnas past,
Me man die is van huys, en ick kom hier met een vreemt gast.

MAEYKEN

Och! het staet ou soo baisaartjes, g' en sou es voor semers niet
geloven,
Men hoort ou alleneen same te vouge, want in perfeccy
gade ieder een te boven.

- 151 *Tot Lijntjes* : In Lijntjes herberg; *Lijn* : van Katelijn(e).
heeft...vaten : zegswijze: als een herbergier door tegenspoed
gedwongen, het tappen moest staken.
- 152 *na* : naar
- 153 *toch 't is* : het is toch
aert : karakter
- 154 *gegnor* : gegrom, in de betekenis: zijn misnoegen over iets uiten.
grijnse : een lelijk (evt. boosaardig) gezicht trekken
- 155 *deur* : door
haest : snel
- 156 *vernomen* : gehoord
- 157 Goedenavond geliefden, kom alsjeblieft binnen. *bon soor* :
verminking van het franse *bon soir* : goedenavond
- 158 *Woor...getuuf* : waar zijn jullie zo lang gebleven
- 159 *niet uyt gekost* : niet naar buiten gekund
- 160 *Singioor* : verminking van franse (*Mon*)*Seigneur*
besongieere : zaken te regelen
- 161 *dagge* : dat ge; assimilatie
eens : één keer
onbayt : wacht
verleere : afleren
- 162 Je krijgt een dikke pakkerd
- 163 *laat betien* : laat betijen, dwz. kalm aan
hoe staje dus : hoe gaat het zo
- 164 *Neem...of* : zoen je de jeugd er niet af
'k heb...gewesen : ik heb u laten zien hoe het moet
- 165 en laat jouw dienaar als het jou behaagt (tegen Klaartje) terstond je
verdriet genezen
- 166 *Nu...binne* : kom toch binnen *Nu* : partikel van aansporing
wat : een verzachtend element in gebiedende zinnen
harnas : harnas, m.b.t. de militair Kaerel
- 167 *vreemt gast* : onbekende bezoeker
- 168 *baisaartjes* : om te zoenen, fr. 'baiser'
g' : gij in het meervoud
voor semers : voorzeker, beslist; *semer* is een variant van *seker*
- 169 *ou alleneen* : jullie beiden
perfeccy : volmaaktheid
gade : gaan jullie

CLAERTJE

170 Wel je kent met de fijne quast.

MAEYKEN

Sa hertekens, wilt u na binnen spoen.

KAEREL

We sulle, hebje nou een versnaperingetjen soo sulje ons
groote vrintschap doen.

MAEYKEN

'k Sal wa lackers in de booter fruyten, o 'k he noch
sulcken delicaet Kieken-pastayke.

CLAERTJE

Ja, en daer dan nieuwe most by, altijdt vint me wat
soets by Mayke.

BINNEN.

[A4v] GOOSE, JEURIAAN, VERKLEET SIJNDE.

GOOSE

Wel maet ghy sint hiel moy, maer hoe past mijn dit pack?

JEURIAAN

175 Soo ick jou niet en kost, 'k sou segge dat 'er een gorge

veddelaer in stack,

Hou moet Baes, 't sal wel gaen, ghy moet u vrolijk toonen.

GOOSE

Dat sal ick doen, wel hey! sinje nou in de boonen?

Men sou, om tijdtverdrijf, dus altemet eens gaen.

JEURIAAN

Al recht heer Klaes, ghy zijt 'er heel geluckigh aen,

180 't Is troostelijck sijn vrouwe vroomheyt dus te proeven.

GOOSE

Bloet-beulingh, maeckje mijn ootjes wijs, of slachtje al

de boeven,

Die de menschen uytlichen als sy haer om een dagh-scheer

hebben geleyt.

JEURIAAN

Neen Baesje, 't wordt maer soo uyt soetigheyt geseyt.

GOOSE

'k Neem 't oock in 't goede, maer 't verstandt dat is hiel op-getogen.

- 170 *met* : mede
fijne quast : mooie kerel
sa : aansporing
hertekens : hartjes (liefkozend)
spoen : spoeden
- 171 dat doen we, en als je nu een lekker hapje hebt, doe je ons een groot
 genoeg
- 172 *wa lackers* : wat lekkers .
fruyten : in een pan in vet of boter bakken
'k he : ik heb
delicaet Kieken-pastayke : fijn kuikenpasteitje
- 173 *nieuwe most* : pleonasme, want *most* is gistende jonge wijn
me : men
wat soets : iets lekkers
- Goosen en Jeuriaen, die verkleed zijn, komen nu op.
- 174 *past* : staat
- 175 *soo...kost* : als ik jou niet kende
gorge veddelaer : arme vedelaar; een vedelaar is iemand die op een
 vedel(strijkinstrument) speelt. Vedelaar wordt meestal als een min of
 meer geringschattende benaming gebruikt.
- 177 *sinje...boonen* : ben je nou (helemaal) gek? vrij: natuurlijk!
- 178 *om tijdtverdrijf* : om de tijd te doden
altemet : langzamerhand
- 179/80 Heel goed heer Klaas, je bent er heel gelukkig mee; in een gelukkige
 omstandigheid; *heer* : ondergeschikte tegen zijn meerdere. *Klaes* :
 staat
 voor een onhandige man. Het is nuttig de deugdzaamheid van zijn
 vrouw aldus te testen
- 181 sukkel (lett. bloedworst), speld je me wat op de mouw, of lijk je op
 alle knechten
- 182 *als...geleyt* : als die zich voor de gek hebben laten houden
- 183 *maer soo* : slechts zo
uyt soetigheyt : uit vriendelijkheid
- 184 Ik vat het ook positief op, maar mijn verstand is er vol van

JEURIAAN

185 Dat hebje noyt genoegh, en voorneementlijck is 't je nou vervlogen.

JORIS.

JORIS

De drommel mocht soo na de Speel-luy loopen soecken,

Men sou by gout die groot-vorsten wel vervloecken;

Ick quam daer by een Wael, maer 't was *je ne veux pa sue*

in sulcken *petitten* kroeck,

Ghy meught het laten, krom-steeve, seyd'ick, en vijst inje broeck;

190 Quam ick by arre, 't was jongman 't magh ons nu niet wachten,

Wy moeten op een Bruyloft gaen, en 't is al dicht by achten,

En nou sou ick wel na Schoppen ien-oogh tyen, maer die verdrinckt al
sijn verstant;

Oock en kan hy niet veel nieus, en wat is men dan versien met sulcken
quant;

Dat ick wist waer dat geswooren Herberghs Speel-mannetjen woonde

195 Met zijn roodt gekarbonckelt aensicht, dat hem wel eer soo vlijtigh
toonde

Om een geringe penningh, ick peurden 'er stracx na toe,

Of na de Scharmay-speelder met zijn maet, hey! een vijgh, ick ben al
moe,

Ick kruy weer om na huys, en seg, ick kan 'er geen krijgen.

JEURIAAN

Gort Baes, maeckt wat geluyt, 't is nou geen tijdt van swijgen:

- 185 *en voorneementlijck...vervloegen* : en nu ben je het vooral kwijt.
 186 Het lijkt mij onmogelijk speellieden te vinden. *De drommel* : een
 aanduiding van de duivel
 187 *by gout* : bij God; bastaardvloek
groot-vorsten : 'grootheden' op een bepaald gebied
 188 *een Wael* : een franstalige
je...sue : ik wil niet spelen, *sue* : verbastering van fr. 'jouer'.
petitten kroeck : kleine herberg
 189 *Ghy...krom-steve* : Laat maar, kromprater! Men treft eu-
 voornamelijk in het Vlaams aan, maar ook in Brabant komt het voor;
krom-steve : scheldnaam voor een vreemdeling, die onze taal niet
 goed kon uitspreken.
vijst : laat een wind
 190 *Quam ik by arre* : werd ik woedend
>t was : bet. reageerde hij met de woorden
>t magh...wachten : het mag ons nu niet ophouden.
 191 *op* : naar
 192 *Schoppen ien-oogh* : éénogige schoft
tyen : gaan
verdrinckt al sijn verstant : drinkt zoveel dat hij niet meer weet wat hij
 doet.
 193 *Oock* : Tevens, Bovendien
kan hy : weet hij; *kunnen* i.p.v. *kennen* komt regelmatig voor in ME en
 in de 17e eeuw.
wat...quant : wat heeft men dan gewonnen met zo'n vent?
 194 *Dat...wist* : Wist ik maar
geswooren : met puisten
 195 *roodt gekarbonckelt aensicht* : pleonasme. De naam voor een vurige
 puist in het gelaat als gevolg van onmatig drankgebruik
dat...toonde : dat (speelmannetje) zich voorheen zo ijverig toonde
 196 *Om een geringe penningh* : voor weinig geld. *Penning* staat hier voor
 geld in het algemeen.
ick peurden >er stracx na toe : dan zou ik er dadelijk heen rennen
 197 *Scharmey-speelder* : iemand die een schalmei, een zeer primitieve
 vorm van de huidige hobo, bespeelt.
hey...moe : hé, niets daarvan, ik ben heel moe
 198 *kruy weer om* : ga terug
geen : slaat op muzikanten die hij moet zoeken voor de ontspanning in
 de herberg.
 199 *Gort* : verbastering van God
geen tijdt van swijgen : geen moment om stil te zijn
 200 Dat is de Roffiaen van de Brabantse Waerdin.

GOOSE

Hey lustigh, goet ackoort.
SY SPEELEN.

JORIS

Wel dit komt na mijn sin,
Een Kolfje na mijn handt, onse Joncker is wat vrolijk,
En die soo is, vermaeckt hem selfs wel al is de Speel-man oolijck,
Ick magh dese brackjes mee neme, en segge dat ick aers
niet vinden kan;

205 Goe-navont manne, ghy komt hier wel tot u voordeel an,
Souje wille mee gaen, daer 's gelt voor u te winnen?

JEURIAAN

Wel gare *bon amis*.

GOOSE

O ja mijn kindt van minnen,
Waer is 'et daerje meent? 't is nu een duure tijdt,
Die gelt krijght, en goe Bier, die magh wel zijn verblijt.

B[1r] JORIS

210 Soo volch me, 't is hier by.

JEURIAAN

Dat komt hiel wel te slage,
't Sal vreemt zijn hoe de saeck met ons sich toe sal draghen.

BINNEN

KAEREL, MAEYKEN, CLAERTJE

KAEREL

Wat soo, dat is voor eerst een moyen Dam gemaect,
Nu Maeyken, weetje wel wat daer op louter smaeckt?

MAEYKEN

Een klare teuch; onbayt, en wilt ou neder sette.
BINNEN

KAEREL

215 Wel an, nu eens gekust, 'k hou lip- en mont-bancketten.

CLAERTJE

Wat soo, wie sou om dusken vreucht doot wille zijn.

- 200 *Roffiaen* : zie PERSONAGIEN
- 201 *lustigh* : vrolijk
goet ackoort : harmonische samenklank van drie of meer tonen in één octaaf.
wel...sin : wel, dit is naar m'n zin
- 202 *Een Kolfje na mijn handt* : iets dat mij zeer aanstaat, goed van pas komt.
Joncker : ironisch gebruikt, m.b.t. Kaerel
- 203 en wie zo is, vermaakt zichzelf goed, al is de speelman niet veel zaaks.
- 204 *magh* : kan (aanduiding van een mogelijkheid)
brackjes : lieden die een ongeregeld, los leven leiden
aers : anders
- 206 *souje* : zouden jullie
winnen : verdienen
- 207 *wel...amis* : heel graag, goede vriend
mijn kindt van minnen : mijn lieve kind (tot Joris); liefkozende uitdrukking tot kinderen en volwassenen.
- 208 *daerje meent* : waar je op doelt
- 209 *die* : degene die
- 210 *Soo* : dan
hier by : vlakbij
Dat...slage : dat komt heel goed gelegen
- 211 *vreemt* : ongewoon
sich...draghen : in zijn werk zal gaan
- 212 *Wat soo* : goed zo
voor eerst : in de eerste plaats
een moyen Dam gemaect : een mooie dam gelegd. Spreekwoord: een dam leggen: zorgen wat in de maag te hebben, vooral voordat men een of andere drank gebruikt. *gemaect* i.p.v. *gelegd* voor het rijm.
- 214 *klare teuch* : pure slok; een klare borrel is niet met een bitter vermengd.
onbayt : wacht
- 215 *lip- en mont-bancketten* : feestmaal voor de lippen (zoenen) en voor de mond (eten)
- 216 *wat soo* : zie vs 212
dusken : zulke.

KAEREL

Nu ben ick in mijn schick, by 't liefje, en de wijn,
Ick heb in mijn gemoet daer langh of legge droome,
Of 't van sijn leeve wel dus slaechs sou kunnen kome.

CLAERTJE

220 Hoe lonckje mijn dus aen?

KAEREL

Om 't geen ghy dencken kunt.

CLAERTJE

Wel daer is immers niet, ofk heb het u gegunt,
Of schort 'er noch wat aen, soo wees terstont de melder?

MAEYKEN

MAEYKEN

Sie daer, een kanneken van 't best, dat roomerken is helder.

KAEREL

Is 't al van 't echte bedt?

MAEYKEN

Neemt eerst een mont vol kaes,

225 En pruuf'em dan van deech.

CLAERTJE

Wat soo mijn eelen baes,

Goe-bier op kost geleyt, dijt uyt als ouwe boonen,
Maer 't wijntje teert de spijs, en doet ons vroolijck toonen.

MAEYKEN

Onbayt, ick hoor daer yets!

KAEREL

Mijn dunckt het is geklop.

MAEYKEN

Ick sall'es gaen besien.

BINNEN

CLAERTJE

Ey doet voor al niet op,

230 Of vraecht eerst wie 'er is, laet hier toch niemant koomen.

KAEREL

Wees niet beswaert, wel hoe! beginje nu te droomen?
Wie weet dat wy hier zijn.

- 217 *ben...schick* : ben ik prettig gestemd
 218 Ik heb in mijn binnenste (mijn hart) daar al lange tijd over liggen dromen.
 219 *van sijn leeye* : ooit
dus...kome : zo gelegen zou kunnen komen
 220 *Hoe...aen* : waarom kijk je mij zo aan
't geen : datgene wat
dencken : je voorstellen
 221 *niet* : niets.
 222 *schort* : ontbreekt
soo...melder : maak het dan onmiddellijk bekend
 223 *roomerken* : roemertje, een soort wijnglas
 224 *Is...bedt* : is het van goede kwaliteit; *echte bedt* : lett. huwelijksbed, hier: onvermengd.
 225 *pruuf* : proef
van deech : goed
mijn eelen baes : mijn beste man
 226 Goed bier bovenop het eten, zwelt als oude bonen, bet: bier drinken na het eten geeft een vol gevoel.
 227 *teert* : verteert
doet...toonen : laat ons er vrolijk uitzien
 228 *onbayt* : zie vs 214
mijn dunckt : het lijkt mij
 229 *Ick...besien* : ik zal eens gaan kijken
Ey : tussenwerpsel, als uiting van schrik
doet...op : doe vooral niet open
 231 *beswaert* : angstig
droomen : inbeelden

- MAEYKEN
Ke lievekens 't is vreucht,
't Zijn Speel-liens daer g'om sond.
CLAERTJE
Dan ben ick weer verheucht.
KAEREL
Wel brenghetse daet'lijck hier, 'k heb lust eens om te springen.
GOOSE, JEURIAAN, JORIS
GOOSE
- 235 De duycker, hier 's mijn Wif.
JEURIAAN
Bloet kenje jou niet bedwingen?
MAEYKEN
Wat viese dieve zijn dit?
CLAERTJE
Sy zijn al vry wat kael,
JEURIAAN
Ick sal het woort wel doen, en houwe mijn als een Wael.
[B1v] JORIS
Ick liep mijn beene moe, en kon'er aers geen vinden,
KAEREL
Ghy hebt al wel gedaen, kom herrewaerts ghy vrinden,
240 Wat benjy luy voor volck?
JEURIAAN
Je sint de Amsterdam.
CLAERTJE
Een Rotsack denck ick.
JEURIAAN
Neen Juffrou, mijn Ouder quam
Icy uyt Valencien, maer ick zijns hier geworpen.
CLAERTJE
Gelijck men d'honde doen, waer hebje oyt in Dorpen
Of Steden sulcks gehoort, en wat voor een is jou maet?
JEURIAAN
245 Een Burch'se *demeur* hier in de kort Warmoes-stræet.
CLAERTJE
't Is huygh by haegh.
GOOSE
O pry, o Claertje van de vuyle.

- 232 *Ke* : tussenwerpsel, om een uitspraak kracht bij te zetten
 233 *liens* : lieden. Dit is een dubbele meerv. vorm
daer : om wie
 234 *springen* : dansen
 235 *De duyker* : duivels (nog aan toe!)
Wijf : vrouw
Bloet : zie vs 127
 236 *vieste dieve* : smerige schurken
vry wat kael : behoorlijk sjofel
 237 *houwe...Wael* : me voordoen als een franstalige
 238 *aers geen* : niemand anders
 239 *Ghy...gedaen* : je hebt het allemaal goed gedaan
herrewaerts : hierheen
 240 Wat zijn jullie voor mensen? Ik kom uit Amsterdam. *Je* is franse vorm voor *ik*.
 241 *Rotsack* : minachtend scheldwoord voor Walen en Fransen
 242 *Icy...Valencien* : hier (Amsterdam) vanuit Valenciennes, (stad in Noord-Frankrijk).
geworpen : geboren; wordt alleen van dieren gezegd. Zéér plat taalgebruik wanneer het op mensen slaat.
 243 *Gelijck...doen* : zoals mijn honden jongen werpen.
 244 *sulcks* : zoiets
 245 Een burger die hier in de Korte Warmoesstraat woont.
 246 *'t Is...haegh* : twee gelijksoortige wezens hebben elkaar gevonden. (verg. Jut en Jul) *Haegh* is een mans voornaam, die alleen in verbinding met de mansnaam *Huygh* voorkomt in zegswijzen.
pry : schimpnaam voor een vrouw, stinkwijf
vuyle : zondige, ontuchtige

CLAERTJE

Hoe vaerje lieffie?

KAEREL

Wel.

GOOSE

Waer sal ick mijn verschuylen

Dat ick dit al moet sien?

KAEREL

Nou stel u snaren dan,

En singht eens dat het klinckt, en speelt gelijklijck an.

GOOSE

250 De nicker, voor mijn Wijf en Pol te moeten speelen,

En dan noch, of ick kan of niet, daer onder queelen.

GOOSE EN IEURIAAN SINGEN EN SPEELEN

Mon keur & eun brunette,

Ick stoor mijn aen geen swart,

Maer haet het schoon blankette,

Daer yeder geck om wart,

Dat bruyn is sal niet smette,

Croyé, ma mie, mijn hart,

Temoyt dat blanch veel eerder schaet

Dan het de schoonheydt baet.

CLAERTJE

260 'tGaet niet luyt, maer in-soet.

KAEREL

Wel lief, wat seghje nou?

CLAERTJE

'k Segh noch dat ick 'er niet graech om doodt wesen wou,

Of sitten t'huys alleen mijn hert aen stucken quelle,

Neen, troost, wy moeten meer malkand'ren dus verselle.

GOOSE

Schot-varcken, Spin-huys-hoere deede niet meer als ghy doet.

CLAERTJE

265 O soete suycker-mont!

GOOSE

O bitt're pry als roet!

Sy soent hem, hons-vadt, houdt.

- 247 *Hoe vaerje* : zie vs 1
wel : goed
- 248 *al* : allemaal
stel : stem
- 249 *dat het klinkt* : bep. van graad bij *singht*
gelijcklijck : tegelijkertijd
- 250 *De nicker* : Verduiveld! *Den icker* : de duivel.
- 251 *noch* : tevens
daer onder queelen : daarbij zingen
- 252-9 mijn hartje is een brunette,
 ik stoor me niet aan donker,
 maar haat het mooie blanke huidje,
 waar iedereen gek op is,
 wat bruin is kan niet vuil worden,
 geloof 't, m' amie, mijn hartje,
 getuige (het feit) dat blank veel eerder schaadt (vies wordt)
 dan dat het de schoonheid baat. (ten goede komt)
 De melodie is onbekend (mededeling van de heer H.B.A. Rave, P.J.
 Meertens-Instituut te Amsterdam).
- 260 Het gaat niet hard, maar door en door zoet
- 261 *noch* : nogmaals
- 262 *Of...quelle* : of alleen thuis mijn hart kapot zou willen (zitten) pijnigen
- 263 *troost* : meton. gebruik voor een persoon die troost geeft.
wy...verselle : wij moeten meer op deze manier met elkaar omgaan.
- 264 *Schot-varcken* : scheldwoord
Spin-huys-hoere : scheldwoord; hoer die in een tuchthuis voor
 vrouwen zit. Het Spinhuis dat in 1596 het Ursula-klooster verving, en
 waarin men aanvankelijk alleen arme vrouwen het bedelen wilde
 afleren, werd al spoedig een gevangenis voor vrouwen van slechte
 zeden.
deede...doet : deed jij (maar) niets meer dan jij (nu) doet, liet je het
 maar hierbij;
 Ten onrechte gebruikt Noozeman de Brabantse vorm *deede* voor
 Goose. Zie 1.4.3.iii
- 265 *bitt're...roet* : vgl. zegsw.: zo bitter als roet: bij uitstek bitter
- 266 *hons-vadt* : lett. vrl. geslachtsdeel van een hond; met d-assimilatie.
Houdt : houd op

JEURIAAN

Sie 't endt, wilt noch wat swijgen.

KAEREL

Mijn hert wat sulje dese nacht al soentjes krijgen.

CLAERTJE

Dat Goose vry wat wint, de Vrouw heeft veel van doen,
Om u mijn lieve Lam dus leekertjes te voen.

GOOSE

270 Soo kost het mijn noch gelt! de droely moetje schende.

KAEREL

Wat lust mijn soet'ert noch?

B2[r]

GOOSE

Hoep-stocken op haer lenden.

CLAERTJE

Dat mijn lust, lust u oock, vertoeft daer mee tot flus,
Daer brengh ick u eens op, beneffens soo een kus.

GOOSE

Gants daelders, laet betien, och! mocht ick vry uyt spreeken

KAEREL

275 Waer magh u Man, dien bloet, nu in een hockel steecken,
Tuyte sijn ooren niet, dat kan wel, daer hy staet.

CLAERTJE

Wist hy, hoe het sijn Wijf nu na haer wensingh gaet,
Hy sou de beusem stracx gaen dragen in de Lommert,
En brengen ons de stock, maer ick ben onbekommert

280 Dat hy het weet, 't geen hy niet siet, en schaet hem niet.

GOOSE

Ick hoor en sie te veel, dit 's een dubbelt verdriet.

JEURIAAN

Wel sluyt de kijckers toe, soo hebje maer een lij'en.

CLAERTJE

Kom Kaerel, wille wy niet eens aen 't danszen tijen?

KAEREL

Wel ja, nou lustigh om, tsa Speel-luy geef geluyt.

GOOSE

285 Wat noch al, laet eens sien, hoe kan mijn vuyle Bruydt.

CLAERTJE EN KAEREL DANSZEN,
WIJL GOOSE EN JEURIAAN SPEELEN

- 267 *hert* : hart (koosnaam)
 268 *Dat...wint* : (Ik hoop) dat Goose behoorlijk verdient
heeft...doen : heeft veel nodig
 269 *Lam* : aanduiding voor een zachtmoedig mens
voen : voeden
 270 *Soo* : op die manier
de droely...schende : de duivel moge je aanpakken
 271 *Hoep-stocken op haer lenden* : een pak slaag; lett: slaag op haar
lenden, dat is het onderste deel van de rug.
 272 *vertoeft* : wacht
flus : straks
 273 *Daer...op* : daartoe haal ik je over
beneffens soo : alsmede ook
 274 *Gants daelders* : bastaardvloek : bij Gods daalders; *daalder* : een half
drieguldenstuk
laet betien : bemoei je er niet mee
 275 *dien bloet* : die sukkel
in een hockel steecken : op een verborgen plaatsje zitten
 276 *Tuyte...niet* : zouden zijn oren niet tuiten? (omdat er over hem gepraat
wordt)
 277 Als hij wist hoe het zijn vrouw nu naar wens gaat,
 278/9 *Hy...stock* : Zou hij de bezem meteen naar de lommerd gaan brengen
en de stok naar ons meenemen (om aan te geven dat hij het stel zou
slaan) ; *Lommert* is een instelling die geld leent op roerende goederen.
maer...onbekommert : maar ik ben niet bang.
 280 *'t geen...niet* : wat niet weet, wat niet deert. Lett.: wat hij niet ziet,
schaadt hem niet.
 282 *sluyt...toe* : doe de ogen dicht
 283 *wille...tijen* : zullen wij niet eens gaan dansen?
 284 *tsa* : aansporing
 285 *laat...sien* : kijk nou toch!
hoe...Bruydt : hoe kan mijn ontuchtige echtgenote(dit doen)

GOOSE

O Swijn, wie leert u dit, of houje mee vergaringh
In d'Otter, of de Vlach, of iewers in de waringh?
Jou voeten staen 'er na trots Jans of heurs gelijk;
Waer brengt mijn Wijf my toe?

JEURIAAN

Tot gilde-broer van 't hooren-rijck.

KAEREL

- 290 Het dansze teert de spijs, en maect de flucxe zinnen
Gereet en af-gerecht op 't lodderlijke minnen.

CLAERTJE

- Ey louter, als ick dus mijn gelt met vreught verteer,
Wat klagen heb ick dan, mijn Man die wint wel weer,
'k Krijgh wel van hem de beurs, maer van u and're lusjes,
295 Daer goet is, daer is last, maer vroolijckheydt by kusjes.
Nou hael ick 't hartjen op, maer t'huys is 't gangh op gangh,
O Kalfje spaert u hoy, de winter is noch langh.

GOOSE

Dat ick bespaer, verteert een aer, hoe kan ick dit verdragen?
Gort vreesden ick selfs voor gien steut, se kregen beyde slagen.

CLAERTJE

- 300 Wat dunckje of mijn Sul, mijn Goose, nou met recht
Sijn wapen niet en voert.

KAEREL

Hoe is 't? ick bidje seght.

CLAERTJE

In 't schilt daer staet een hert, en uyt de Hellem wassen
Twee hoorens.

KAEREL

Sulcken hoedt die moet hem aerdigh passen.

GOOSE

- O Hen! hoe leghje't uyt, gans Stuur-man hooger niet,
305 Het is soo na als 't dient.

JEURIAAN

Wat dunckje nu ghy 't siet?

GOOSE

Mijn dunckt soo veel, soo veel, dat ick ben buyten westen;
Maer droom ick oock? ey! kom ontwaeck mijn dan ten lesten.

- 286 *houje mee vergaringh* : komen jullie ook bijeen
 287 *Otter (...) Vlach* : waarschijnlijk namen van kroegen
iewers...waringh : ergens anders tijdens de wandeling
 288 Jouw voeten verlangen ernaar, net als Jans en haar soort
 289 *gilde-broer* : lid van een gilde. Een gilde is te vergelijken met een
 tegenwoordige beroepsvereniging.
't hooren-rijck : het rijk der hoorndragers. Een hoorndrager is een
 bedrogen echtgenoot
 290/1 Het dansen verteert het eten, en maakt de plotselinge begeerten gereed
 voor en gericht op het verlokken minnespel.
 292 *Ey* : tussenwerpsel; uiting van voldoening
louder : duidelijk
 293 *wint* : verdient
 294 *beurs* : portemonnaie
lusjes : pleziertjes
 295 Waar bezit is, is zorg, maar bij vreugde horen kusjes.
 296 Nu geniet ik volop, maar thuis is >t keer op keer,
 297 o kalfje wees zuinig met het hooi, de winter is nog lang. zegswijze:
 aansporing tot zuinigheid.
 298 *dat...aer* : wat ik spaar, verteert een ander.
 299 *Gort* : verbastering van vloek
vreesden...steut : als ik zelf niet bang was voor een slag
 300 *Sul* : sufferd
met recht : terecht
 301 *wapen* : wapenschild
 301 *Hoe is 't* : hoe ziet het eruit
seght : zeg het
 302/3 *In...hoorens* : In het schild staat een hart, en uit de helm steken twee
 horens (vergelijk: zij heeft hem horens opgezet: zij heeft ontrouw
 jegens hem gepleegd)
 304 *Hen* : vrouw (spottend)
gans...niet : gods stuurman, nu is het mooi genoeg; spreekw.
 uitdrukking, ontleend aan schipperstaal. Vrij vertaald: het moet niet
 erger worden!
 305 *Het...dient* : het is zo dichtbij als 't draaglijk is
 307 *Maer...oock?* : Droom ik misschien?
ontwaeck...lesten : maak me dan eindelijk wakker

JEURIAAN

Was 't droome, 'k wou het wel van jouwent wegen, maer
't En is geen goochel-spul, o neen, 't is al te waer.

GOOSE

310 Kom met mijn, laten wy terstont de Schout hier halen,
Die sal hun mijn verdriet niet weynigh dan betalen.

BINNEN

[B2v]

KAEREL

Maer ruyckt hy nimmer lont, of heeft hy noyt verspiet?

CLAERTJE

Hy 's bot, in't gros jeloers op ieder wie mijn siet.
Waer zijn de Speel-luy?

KAEREL

'k Denck nae achter in de kooken

315 Gedreeven van haer maech, of datse eensjes rooken.

MAEYKEN

MAEYKEN

Ba jemeny goe liens! de Speel-lie zijn soo quaet:
Heedese niet betaelt? ick sach aen hun gelaet
Dat sy ou dreygden. 't Jan ick wod haer d'oorsaeck vragen,
Maer 't was hoer-moejer swijght, ghy krony, 'k he mijn dagen
320 Geen grammer liens ghesien, en dus streeckense heen.

CLAERTJE

Och Kaerel! mijn valt daer sulcken swaerigheyt op de leen,
Ick swijm schier.

KAEREL

Ey wat is 't?

CLAERTJE

Wat sou 'er zijn? ick vreese

Dat dit geen deeg'lijck spul moet met die Speel-luy weese,
Ick sorch wy zijn verklickt.

KAEREL

Van wie? van dat gedroch?

CLAERTJE

- 325 Neen, neen, de maer en is soo goet niet, och, och, och!
 Ick ducht 't was Goose selfs, met Jeuriaen.
- 308 *'k...wegen* : ik zou het wat jou betreft wel willen
- 311 *hun* : Klaartje en Kaerel
*niet weynigh (...)**betalen* : niet weinig betaald zetten, vergelden
 (litotes)
- 312 Maar heeft hij (=Goose) nooit argwaan, of heeft hij nooit
 gespioneerd?
- 313 *bot* : dom
in 't gros : doorgaans
- 314 *kookken* : keuken (Antwerps)
- 315 *van haer maech* : door hun maag
of...rooken : of omdat ze eens roken
- 316 *Ba* : tussenwerpsel: wel
jemeny : bastaardvloek; verminkte vorm van Jezus. Deze wordt vaak,
 zo ook hier, met een andere uitroep verbonden.
- 317 *Heedese* : hebben jullie hun
- 318 *'t Jan* : tussenwerpsel
ick...vragen : ik wilde hun de reden vragen
- 319 *hoer-moejer* : hoerenmadam
krony : verachtelijk vrouwspersoon
- 319/20 *'k he...ghesien* : ik heb van mijn leven geen bozere lieden gezien
- 320 *dus streeckense heen* : zo gingen ze weg
- 321 *leen* : leden
- 322 *ick swijm schier* : ik val bijna flauw
- 322/3 *ick...weese* : ik ben bang dat dit geen zuivere koffie met die
 speellieden
 is.
- 324 Ik ben bang dat we zijn verraden. Door wie? Door die bedriegers?
- 325 *de maer* : de mare, het bericht
- 326 *Ick ducht* : ik vrees

KAEREL

Hey! vijgen,

Was hy 't geweest, hy had soo langh niet kunnen swijgen.

CLAERTJE

Ja swijghe, om de muys te vangen in de val,

Ick sorch dat hy hier al mijn vrienden halen sal;

330 Deynckt, soo dat beurt, wat schant dat mijn sal overkomen.

Al handelt ghy mijn steeds, 'k schijn nochtans van de vrome;

Ick sterf nu 't Goose weet.

KAEREL

Die sorch is niet van doen.

MAEYKEN

Maer hoor Sieur Kaerel, 'k ick krijg sulcken quae vermoen,

Sy praeten van de Schout, en wat is dat te seggen,

335 Anders, als dat dit moet op geen goe moejer leggen.

CLAERTJE

Och Heer, och Heer, wat raet! wat sal 'k beginnen gaen?

KAEREL

Soo jou de moet ontsackt, so is 't met ons gedaen.

MAEYKEN

Och Kleerke, laet ou doch tot mijnent t'huys niet vinden,

Gae stracx nae uwent.

KAEREL

Wel, nu 't wesen moet, beminde,

340 So gaet, ick blijf, en sie hoe dat dit spel vergaet;

Ghy sult voort dencken wat dat u te wercken staet.

CLAERTJE

Seer wel, adieu mijn hert, 'k sal mijn nae huys verkloecken,

En stracx de doeck voor 't hooft, en 't schuur-goet riet gaen soecken.

BINNEN

KAEREL

Die vinck is vluchtigh, o die haes is hem ontslipt,

345 So hy geen schiltwacht hout, en onder weegh haer kipt.

MAEYKEN

O neen sy liepen voorts, en sonder om te keeren,

'k Wil haer om een neegemanneken assereeren,

- B3[r] Dat hyse onderweechs niet krijgen sal, dien loy.
 326 *Hey! vijgen* : hé, onzin
 329 *sorch* : vrees
 330 *Deynckt...beurt* : bedenk, als dat gebeurt
 331 Al betast jij mij voortdurend, ik lijk echter deugdzaam.
 332 *Die...doen* : die angst is niet nodig
 333 *sulcken quae vermoen* : zo'n kwaad vermoeden
 334/5 *en...leggen* : en wat betekent dat anders dan dat dit niet op iets goeds wijst.
 336 *wat raet* : wat te doen
 337 *Soo...ontsackt* : als jou de moed in de schoenen zinkt
 338 *Kleerke* : Claartje; ontlening aan Franse Claire. -ke is het Brabantse diminutief
 tot mijnent t'huys : bij mij in huis, dus : in mijn huis.
 339 *Gae...uwent* : ga dadelijk naar uw huis
 340 *vergaet* : afloopt
 341 Jij moet onmiddellijk bedenken wat je te doen staat
 342 Heel goed, vaarwel mijn hartje, ik zal me naar huis haasten.
 343 *riet* : meteen
 gaen soecken : pakken
 344 *vluchtigh* : gevlucht
 ontslipt : ontsnapt
 345 Als hij niet de wacht houdt, en haar onderweg pakt.
 346 *voorts* : weg
 347 *neegemanneken* : duit; muntje ter waarde van negen mijten.
 assereeren : verwedden
 348 *loy* : traag mens, hier waarschijnlijk als scheldwoord gebruikt

KAEREL

O uyl, waer is jou bril, ghy schiet al heel geen roy:
 350 Wil jy ons vangen? wech, jou list was niet besteecken,
 Aen geck, of kind're werck sal altijd wat ontbreeken;
 Had hy gebleeven, en de knecht de Schout gehaelt,
 So was ick, en sijn wijf heel schendigh afgemaelt.

MAEYKEN

Ba ja, nu komt'er niets, soo kundese weer haelen,
 355 En ou begonnen vreucht verdubb'len meenigh maelen.

JORIS

Help, help, och, och, de Schout en Dienaers zijn in huys.

MAEYKEN

Daer 's onraet.

KAEREL

Sus swijgh stil.

DE SCHOUT, GOOSE, JEURIAAN, DIENAERS.

SCHOUT

Waer is het snoot gespuys?

GOOSE

Daer is de guyt, sech fielt, waer is mijn wijf gebleven?

KAEREL

Jou wijf! wel lieve man, hebje se mijn gegeven?

GOOSE

360 Gegeve! neen jou fun, ghy hebtse mijn ontroont.

KAEREL

Ick kenje niet; veel minder weet ick waerje woont.

SCHOUT

Sa vrou, waer isse, sech?

MAEYKEN

Mijn Heer, wie komday soecken?

GOOSE

Dat 's waer Brabantsche vodt, ghy sout ons noch wel doecken.

MAEYKEN

Wel gat-vinck schort ou iets?

SCHOUT

De man die soeckt sijn wijf,

- 365 So doe ick oock, daerom en maeckt hier geen gekijf,
Of 'k schortje daet'lijck mee, sech waerse is gesteecken?
- 349 *ghy...roy* : jij schiet al helemaal niet raak
- 350 *vangen* : te pakken krijgen
wech : ter uitdrukking van afkeer
besteeken : doordacht
- 351 *geck, of kind're werk* : het werk van gekken of kinderen
- 353 *schendigh afgemaelt* : eerloos afgeschilderd
- 354 *Ba* : tussenwerpsel
nu...haelen : nu, als er niets gebeurt, kun je haar weer halen
- 357 *Sus* : st, uitroep om stilte te verzoeken
snoot : slecht in zedelijke zin
- 358 *guyt* : schooier
sech fielt : zeg schurk
- 360 *fun* : schavuit
mijn ontroont : van mij afgepakt.
- 362 *Sa* : uitroep om ongeduld uit te drukken
- 363 *vodt* : slet
doecken : bedriegen
- 364 *gat-vinck* : plat schimpwoord
schort ou iets : heb je iets nodig
- 365 *gekijf* : ruzie
- 366 *Of...mee* : anders neem ik je dadelijk mee
gesteecken : verborgen

MAEYKEN

Mijn schorten, ba gen sult, met wie meynde te spreken,
Schort hoer en dieve, moor geen vroomme liens als my.

SCHOUT

Raes soo oneerlijck niet.

MAEYKEN

'k Ben soo eerlayck als ghy,
370 'k Stae op mijn Burgerschap, gaet wech, past niet te raesen.

SCHOUT

Ja, ja, ick kreunt mijn niet, 'k heb meer soo hooren blasen,
De schurfde-schapen blaeten dickmael aldermeest.

GOOSE

Mijn Heer de Schout, die Hoer.

MAEYKEN

Wat seghde vuylen beest?

'k Legh dat in kennis, nu onbayt, dat sal ou rouwe.

GOOSE

375 Jou ook, als u de Beul de ribben komt te touwe.

SCHOUT

'k Sal eens huys-soeckingh doen.

MAEYKEN

'k En rays ou niet.

SCHOUT

Ja, ja,

Jou raedt die is hier nul, mijn Dienaers volgh mijn na.

GOOSE

Nou pover hoogh-hart, 'k sal jou dat te deegh vergelden,
Dat ghy mijn flusjes voor een hooren-beest ginck schelden.

KAEREL

380 'k Segh noch ick kenje niet, doch benje 't, dat is goet.

SCHOUT, GOOSE, MAEYKEN, EN AL DEN HOOP,
MET GROOT GERAES,BINNEN

KAEREL

Hoor wat een geweld, houdse van men kaer, o bloet,
[B3v] Hoe krop ick best mijn lach, se sullen haer wel vinde,
Al net-em soo, gelijk een hant vol vlugge winde;
Had hyse toch wat sout eerst op de staert geleyt,

- 385 En dan gevangen, wel soo hadse hem verbeyt;
 367 Mij meenemen, dat zul je niet, tegen wie denk je dat je het hebt?
 368 Neem hoeren en dieven mee, maar geen oppassende lieden zoals ik.
 369 Ga niet zo ongemanierd te keer.
 Ik heb net zoveel manieren als u.
 370 'k *Stae op mijn Burgerschap* : ik sta op mijn rechten als burger
 371 *ick...niet* : ik trek me er niets van aan
blasen : pochen
 372 Zij die er het minste recht op hebben, laten zich vaak het meest
 gelden.
 373 *vuylen beest* : weerzinwekkend beest
 374 'k...*kennis* : daarvan neem ik de omstanders tot getuigen
onbayt : wacht
 375 *als...touwe* : als de beul je zal slaan. *komt* hier in de futurum betekenis.
 376 'k *En...niet* : ik raad het je niet aan
 377 *volgh(...)**na* : voer mijn bevelen uit
 378 *hoogh-hart* : trots persoon (pejoratief)
te deegh : terdege
 379 Dat jij me zoëven voor een hoerenbeest uitmaakte
hooren : hoeren, in de betekenis slecht, minderwaardig
 380 *noch* : nogmaals
 - *AL DEN HOOP* : alle andere mensen
 382-9 Karel spreekt tegen het publiek.
 382 *krop* : verberg
 382/3 *se...winde* : al werkt hij zich nog zo in het zweet, ze zullen haar vast
 vinden, zoals een stel vlugge windhonden (ze zullen haar dus nooit
 vinden); *net-em* : zich nat maken, hier =transpireren=
 385 *wel...verbeyt* : op deze manier had ze hem verwacht

Hoe sweetje lieve knecht, ghy sult u hoorens stooten,
 Gae toch voorsichtigh, ey moetje het al ontblooten!
 Breecktse de blaes niet, sus, sy kome, staetich, want
 Ick presenteer van hem generael Luitenant.

AL TE SAEMEN WEER UYT

MAEYKEN

390 Nou heede vry wat schoons, niet waer ghy fijne gasten.

SCHOUT

Hoor vroutje, 't is ons ampt, wy doen 't geen m'ons belasten.

MAEYKEN

Scherluyn soo soudy sien wat liens ghy defameert;
 Denckt eens hoe ghy mijn huys, mijn volck, en mijn onteert,
 'k Woon in een goeje buurt, noyt iemant van mijn klaechde.

KAEREL

395 Wel Tieribus, Jan Hen, wel Fronus, o dit slaechde
 Te qualijck, dat je hier jou wijf nu niet en vont.

GOOSE

'k Sech noch, en blijf'er by, dat ghy, en sy terstont
 Hier saemen saten, al schijnt dit jou vreemde maere,
 Of mienje, guytsack, dat mijn ooge kouse waere?

400 Gans lichters, heerschip, 't is soo waer als ick hier stae:
 Is 't niet Jeurye?

JEURIAAN

'k Mien ja.

SCHOUT

Wat sechje mienje?

JEURIAAN

Ja.

SCHOUT

En liecht niet.

GOOSE

Secht toch ja.

JEURIAAN

Ja, ja, ghy hoort het seggen.

SCHOUT

Maeckje mijn leugens wijs, 'k sal u gevangen leggen,
 Wel jongman hoe 's jou naem? men moet wat veerder gaen,

- 405 Hier moet een ent af zijn.
- 387 *Gae toch voorsichtigh* : wees toch verstandig
ey : tussenw. als aansporing
moetje...ontblooten : moet je het allemaal openbaren
- 388 *Breecktse...niet* : bederf het niet voor haar; oorspr. m.b.t. de galblaas van de vis.
sus : zie vs 357
staetich : in de houding
- 389 *Ick...Luitenant* : ik presenteer van hem de algemeen luitenant te zijn;
Luitenant : hier spottende benaming voor de =plaatsvervanger= van de echtgenoot; woordspel met de officiersrang =Luitenant-Generaal=.
- 390 *vry wat schoons* : heel wat moois (sarcastisch)
- 391 *'t...belasten* : hetgeen men ons opdraagt.
- 392 Schelm, dan zou je zien wat voor mensen je onteert. vgl. franse *diffamer*; *lie* i.p.v. *lui* wordt voornamelijk ten zuiden van de Maas gezegd.
- 393 *Denckt* : bedenk
- 395 *Tierebus* : dwaas
Jan Hen : sullige man
Fronus : sul
- 395/6 *dit slaechde te qualijck* : dit lukte zeer slecht
- 397 *noch* : nogmaals
terstont : daarstraks
- 398 *vreemde maere* : een raar verhaal
- 399 Of denk je, schurk, dat ik niet goed kon zien.
- 400 *Gans lichters* : bastaardvloek: bij Gods gewijde kandelaars.
heerschip : gewest. vorm van heerschappij
- 401 *'k Mien ja* : ik geloof het wel
- 403 *mijn* : mij
leggen : zetten
- 404 *men...gaen* : ik moet er eens vandoor
- 405 *Hier...zijn* : Hieraan moet een eind komen

KAEREL

In geen Schouts boeck te staen,
 Indien ick schuldigh waer, soo was het tijdt te vragen,
 Of soose hier oock was, gelijk de Man liep klagen,
 Soo stont ick het u toe, maer nu ghy haer niet siet,
 Of ander Vrouw-volck, dunckt me dat mijn onrecht schiet.

SCHOUT

410 En ghy Waerdin, ick vraegh u op u Vrouwe waerheyt
 Of dese Man sijn Wif hier noyt en komt?

MAEYKEN

De klaerheyt
 Bewijst het selfs, want siet, de Meester en de Knecht
 Die scheelen immers, dies klaegh ick mee van onrecht.

SCHOUT

Wel Goose, dese luy bescheydelijck getuygen,
 415 Dat ghy al dit beklach moet uyt u poote suygen.

GOOSE

Sy praten dat sy sweeten, 't is gelijkwel waer,
 Ick bril noch niet, o neen, 't gesicht dat is te klaer,
 'k Geloof mijn oogen best, men sal 't mijn niet ontpraten.

SCHOUT

Dit segh jy, sy weer aers, dit klappen kan niet baten.

[B4r] JEURIAAN

420 Jae Schoutje lief, 'k sach oock, mijn Baes die het gelijk,
 't Was Vrou, 't was Mieters Wif, en hy, is dat geen blijck?

SCHOUT

Wat deen die?

JEURIAAN

Och 'k en durf, Heer sulcke boose sticke,
 Hy soende, en deed'noch wat, ick kan 't niet al verklicken.

KAEREL

Dat seghje nou, en flus soo meenden jy 't, seer wel,
 425 Heer Schout, hy weyffelt, 't is een omgekocht gesel.

GOOSE

Wis, prooper het gelijk, 'k word by gort buyten westen,
 Schout-oom, mijn wif die gaf noch al 't gelach ten besten.

SCHOUT

Sachje dat?

- 405-8 *In...toe* : Schrijf me niet in het boek van de schout, zou ik nu willen vragen. Als ik schuldig was of als ze hier inderdaad was, (...), dan zou ik het u toestaan. Wellicht is terwille van het rijm, de zinsbouw geweld aangedaan.
- 409 *dunckt...schiet* : denk ik dat mij (datief) onrecht geschiedt
- 410 *u Vrouwe waerheyt* : uw geloofwaardigheid als vrouw, vrouw is voorname aanspreking voor deze herbergierster
- 411 *dese Man sijn Wijf* : de echtgenote van deze man (spreektaal)
De klaerheyt : de duidelijkheid
- 413 *scheelen* : zijn het oneens
dies : daarom
- 414 *bescheydelijck* : duidelijk
- 415 *Dat...suygen* : dat je al dit klagen wel uit je duim moet hebben gezogen.
- 416 *Sy...sweeten* : zij praten maar door, hier ter aanduiding van liegen.
gelijckwel : evenwel
- 417 *Ick...niet* : ik heb nog geen bril nodig
't...klaer : mijn zicht is zeer helder
- 418 *ontpraten* : uit het hoofd praten
- 419 *sy weer aers* : zij beweren anders
dit...baten : dit gepraat heeft geen zin
klappen : praten in ongunstige zin, nl. tijdverspillend
- 420 *het* : heeft
- 421 *is...blijck* : is dat geen bewijs
- 422 *deen* : deden, d- syncope
boose sticke : slechte dingen
- 423 *al* : allemaal
- 424 *flus* : zoeven
soo : hervatting van *flus*
- 425 *gesel* : knecht
- 426 *prooper* : m.b.t. Jeuriaen; vgl. *propertje* : lieverdje, kwajongen.
'k...westen : bij God, ik raak buiten zinnen (van woede)
- 427 *Schout-oom* : oom als vleinaam
mijn...besten : mijn vrouw betaalde alle verteringen.

GOOSE

O jae!

SCHOUT

En ghy maeckten geen gewach?

GOOSE

- Wel neen, 't was mijn genoegh (dochtme) doen ick het sagh,
 430 En dunckt het jou nu vreemt dat sommige faljeere,
 Wanneer de Vrouwe dus de Manne winst verteere;
 'k Misten nu lest acht hondert gulden uyt de kas,
 En 'k vraeghde mijn juweel waer 't gelt gebleven was;
 Sy wist het niet, ick wou (met reen) wat woorden maecken,
 435 Ja maet, sy beuckten mijn met hulp als een scharlaecken,
 't Bloet liepme van de kop, en 'k moest stil swijgen toe.

KAEREL

Maer wat voor arme reen, jou schent-brock, 'k weet niet hoe
 Dat ick u schelden kan, o Hoere-vooght! verdragen,
 't En deed de Schout, igort, ghy kreeght de huyt vol slagen.

SCHOUT

- 440 Wees stil, kom Goose, laet ons eens na uwent gaen,
 En sien of wy u Huys-vrouw vinde, (want van slaen
 En komt geen goet) en soo wy dan in huys niet raken,
 Soo sal ick d'heele nacht, al soeckent, met u waken.

GOOSE

- Wat haest, terwijl raeckt sy met eeren moytjes wegh,
 445 Ick blijf gelijck een mof.

SCHOUT

Doeje gelijck ick segh,
 Een van mijn Dienaers sal de schilde-wacht wel houwen,
 'k Moet sien wat oorsaeck dat dit spulletjen kan brouwen.

- 428 *ghy...gewach* : jij zei niets
 429 *'t was mijn genoegh* : het was voor mij voldoende
dochtme : leek me
 430 En vind je het nu raar dat sommigen (=mannen) failliet gaan
 432 *lest* : laatst
kas : geldkist
 434 *ick...maecken* : ik wou (met reden) wat ruzie maken
 435 *beuckten* : sloeg hard
als een scharlaecken : rood
 436 *en...toe* : en ik moest bovendien mijn mond houden
 437 *arme reen* : armzalige reden
schent-brock : lasteraar
 437/8 *hoe Dat* : hoe
 438 *Hoere-vooght* : hoerenloper
 439 *'t En...Schout* : als de Schout er niet was
igort : bastaardvloek
 440 *na uwent* : naar uw huis
 444 *Wat haest* : een beetje snel
terwijl...wegh : intussen komt zij mooi met ere weg
 445 *Ick...mof* : (en) ik blijf sprakeloos achter
een mof : een Duitser; dit heeft een pejoratieve betekenis, vandaar dat het niet met een hoofdletter wordt geschreven.
 446 *de schilde-wacht(...)* *houwen* : de wacht houden

GOOSE

Onnoodigh, 'k weet gewis sy is in dese plaets,
Schaf op Waerdin, kom Wijn en Bier, de kroegh moet vaets,

450 En soo goet dat wy 't doen als and're, 't moet doch wesen,

MAEYKEN

Heer Schout, ick bidder om, besnoer de tongh van desen,
Ghy reeckel, Beul en Galgh voor ou al veerdigh staen.

SCHOUT

'k Segh Goose dat ghy sult met mijn na huys toe gaen;
Hoor Klaes, blijf hier soo langh.

DIENDER

Wel Heerschip.

SCHOUT

Wilt op-passen.

DIENDER

455 Dat sal ick doen, mijn sal geen radde binck verrassen.

GOOSE

Adieu juffer Kladdebotters tot ick weer kom.

MAEYKEN

Adieu gat-vinck, gaet heen, en keert vry noyt weerom.

KAEREL

Heer Schout, met u verlof, ick sal den hoop vermeeren,
En sien dat door sijn schant hy ons weerom sal eeren.

BINNEN

MAEYKEN

460 Ghy zijt vergult rabaut, ge hebbet wel gemaect,

[B4v] O Hooren-beest, dat ghy in 't openbaer geraect,

Wat kout ick sathoot, ba, hy is niet te beklagen,

Want hy doet toch sijn best om hoorenen te dragen.

BINNEN

CLAERTJE, MET EEN HALF VAT,

EN SCHUURSTERS GEREETSCHAP

Die dans ben ick ontgaen, nu vrees ick geen gevaer,

465 'k Ben rechtevoort verblijt, hoe droef ick flusjes waer;

Als Goose my dan t'huys dus beesigh komt te vinden,

Soo kan ick al sijn waen wel nae mijn wil verblinden;

- 448 *gewis* : zeker
 449 *schaf op* : dien op; *opschaffen* wordt vaak gebruikt met een
 verzwegen object.
de kroegh moet vaets : de kruik moet leeg
 450 En dat kunnen wij net zo goed als anderen, het moet toch gebeuren.
 451 *ick bidder om* : ik smeeek erom
besnoer : bedwing
 452 *reeckel* : schelm
Beul...staen : de beul en de galg staan al voor je klaar
 454 *Hoor Klaes* : luister, Klaas. *Klaes* : naam van de diender
 455 *radde binck* : snelle man
 456 *Kladdebotters* : eig. iemand die met de boter knoeit; bet: een morsig
 persoon. Wordt vrijwel alleen van vrouwen gezegd.
 457 *gat-vinck* : plat scheldwoord
vry : toch (ter opwekking, aansporing)
 458 *met u verlof* : met uw toestemming
 459 *dat...eeren* : dat hij ons door zijn schandelijk gedrag weer in ere zal
 herstellen
 460 *vergult* : tevreden, in je schik
rabaut : schelm
ge...gemaect : je hebt het goed gedaan
 462 *Wat...sathoot* : wat praat ik, zatlap, *-hoot* : hoofd
ba : tussenwerpsel
 463 *hy...dragen* : hij doet toch z'n best om bedrogen te worden
 464 *Die...ontgaen* : die dans ben ik ontsprongen, betek. ik ben net aan het
 gevaar ontkomen.
 465 *rechtevoort* : op dit ogenblik
hoe...waer : wat was ik daarstraks bevreesd
 466 *dus...vinden* : aldus bezig zal vinden; *komt* fungeert als hulpww. van
 futuraal aspect.
 467 Dan kan ik al zijn vermoedens naar mijn wil, ontzenuwen

- Hy heeft mijn meer betrapt, maer hoe het was of niet,
 Hy had geen kans, o neen, hy jockt het schoon hy 't siet;
 470 Onthael ick altemet mijn speelnoots of mijn vriendtjes
 Met Waefels of gebraet, ick spaer hem steeds de bientjes,
 En vraecht hy hoe 'k 'et krijch, 'k sech, man ick was belust,
 Ghy hebt mijn meugelijck te nacht te veel gekust,
 Dat merckten Peete Baef, die heeft het mijn gesonden,
 475 't Was soo een beetje, als ghy sien kunt, gants geschonden;
 'k Segh 't is gegeve goet, ja geve tot zijn kost;
 Och! worden ick eens van die malle bloet verlost,
 Wie sou 'er luckiger als ick op aerde wesen,
 Soo hoeft ick nimmermeer voor overval te vreesen:
 480 *Somma sommarum*, 't is een averechte Min,
 Die ons verbinde sou, een hart, een ziel, een sin.
Non fors, wy zijn getrout, en woone met malkander,
 Doch lust mijn wat, ick swijgh, en krijgh wel haest een ander.
 Daer hoor ick kloppe, wis, 't is Karel of mijn Man.
 BINNEN, EN MET DE SCHOUT, GOOSE, JEURIAAN,
 EN DIENAERS WEER UYT
 485 Wel wat is hier te doen? de Schout, wat komt my an!
 SCHOUT
 Wel Vrouw-mens, hoe dus kloeck, by nacht te arrebeyen?
 CLAERTJE
 Ja wel, wat sou ick doen!
 SCHOUT
 Nou, nou, ghy moet niet schreyen.
 CLAERTJE
 Wat sal ick doen, mijn Heer, wijl ick doch wachten moet,
 Verdrijf ick dus de tijdt, want siet mijn droncken bloet
 490 Mist nimmer, maer gaet alle nachten meest uyt krollen;
 Wat noot waert, was hy dan te vreen noch met sijn snollen,
 Maer neen, hy stoot de voet staegh aen de drumpel, en
 Laet mijn soo veel niet toe dat ick eens spreecken ken.
 SCHOUT
 Wel Goose, wat is dit? jou Vrouw die valt hier klachtigh,
 495 En ghy klaecht over heur, hoe leefje dus tweedrachtigh?

- 469 *jockt het* : neemt het niet ernstig
schoon : hoewel
- 470 *altemet* : af en toe
- 471 *ick...bientjes* : ik bewaar voor hem telkens de botjes
- 472 *man ik was belust* : man, ik had trek
- 473 *meugelijck* : mogelijk, bet: misschien
te nacht : vannacht
- 474 *Peete Baef* : eigennaam
- 475 *soo een beetje* : zo'n kleine hoeveelheid
- 476 *geve tot zijn kost* : geven op zijn (t.w. Gooses) rekening
- 477 *worden...verlost* : werd ik (maar) eens van die idiote sukkel verlost
- 479 *overval* : verrassing
- 480 *Somma sommarum* : alles bij elkaar
een averechte Min : een verkeerde liefde
- 482 *Non fors* : het doet er niet toe
- 483 *Doch...wat* : maar als ik zin in iets heb
wel haest : zonder moeite
- 484 *wis* : ongetwijfeld
 - Claertje gaat het toneel af en komt gelijk met de anderen weer op.
- 485 *wat komt my an* : wat overkomt mij
- 486 *hoe dus kloeck* : wat ijverig
- 488 *wijl...moet* : omdat ik toch moet wachten.
- 489/90 *mijn...krollen* : mijn dronken kerel slaat geen gelegenheid over, maar loopt bijna elke nacht andere vrouwen na.
- 491 *Wat...waert* : wat zou het uitmaken als..
- 492 *hy...drumpel* : hij komt voortdurend uit z'n humeur thuis
- 494 *die...klachtigh* : die klaagt hier; *die* : herh. onderw.
- 495 *hoe...tweedrachtigh* : waarom leven jullie zo in onenigheid

GOOSE

Het lijkt wel tovery, ick sta gelijk versuft.

CLAERTJE

Wat schort mijn Man, Heer Schout, hoe staet hy dus verbluft?

Wie heeft hy quaet gedaen, waer hebje hem gevonden?

SCHOUT

Hy, seyt hy, heeft gesien dat g'u trouw hebt geschonden;

500 Daer op soo heeft hy mijn ten huysen uyt gehaelt,

En bracht mijn, daer hy u soo vuyl heeft af-gemaelt,

C[1r] 't Is, seyt hy, flus geschiet, wy meenden u te vinden.

CLAERTJE

Jou schellem, stucke diefs, wat durfje al onderwinden?

't Is wonder dat de plaets, daer ghy jeloersen staet,

505 Jou niet op slockt, en stracx van selver open gaet.

Hael jy de Schout om mijn? segh trouweloose reeckel?

KAEREL

Dat 's lustigh, hael hem soo te deegh over de heeckel.

JEURIAAN

O bloet, hoe salick toe! met wie hou ick het best?

Want blijf ick met de Baes, dan is 't voor mijn een nest,

510 Soo moet ick het gat uyt, en hiet ick hem oock liegen,

Soo gaen ick mijn, en hem, voor al dit volck bedriegen.

Ick heb het moy geklaert dat ick geen wit mocht sien.

CLAERTJE

Jou eerdief, is dit dat 'k voor mijn goet-doen verdien?

Ghy sult jou noyt by mijn, dat sweer ick jou, verwarmen,

515 Heylige kuysheyt, sulje jou noyt mijns erbarmen,

Ghy weet hoe vroom dat ick mijn al mijn leven droegh,

Ghy weet dat ick mijn oogh op geen vermaecken sloegh,

Als in mijn huys, och, och, ick kan niet langer spreecken,

't Is of ick met een mes word in mijn hert gesteecken.

GOOSE

520 Wel Jeury help me wat, en segh wat dat sy dee,

Sagh jy 't oock niet? segh op.

JEURIAAN

Ja Baes, ick droomden 't mee.

SCHOUT

Wat seghje guyt? jou boef ick selje dat verleere,

Dat ghy u Vrouw soo vuyl voor 't volck gaet schand'liseeren.

- 496 *ick...versuft* : ik ben als met stomheid geslagen
 500 *ten huysen uyt gehaelt* : van huis gehaald
 501 *soo vuyl heeft af-gemaelt* : zo zondig heeft afgeschilderd
 503 *stucke diefs* : scheldnaam (met genitief -s)
al onderwinden : allemaal te ondernemen
 504 *daer...staet* : waar jij, jaloerse (kerel), staat
 506 *om mijn* : vanwege mij
trouweloose reeckel : ontrouwe hond
 507 *lustigh* : flink
hael...heeckel : spreek op deze manier flink kwaad over hem.
 508 *hoe salick toe* : wat moet ik, toe
 509 *dan... nest* : dan werk ik mij in de nesten.
 510 *Soo...uyt* : dan moet ik de deur uit
hiet...liegen : maak ik hem voor leugenaar uit
 511 *Soo...bedriegen* : dan misleid ik mezelf en hem, ten overstaan van al
 deze mensen.
 512 *Ick...sien* : (ironisch) Ik heb het mooi opgelost. Hield ik maar niet zo
 van een geintje.
 513 *eerdief* : lasteraar
 516 *vroom* : deugdzaam
droegh : gedroeg
 517 *mijn...sloegh* : mijn blik op geen ander vertier wierp. Dit kan
 betrekking hebben op lichamelijk genot
 519 *gesteecken* : gestoken
 520 *wat...dee* : wat ze deed
 523 *gaet schand'liseeren* : te schande maakt.

JEURIAAN

Olieve Schoutjen, och, o lieve Heer gena!

525 Gena mijn Heertjen, och! mijn moeyt mijn Miesters scha.

DIENDER

Beurs-kaetser, platje, kom.

SCHOUT

Nou vat hem sonder rase.

JEURIAAN

Waer wilje met mijn heen?

DIENDER

In 't huysje sonder glase,

Na 't boeve veurlant, na de alderwiste trap,

Daer men voor kleyn gelt krijght het Rasp-huys burgerschap.

GOOSE

530 Heb jy het oock gedroomt, hoe picke kan dat koomen,

Soo droom ick het dan mee, dit is wel seltsaem droomen.

KAEREL

Jou bloet, is 't eers genoegh dat ghy dan sulck geweld

Gaet maecken, en de luy soo overdadigh schelt?

Vrouwtje hoe dat ghy heet en weet ick niet, maer 't spijtme

535 Dat uwe Man mijn voor u Pol uytscelt.

CLAERTJE

't Lijf rijtme

Van al d'ontsteltheyt, o jou eervergeete guyt,

Schantvleck van al mijn volck.

SCHOUT

Wel dit 's een vreemt besluyt.

CLAERTJE

Och Heer, dus soeckt hy steeds mijn gouwe eer te vlekken

Met een schijnheylicheyd, vol van Meniste trecken,

540 Wat woorden dat ick spreek die sist hy, selde nacht

Of dagh, of 'k word belaecht, dan is 't, ick ga te wacht,

Dan schuylt hy onder 't bedt, ja sou ick sijn bedrijven

U al verhole, men sou een boeck 'er vol af schrijven;

[C1v] Och ick word soo benaut!

SY VEYNST IN FLAEUT TE VALLEN

SCHOUT

Nou hebje 't wel geklaert.

- 525 *mijn...scha* : ik heb verdriet van mijn meesters nadeel
 526 *beurs-kaetser* : beurssnijder, tegenwoordig noemen we dit een zakkenroller.
platje : schelm
sonder rase : zonder drukte te maken
 527 *In 't huysje sonder glase* : naar de cel in de gevangenis
 528 *alderwiste trap* : zekerste trap
 529 *Daer...burgerschap* : waar men voor weinig geld ingezetene wordt van
 het Rasphuis.
 het Rasp-huys : tuchthuis voor mannelijke bedelaars en andere asociale
 elementen, waar deze dwangarbeid moesten verrichten, m.n. blokken verfhout met grote raspen fijnzagen.
 530 *picke* : (voor de) duivel
 535 *'t Lijf rijtme* : mijn lijf wordt opengescheurd
 536 *eervergeete guyt* : gewetenloze schurk
 537 *Schantvleck* : persoon die zijn naasten tot schande strekt
 538 *dus...vlecken* : op deze manier is hij er steeds op uit mijn goede naam te bezoedelen
 539 *Meniste trekken* : streken, kenmerkend voor Mennisten. Er wordt gezinspeeld op een gebrek aan oprechtheid dat door andersdenkenden aan de Mennisten (Doopsgezinden) werd verweten. De hele zin is tautologisch, want in het eerste deel wordt al over schijnheiligheid gesproken.
 540 *Wat...hy* : welke (lieve) woorden ik ook zeg, die roept hij sissend
 540/1 *selde...belaecht* : er gaat geen nacht of dag voorbij, of ik word belaagd; *selde* : nooit
 542/3 *sou...verhale* : als ik u al zijn handelingen zou vertellen
 - *IN FLAEUT* : flauw, in een flauwte

545 Och Wijfje, liefste moer.

KAEREL

Wat helpt het ofje baert,
Geef aemtocht, 't sal wel gaen, 't sweet begint uyt te breecken.

CLAERTJE

Amy!

GOOSE

Liefste lief.

CLAERTJE

Ick wilje geen meer spreekken.

GOOSE

Och! sal jou Vrouwlijckheydt soo quaet op Goosen zijn?

Ey liefste! 't is mijn schult, vergeef me toch de pijn

550 En hertseer, die 'k u dee. Ga je nu voor mijn loopen?

En sal ick nimmer van u vrintschap mogen hoopen?

Soo sterf ick, Wijfje lief verhoor u echte Man.

CLAERTJE

Neen, nou noch noyt neem ick u in genaden an.

GOOSE

Sinje van stien, dat ghy geen vleeschlijck mensch wilt
hooren?

555 Och! alderliefste Schout, ghy sult mijn sien versmooren

Gelijck een doove-kool, indien ghy niet en maeckt

Dat Goosen by sijn moye Claertjen onder raeckt.

CLAERTJE

Heer Schout neem Goose mee, 'k sal morge komme klagen

Dat ick het met mijn Man niet langer kan verdragen.

GOOSE

560 Neenlieve Vrouwtje, neen, och isser geen gena?

Soo sterf ick als een martelaer waer dat ick ga,

Mijn reyne Claertje, sie u Man dus deerlijck knielen.

CLAERTJE

Ick kanje voor geen Man, maer voor een fielen der fielen.

SCHOUT

Wel nou, wat seghje, wilje dat hy mede gaet?

CLAERTJE

565 Ick ben 'er mee te vreen.

KAEREL

Neen Peetje, niet soo quaet,

- 545 *ofje baert* : of je tekeer gaat
 546 *Geef aemtocht* : haal adem
 547 *Amy* : Ai (uitroep) mij!
Ick...spreecken : ik wil je volstrekt niet meer spreken; *geen meer* :
 bijw. versterkte ontkenning.
 548 *jou Vrouwlijckheyt* : Uwe Vrouwelijkheid (verheven aanspreking,
 zoals Uwe Edelheid e.d.)
 550 *die...dee* : die ik u aandeed
Ga...loopen : ga je nu bij me weg
 552 *verhoor...Man* : luister naar uw echtgenoot
 553 *nou noch noyt* : nu en nooit
 554 *vleyschlijck mensch* : iemand van vlees en bloed
 556 *doove-kool* : zie vs 98
 556/7 *indien...raeckt* : als je niet zorgt dat Goosen bij zijn lieve Claertje
 onderdak vindt.
 562 *deerlijck* : aangedaan, vol verdriet
 563 *Ick...Man* : ik erken je niet als [mijn] man
fiel : oudere vorm van *fielt* : bedrieger
 564 *Wel nou* : tussenwerpsel; ter inleiding van een uitspraak
 565 *Peetje* : algemene naam voor vrouw

Ghy zijt t'same getrouwt, d'eens schant is d'anders schanden.

GOOSE

Spreeck noch soo wat, dat bid ick met gevouwe handen.

CLAERTJE

Ick wil niet hooren.

KAEREL

Ey! gedenckt het is u Man.

CLAERTJE

Dat schaet niet, of hy 't is, ick heb den dray daer van.

GOOSE

570 Ey soete Schoutje, laet ick haer noch eens genaken;
Mijn schoone Wijfje, sie, ick sal in 't quijne raken
Sooje niet na mijn hoort, heb ick aen u misdaen,
Vergeet dat, 'k sal voortaan mijn leven newers gaen,
Dan waerje mijn gebiet, stelt dit uyt jou gedachten,

575 Dat bid ick, om de wil van soo veel lieve nachten
Voor dese, om de wil van d'aldereerste reys
Dat w' ons vermaeckten, och! martelt niet meer dit vleys,
Of 'k word al iens een schim; ey! laet ick jou bewegen.

CLAERTJE

Sijn lamm're tongh maect mijn steeds tot meedoogh genegen,

580 Maer of 'k u nou vergeef, 't is morgen 't selve weer.

GOOSE

Neen Claertje, neen mijn moer, neen deeg'lijkheyt, ick sweer

Dat mijn dit en dat sla, soo 'k u oyt sal versteuren.

Ey! lach een reys, en segh nou mallert laet u treuren.

CLAERTJE

Heer Schout, 't schijnt dat een Vrouw niet langer quaet zijn kan,

[C2r] Dan dat sy hoort en siet het smeecken van haer Man,
Dies bid ick, dat ghy 't hem ten besten b'lieft te houwen,
Dat hy van mijn, zijn Wijf, soo bijster ginck wantrouwen.

GOOSE

Ja Schout-oom, doet dat doch, ick sal het dan eerst-daeghs
Goet maecten, alle dingh komt somtijds weer wel slaeghs,

590 Heb ickje meer van doen, ick sal geen ander soecken.

SCHOUT

Al wel. 't Is seecker veel, na dat ghy ons ginckt doecken,

Dat ghy 'er soo af komt.

KAEREL

't Was een versinningh Heer.

- 566 *d'eens...schanden* : de schande van de een, is de schande van de ander;
genitief -s voor lidw. + telw. in *d=eens* en *d=anders*.
- 567 *soo* : met algemeen makende kracht
- 569 *Dat...niet* : dat doet er niet toe
ick...van : ik heb er genoeg van
- 570 *genaken* : benaderen
- 571 *ick...raken* : ik zal in een droevige toestand raken
- 573/4 *'k sal...gebiet* : 'k zal voortaan van mijn leven nergens heengaan dan
waar jij me naar toestuurt.
- 575 *om de wil van* : terwille van
- 577 *vleys* : vlees in de betek.: lichaam
- 578 *al iens* : net; *al* : versterkend bijw.; *eens* : gelijkelijk
laet...bewegen : laat mij jou ontroeren; *laet* : hulpww. van causaliteit.
- 579 *Sijn lamm're tongh* : zijn hulpeloos gepraat
- 580 *nou* : op dit moment
't selve : hetzelfde
- 581 *moer* : voor vrouw in het algemeen
neen deeg=lijckheyt : waarachtig nee!
- 582 *Dat...sla* : moge mij dit en dat slaan; *dit en dat* : ter aanduiding van zaken die men niet no
versteuren : kwaad maken
- 583 *lach een reys* : lach 'ns
laet u treuren : stop uw treuren
- 585 *dat* : als
- 586 Daarom verzoek ik, of u het hem niet kwalijk wilt nemen
- 587 Dat hij aan mij, zijn vrouw, zo zeer ging twijfelen; *wantrouwen van* is
oude vorm.
- 588 *eerstdaeghs* : binnen enkele dagen
- 589 *komt...slaeghs* : komt soms weer goed , in orde
- 591 *seecker veel* : zeker niet gering (de kosten voor Goose aan de
Schout)
doecken : misleiden
- 592 *versinningh* : vergissing

GOOSE

En ghy mijn vriendt, ey! komt doch altemet eens weer,
Ghy hebt de peys gemaect.

KAEREL

'k Sal 't doen.

SCHOUT

'k Sal jou meeleyden.

GOOSE

595 Och neen! ick bid voor hem, nu wy weer met ons beyden
Versoent zijn, laet mijn knecht dan niet in droefheyt staen.

CLAERTJE

Ja, ja, laet dat soo zijn.

SCHOUT

Ick weet niet of 't magh gaen.

Wel nou, 'k onslaje, maer maeckje weer sulcke rancken,
Soo sulje jou de koop soo reed'lijck niet bedancken.

JEURIAAN

600 Danck heb Heer Schout.

SCHOUT

En ghy, leef vreedtsaem met men kaer.

KAEREL

Nou vrinden goede nacht.

GOOSE

Goe nacht ghy alle gaer.

BINNEN

JEURIAAN

Ja seecker, 'tluckte wel dat ick 'er soo afraeckten,
Mijn docht by gort dat ick Beuls-garde al schier smaecten;
Niet meer te klappen, neen, ick heb den dray'er van,
605 Swijgh tongh, soo krijghje licht een veegh mee uyt de pan:
Want heb ick Vrouw te vrindt, soo kan mijn niet faljeeren
Van Bier-gelt, beste kost, en schoene, kouse, kleeren;
En doet sy quaet, 't komt op haer aen,
Een yeder moet voor 't sijne staen.

UYT.

J. N.

- 594 *de peys gemaect* : de vrede gesloten
meeleyden : wegvoeren (tot Jeuriaen gesproken)
596 *in droefheydt staen* : in droefheid blijven
597 *of...gaen* : of het kan
598 *maeckje...rancken* : lever je weer zulke streken
599 *Soo...bedancken* : dan zul je je over de zaak niet zo verheugen
600 *leef...kaer* : leef harmonieus met elkaar
601 *ghy alle gaer* : jullie allemaal
603 Ik dacht bij God dat ik de roede van de beul al bijna ervoer.
604 *Niet...klappen* : klets niet meer (tot zichzelf)
ick...van : zie 567
605 *soo...pan* : anders krijg je wellicht ook je deel
606 *soo...faljeeren* : dan zal het mij niet ontbreken
609 *Een...staen* : iedereen moet zijn eigen belangen verdedigen
J.N. Jillis Noozeman